

MARCUS
AURELIUS

KENDİME
DÜŞÜNCELER

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN: Y. EMRE CEREN

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

IV.
BASIM

Marcus Aurelius (MS 121-MS 180): MS 121 yılında Roma'da doğdu. Fronto, Apollonius Chalcedonius gibi döneminin önde gelen hatip ve filozoflarından özel dersler aldı. MS 161-180 yılları arasında Roma İmparatoru olarak hüküm sürdü. "Stoacı İmparator", "Filozof İmparator" gibi sıfatlarla anılan Marcus Aurelius, barışçı bir insan olmasına rağmen hükümdarlığının çoğunu seferlerde geçirdi. MS 169 yılı sonlarında Germen kavimlerine karşı düzenlenen bir sefer esnasında yazmaya başladığı Kendime Düşünceler, Stoacılık özellikle de Roma Stoası açısından büyük bir öneme sahiptir. Sağlam bir eşitlik ve özgürlük inancına sahip olan Marcus Aurelius imparatorluğu boyunca doğayı bilip anlayarak yaşamaya çalışmış, her şeyin ortasına insanı koymuştur. Günlük olarak kaleme alınmış bir özdeyişler ve düşünceler derlemesi denebilecek Kendime Düşünceler eserinde kendinden önceki caesarları ve filozofları eleştirmekle kalmayıp, kendi kendini de sorguya çekerek bir vicdan muhasebesi de yapar. Sonraki kuşaklara, kilise düşünürlerine, Rönesans'a da temel olan Kendime Düşünceler, Stoa felsefesinin anlaşılması açısından günümüzde de çok değerli bir kaynaktır.

Yunus Emre Ceren (1989): İ.Ü. Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan mezun oldu. 2015 yılında aynı üniversite bünyesinde bulunan Tarih Bölümü'nün Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. Halen aynı anabilim dalı bünyesinde öğrenimini sürdürmekte, çeşitli yayınevlerinde editörlük yapmakta, gazetecilik ile uğraşmaktadır.

Genel Yayın: 4142

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüşüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

MARCUS AURELIUS
KENDİME DÜŞÜNCELER

ÖZGÜN ADI
ΤΑ ΕΙΣ ΕΑΥΤΟΝ

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN
Y. EMRE CEREN

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2016
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM, MART 2018, İSTANBUL
IV. BASIM, OCAK 2019, İSTANBUL

ISBN 978-605-295-402-7 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN İSTANBUL
Tel: (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 22826

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

MARCUS AURELIUS

KENDİME DÜŞÜNCELER

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
Y. EMRE CEREN

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

Sunuş

“Stoacı İmparator”, “Filozof İmparator” gibi sıfatlarla anılan Marcus Aurelius Antoninus Augustus’un 169 sonları 170 başlarında kuzeye, özellikle Tuna Nehri boylarındaki German ve Marcomanni kavimleri üzerine çıktığı seferde yazmaya başladığı ve içselleştirdiği, kendisine yön veren düşünceleri dışa vurduğu bir eser olan *Kendime Düşünceler*, Stoacı düşüncenin en tanınmış eserlerinden biridir. Özellikle Roma Stoası açısından büyük bir öneme sahiptir. Eserde imparatorun, Stoacılara “farz” bilinen şeyleri yapmadığına yönelik özeleştirileriyle dolaylı yoldan karşılaşırız. Kimi zaman da dolaylı aktarımla tavsiyelerini ve kendi düşünce yapısını görürüz. Kendinden çok sonraki kuşaklara, kilise düşünürlerine ve Rönesans’a da temel olacak bu metin, Stoa felsefesinin anlaşılması açısından günümüzde de çok değerli bir kaynak sayılmaktadır. Marcus Aurelius’un yaşadığı dönemde, eserin yazılmasının ardından pek çok Romalı hatip ve yazar ona “Philosophus” lakabını yakıştırır.

Niccolò Machiavelli’nin deyişiyle, “Beş iyi Roma İmparatorundan sonuncusu” sayılan Marcus Aurelius Antoninus, ya da imparator olduktan sonraki ismiyle Marcus Aurelius Antoninus Augustus MS 121’de Roma’da doğdu.

Daha küçük yaşta, *praetor*'ken ölen Annius Verus'un oğluydu. Hayatının başlarında Marcus Antoninus, Catilius Severus olarak adlandırıldı.* Babasını kaybettikten sonra büyük-babası Marcius Annius Verus tarafından yetiştirildi. Hem anne, hem de baba tarafından soylu bir ailedendi. Daha sonra dönemin imparatoru Hadrianus tarafından da korunup kollandı. Toga virilis,** giyecek yaşa geldikten sonra Annius Verus ismi verildi. Dönemin önde gelen hatiplerinden olan Fronto'dan, ünlü hatip Aelius Aristides'in de hocası olan Aleksandros Cotiaeus gibi bir gramerciden, Stoacı bir filozof olan Apollonius Chalcedonius'dan, Plutarkhos'un da yeğeni ya da torunu olan Chaeronealı Sextus'tan ve döneminin önde gelen diğer eğitimcilerinden özel dersler aldı.

Varisi Commodus'un ani ölümü üzerine Hadrianus, Antoninus Pius'u evlat edindi. Fakat Hadrianus, Antoninus Pius'un, Lucius Commodus'un oğlu Commodus'u ve Marcus Aurelius'u evlat edinmesini şart koşmuştu. Hadrianus'un MS 138'de hayatını kaybetmesinin ardından Roma tahtına Antoninus Pius çıktı. Antoninus Pius da Marcus Aurelius'u koruyup kolladı, onu önemli görevlere getirdi. Bu görevlere getirildiğinde henüz 18 yaşında olan Marcus Aurelius, Antoninus'un isteğiyle kızı Annia Galeria Faustina ile nişanlandı. MS 161'de Antoninus Pius'un hayatını kaybetmesinin ardından tahta geçen Marcus Aurelius, manevi kardeşi Lucius Ceionius Commodus'u tahta ortak ilan etti. Ona Verus ismini verdi kendisi de Antoninus ismini aldı. Manevi kardeşi Lucius Verus ile birlikte Roma'yı yönettiler.

Germen kabilelerinin MS 166-167 yıllarında Roma topraklarına saldırdığı haberi üzerine, ortak imparatorlar Lucius Verus ve Marcus Aurelius Antoninus savaş hazırlığı yaptılar ve MS 168 baharında sefere çıktılar. Aquileia'ya

* *Historiae Augustae*, 134.

** 14-18 yaş aralığına gelen Romalı erkeklerin kendi başlarına hareket edebileceklerini, reşit sayıldıklarını belirten düz beyaz toga.

vardıktan sonra Germen kabilelerinin korkup geri çekildikleri haberini aldılar ve kışı Aquileia’da geçirme kararı aldılar. Kışın ardından Roma’ya hareket etmek için yola koyulduklarında Lucius Verus felç geçirdi ve birkaç gün içerisinde hayatını kaybetti.

Lucius Verus’un ölümünün ardından, Marcus Aurelius Antoninus tekrar kuzeye yöneldi ve Germen kabilelerine karşı MS 169 yılı sonlarında sefere çıktı. Stoacı felsefenin Romalı başyapıtlarından sayılan eserini bu sefer sırasında yazmaya başladığı bilinmektedir. Seferler sebebiyle yaklaşık sekiz yıl Roma’dan uzak kalan imparator, o sıralar 16 yaşlarında olan öz oğlu Commodus’u ortak imparator ilan etti.

Tuna Nehri yakınlarındaki ayaklanmaların son bulmaması üzerine, bölgeyi kontrol altında tutmak için oğlu Commodus’u da yanına alarak tekrar kuzeye sefere çıktı. Savaşta Roma üstünlüğü varken geçirdiği hastalık sebebiyle zor durumda kalan Marcus Aurelius Antoninus, Commodus’u derhal varisi ilan etti. “Yedinci günde bitap düşmüştü ve yalnızca oğlunu kabul etti, ama hastalık bulaşmaması için derhal gönderdi. Oğlu gittiğinde başını örttü ve uyumak istedi, ama gece son nefesini verdi.”^{*} MS 17 Mart 180’de Sirmium yakınlarında hayatını kaybeden imparator, Hadrianus Mausoleumu’na gömüldü.

Kendime Düşünceler

12 kitaptan oluşan *Ta Eis Heauton*’da Marcus Aurelius’un kendine özgü Stoacı görüşleri, Stoa felsefesinin genel hatları, imparatorun kendi kişisel gelişimi ve bu gelişim sonucu edindiği düşünceler aktarılır. Marcus Aurelius eserinde bazen tek cümlelik ifadeler, bazen de uzun paragraflar kullanır; bir imparatorun ağzından yazmak yerine sı-

* *Historiae Augustae*, 203.

radan bir yurttaş gibi yazar. Kitap, Eski Yunancanın Koine diyalektiyle yazılmıştır.

Stoa felsefesi Roma'daki en etkili felsefe okullarındandır. Kitionlu Zenon Stoa okulunun kurucusu sayılır. "Atina'ya geldiğinde kinik Krates'in ve Stilpon'un öğrencisi olan Zenon, MÖ yaklaşık 30 yılında Atina'daki Stoa Poikile'de (Resimli Revak) kendi okulunu kurmuş ve okulunun da Stoa okulu olarak tanınmasına, sayısız öğrenciyle dolmasına yol açmıştır."* Tarihlendirme açısından üç ana döneme ayrılır. İlk dönemi Eski Stoa olarak bilinmektedir; başlıca temsilcileri arasında Zenon, Kleanthes ve Khrysippos yer alır. İkinci dönemi ise, Platon ve Aristoteles düşüncelerinin daha ağırlık kazandığı Orta Stoa'dır. Bu dönem katı ahlak kurallarının törpülediği ve Stoa'nın Roma dünyasına aktarılmaya başlandığı dönem olarak da bilinir. En tanınmış temsilcileri Poseidonios ve Panaitios'tur. Son dönem ise Roma Stoası veya Geç Dönem Stoası olarak anılır. Roma Stoası'nın en ünlü temsilcileri Romalı Genç Seneca, Epiktetos ve İmparator Marcus Aurelius'tur. MS 2 yüzyıl civarında etkisi azalan felsefe, ileriki dönemlerde Hristiyan teolojisiyle birlikte tekrar hayat bulmuştur.

"Stoacılar Felsefeyi üçe ayırır: Mantık, Fizik ve Ahlak."** Stoacılar göre felsefe yaşayan bir canlıdır. Mantık, bu canlının kemiklerini ve sinirlerini, Fizik etli bölgelerini, ahlaksa ruhunu oluşturur. Stoacılar bunlar arasındaki ilişkiyi şöyle ifade eder: "En üstün iyi (Summum bonum), erdemdir; erdem, doğayla uyumlu yaşamaktır (to homologoumenon tēi physei zēn), doğayla uyumlu yaşama, doğanın doğru bilgisini edinmekle mümkündür. Bu bilgiye de belirli bir yöntemle ya da bir ölçütle ulaşılır. İyinin bilimi ahlaktır. Doğanın bilimi fiziktir. Bilginin ölçütü ise mantıktır."*** Fakat biri olmadan hiç biri tam olarak görevini yerine getiremez.

* Ç. Dürüşken, *Antikçağ Felsefesi*, Alfa Yayınları, 2014, 303-316.

** A.g.e.

*** A.g.e.

İmparatorluğu sırasında Marcus Aurelius Antoninus, halka ve kendisinden olmayana, yani ötekine yaklaşımında hoşgörüyü benimsedi. Herkesin eşit ve özgür olduğu inancı ve hepsinden çok doğayı bilip anlayarak yaşamaya çalışmasıyla, her şeyin değişiminin, gelişiminin ve var oluşunun ortasına insanı koymasıyla, gösteriştten uzak sade bir hayat yaşamasıyla bir Stoacı olarak yaşadığı söylenebilir.

Ayrıca eserde Marcus Aurelius'un yönetim açısından kendini, hatta önceki caesarları ve yöneticileri de eleştirdiğini, tahayyül ettiği ideal devlet yapısını da görürüz. Kendisinden önceki filozofları da yer yer övüp yer yer eleştirmiş, fakat bunu boş bir kibirle değil, içselleştirdiği Stoacı bakışıyla yapmıştır.

“Tarih üzerine çalışmakla iyi bir yönetimin nasıl olması gerektiğini öğrenebiliriz: Bir süre için tahta kan bağıyla hak kazanmış, Titus hariç bütün imparatorlar kötüydü. İyilerin hepsi, Nerva'dan Marcus'a kadar olanlarsa evlatlıktılar ve başarılı oldular. İmparatorluk bir kez daha kan bağıyla varis seçtiğinde yıkılması kaçınılmazdı... Titus, Nerva, Hadrianus, Antoninus ve Marcus'un, *praetor cohortes*'ine veya sayısız lejyonun korumasına ihtiyacı yoktu. İyi yaşamlarıyla, halka karşı dürüstlükleriyle ve Senato'nun bağlılığıyla korundular.”*

Çeviri Yöntemi

Ta Eis Heauton'un çevirisinde kaynak metin olarak Marcus Aurelius, *Ta Eis Heauton, The Communings with Himself of Marcus Aurelius, Emperor of Rome* (translated and revised by C.R. Haines, Loeb Classical Library, Harvard University Press, London, 1916) eseri temel alınmıştır.

* Niccolò Machiavelli, *Discourses on the First Decade of Titus Livy*, N.H. Thomson, K. Paul, Trench & Co. , 1883, London 1-10.

Ayrıca antik yazarlardan yapılan alıntılarda da aksi belirtilmediği müddetçe Loeb Classical Library metinlerinden faydalanılmıştır. Çeviride kullandığım Eski Yunanca Sözlük, LSJ olarak bilinen, *Liddle-Scott-Jones Greek-English Lexicon*'dur. Marcus Aurelius'un yaptığı alıntılarda, şayet varsa İş Bankası Kültür Yayınları Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi'ndeki çevirilerden yararlanılmıştır. İş Bankası Kültür Yayınları'ndan olmayan fakat dilimize çevrilmiş eserlerde de kitabın ismi Türkçe veya yayımlanmış adıyla anılmış, fakat çeviriler tarafından yapılmıştır. Çeviride geçen kişi, yer ve eser adları Latince veya Eski Yunanca asıllarından verilmiştir. Yer isimleri için *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites* (Richard Stilwell, W. L. Macdonald) adlı eser kullanılmıştır. Kişi ve mitolojik karakterler için bahsi geçen kişilerin kendi eserlerinin haricinde *A Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (William Smith) ve *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities* (Ed. William Smith) adlı eserlerden de faydalandım. İmparatorluk tarihleri ve süreleri için Oğuz Tekin'in *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş* kitabındaki kronolojiyi esas aldım.

Latince ve Eski Yunanca eserlerin kaynak dillerinden dilimize kazandırılmasına büyük özen gösteren İş Bankası Kültür Yayınları'na, çeviri sürecinde ve sonrasında bana her türlü desteği sağlayan eşim İlayda Sanin'e ve beni bu kitabı çevirmeye yönlendiren C. Cengiz Çevik'e teşekkürü borç bilirim.

İstanbul, 2017

Y. Emre Ceren

İkincil Kaynaklar

Adams, Geoff. W., *Marcus Aurelius in the Historia Augusta and Beyond*, Lexington Books, 2012.

Birley, R. Anthony, *Marcus Aurelius: A Biography*, Routledge, 2004.

C. Scot Hicks, David V. Hicks, *The Emperor's Handbook: A New Translation of The Meditations*, 2002.

Hays Gregory, *Meditations: A New Translation*, Random House Publishing Group, 2002.

Marcus Aurelius, *Meditations* (Dover Thrift Editions), Dover Publications, 1997.

McLynn Frank, *Marcus Aurelius: A Life*, Da Capo Press, 2009.

McLynn Frank *Marcus Aurelius: Warrior, Philosopher, Emperor*, Random House, 2011.

van Ackeren Marcel (ed). *A Companion to Marcus Aurelius*. Blackwell Publishing, 2012.

I. Kitap

[1] Büyükbabam Verus'tan¹ lütüfkâr mizacı ve öfkeden uzak olmayı öğrendim.

[2] Babamdan² duyduklarımdan ve onunla ilgili hatıralarımdan, yiğitliği ve mütevazılığı öğrendim.

[3] Annemden³ Tanrı korkusunu ve cömertliği, yalnızca zarar vermekten kaçınmayı değil, böyle bir şeyi aklıma bile getirmemeye özen göstermeyi, basit bir yaşam sürmeyi ve zengin birine özgü alışkanlıklardan mümkün olduğunca uzak durmayı öğrendim.

[4] Büyük büyükbabamdan⁴ halk okullarına sık sık gidip gelmekten imtina etmeyi, faydası dokunacak öğretmenlerden evde eğitim almayı ve bu gibi şeylere harcama yaparken özenli olmayı öğrendim.

[5] Bana bakıp büyütenden, ne yeşilden ne maviden, ne Parmularius'tan ne de Scutarius'tan yana olmayı,⁵ çaba sarf

1 Babasını kaybettikten sonra Marcus Aurelius'a bir süre büyükbabası Marcianus Annius Verus bakmıştır.

2 Manevi değil öz babasından, yani Annius Verus'tan bahsediyor.

3 Domitia Lucilla.

4 Praetor urbanus da olmuş Lucius Catilius Severus.

5 Ludi Circenses olarak da bilinen araba yarışları. Bu yarışlarda mavi, yeşil, kırmızı ve beyaz taraflar olurdu. En bilinen ve imparatorlar tarafından desteklenenleri mavi ve yeşil taraflardı. Parmularius ve scutarius ise parmula ve scuta denen iki tür kalkanı taşıyan gladyatör savaşlarındaki taraflara verilen isimdir. Parmula ufak, yuvarlak, scuta ise dört köşeli, büyük kalkandır.

etmekten kaçınmamayı, azla yetinmeyi, kendi işimi kendi başıma görmeyi, her işe burnumu sokmamayı ve iftiraya kulak asmamayı öğrendim.

[6] Diognetus'tan⁶ beyhude uğraşlardan sakınmayı, mucize simsarları ve büyücülerin, büyüler, şeytan çıkarma ve bu gibi şeyler hakkında söylediklerine inanmamayı; dövüş-türmek için sülün beslememeyi⁷ ve bu tip konularda heyecanlanmamayı; açıksözlülüğü desteklemeyi, felsefeyle ilgilenmeyi ve elbette ilkin Bakkheius'un,⁸ sonra da Tandasıs ile Marcianus'un dinleyicisi olmayı, çocukluğumda diyalogları bir kenara yazmayı, bir sedire, bir posta değer vermeyi ve Yunan yaşamının bunlar gibi mükemmel özelliklerine sahip olmayı öğrendim.

[7] Rusticus'tan⁹ kişiliğimin ihtiyaç duyduğu değişikliğe ve davranışlarımın terbiyesine olanak tanımayı; retorikten tat alma eğiliminde olmamayı, kendime ait küçük ahlak konuşmaları yaparak salt varsayımlarımı yazmamayı; sofulara ve hayırseverlere özgü şişkin bir karakter sergilemeyi, retorikten, şiirden ve ince sözlerden uzak durmayı, evde cüppeyle dolaşmamayı ve bu gibi şeyleri yapmamayı; Rusticus'un, Sinuessa'dan¹⁰ anneme yazdığı mektuplar gibi sade bir dille mektup yazmayı; gücendiğim ya da gücendirdiğim insanlara karşı, onlar yeniden barışmak istediklerinde sakinleşmeyi ve onları kolaylıkla affetmeye hazır olmayı; çok dikkatli ve titizlikle okumayı, kendi yüzeysel düşüncelerimle tatmin olmamayı ya da başkalarının sıra-

6 Marcus Aurelius'un resim öğretmeni.

7 Doğu'dan Roma'ya kültürel aktarım yoluyla geçtiği düşünülen bir tür hayvan dövüş türü.

8 Marcus Aurelius ile aynı çağda yaşadığı düşünülen, Platon'un felsefesini takip eden bir filozof.

9 İmparator Domitianus'a karşı geldiği gerekçesiyle ölüm cezasına çarptırılmış, Stoacı politikacı Quintus Arulenus Rusticus'un torunu olduğu düşünülen Stoacı konsül Quintus Iuinius Rusticus'tur, Marcus Aurelius'un yakın arkadaşlarındandır.

10 İtalya'nın Campania bölgesinde yer alan bir kent.

dan görüşlerini hemen kabul etmemeyi; beni kendi kopyalarıyla tanıştıran Epiktetos'un¹¹ *Söylevler*'iyle yüzleşmeyi öğrendim.

[8] Apollonius'tan¹² ahlaken özgür olmayı, talihin zarını görmezden gelen kesinliği, bir an için bile akıl haricinde başka bir bakış açısına sahip olmamayı; şiddetli acılarda, çocuğumu kaybettiğimde, geçmek bilmeyen hastalıklarda daima aynı kalabilmeyi; coşkunu ve rahatlığı bağdaştıran bir adamın yaşayan örneğini açıkça görebilmeyi; bir şeyi açıklarken sabırlı olmayı; felsefi ilkeleri iletme becerisi yanında, deneyimini de kendisine bahşedilen armağanlar arasında gösterdiği anlaşılan birini tanımayı; arkadaşlardan apaçık lütufların nasıl kabul edileceğini, bu lütuflar yüzünden ödün vermemeyi ve onları reddederken katı olmamayı öğrendim.

[9] Sextus'tan¹³ şefkatli olmayı ve bir evin aile reisi tarafından yönetilme örneğini; doğaya uygun yaşama fikrini, yapmacıksız asaleti, arkadaşlara sezgiyle yaklaşmayı, sıradan ve boş düşünceleri olan insanlara sabretmeyi, herkesle daha uyumlu olmayı, böyle bir muhabbetin dalkavukluktan daha yüce olduğunu, bu kişilerin şahsıma çok büyük saygı duyarak benimle zaman geçireceğini; bir şeyi doğrudan aktarabilmeyi ve yöntemde mahir olmayı ve bu yüzden de kaçınılmaz olan ilkeleri yaşama göre düzenlenmeyi; öfkenin ya da başka bir duygunun herhangi bir şekilde açığa çıkmasına izin vermemeyi, buna karşın tutkudan azade özgürlüğü en büyük insani hassasiyetle bağdaştırmayı; abartmadan övmeyi ve böbürlenmeksizin sağlam bir eğitimden geçmeyi öğrendim.

11 MS 55 ve 135 yılları arasında yaşamış ünlü Yunan kökenli Stoacı filozof.

12 Stoacı eğitmen ve filozof olan Apollonius Chalcedonius, Marcus Aurelius'un eğitimi için özellikle Roma'ya getirilmiştir.

13 Ünlü Yunan tarihçi ve biyograf Plutarkhos'un torunu veya yeğeni olduğu düşünülen Chaeronealı Sextus da bir Stoacı filozoftur.

[10] Gramerci Aleksandros'tan¹⁴ kusur bulmamayı ve dil hakkında bir şeyleri kavraması daha uzun süren barbarı veya Yunancayı dilbilgisinden yoksun şekilde ya da ahenksizce bağıra çağıra konuşanları kötülememeyi; fakat kendi yöntemiyle bir şeyleri ileri sürerek konuşma ihtiyacı olan kişiye nezaket ve anlayışla, gereken cevapları vererek, bir şeyleri ortaklaşa ifade ederek, ya da onun konuşma şekline takılmadan kendisinin içinde olduğu durumu beraber değerlendirmeyi, bu gibi diğer şeyleri de onunla uyum içerisinde hatırlatmayı öğrendim.

[11] Fronto'dan¹⁵ dikkatimi tiranlığın özelliklerinden olan kıskançlık, ikiyüzlülük ve kurnazlık üzerine yoğunlaştırmayı ve genellikle benim yakınlarımda bulunup Patrici¹⁶ olarak adlandırılan kişilerin, samimiyet kurdukları kişilere karşı sevgi ve şefkatten yoksun olduklarını öğrendim.

[12] Platoncu Aleksandros'tan¹⁷ birilerine sıklıkla veya mecbur kalmadan meşgul olduğumu söylememeyi veya mektupta yazmamayı ve bu davranış aracılığıyla sürekli olarak ömrümü birlikte geçirdiğim dostlarımı uygun olan bahanelerle başımdan savmamayı ve başımdan savuşturmak için ne gerekiyorsa onu söyleyen biri olmamayı öğrendim.

[13] Catulus'tan, beni bir şeyle itham eden arkadaşımın, ithamı talihsiz bir şekilde mantıkdışı olsa bile bunu önemsemeyi, onunla dostluk bağlarımızı eski haline döndürmeye çalışmayı; öğretmenler hakkında tıpkı Domitius¹⁸ ve Athenodotus¹⁹ hakkında anınsananlar gibi hararetli bir şekilde

14 Gramerci veya gramer uzmanı Aleksandros Cotiaeus, Marcus Aurelius'a da dil üzerine dersler vermiştir.

15 Cornelius Fronto dönemin en ünlü hatibidir, Marcus Aurelius'a dersler vermiştir.

16 Patriciuslar döneminin mülk sahibi sınıfını ifade etmektedir.

17 Marcus Aurelius'un Yunanca kâtibi.

18 Marcus Aurelius'un anne tarafından atalarındandır.

19 Marcus Aurelius'un eğitmenlerinden olan Fronto'nun öğretmeni.

iyi sözler sarf etmeyi; çocuklara karşı dürüst bir şekilde seven olmayı öğrendim.

[14] Kardeşim Severus'tan²⁰ aile, bilgi ve adalet sevgisini öğrendim ve yine onun sayesinde Thrasea'yı,²¹ Helvidius'u,²² Cato'yu,²³ Dion'u,²⁴ Brutus'u²⁵ tanıdım. Ondan demokratik yönetim düşüncesini, eşitliği ve konuşma özgürlüğünü ve her şeyden önce vatandaşların özgürlüğüne önem veren devlet idaresi fikrini; felsefeye önem verme hususunda dengeli ve değişmez bir karaktere sahip olmayı; iyilikseverliği, cömertlikte samimiyeti, güler yüzlülüğü ve arkadaşlarımla sevgisine itimadı; eleştirdiğim kişilere karşı şeffaf olmayı; arkadaşlarımla bir konuda neyi isteyip neyi istemediklerini eveleyip gevelemeden bilmeyi ve bu konuda hiçbir suretle tahmine ihtiyaç duymamayı öğrendim.

[15] Maximus'tan²⁶ kendime hâkim olmayı ve hiçbir şeye göre şekillenmemeyi; hem bütün zor durumlarda hem de hastalıklarda iyi kalpliliği; hem teskin edici hem de ağırbaşlı, ılımlı bir mizaca sahip olmayı; yorulmak nedir bilmeden görevlerimin üstesinden gelmeyi; söylediğim sözleri düşünerek söylediğim, yaptığım işleri de kötü yapmadığım konusunda herkesin güvenini kazanmayı öğrendim. Hiçbir şeye şaşır-

20 Marcus Aurelius'un damadının babası. Cümlede anılan filozof ve devlet adamlarının hepsi iktidardakilerle yaşadıkları felsefi ve politik tartışmaların ardından savaşta ya da ceza, intihar gibi sebeplerle hayatlarını yitirmişlerdir.

21 Publius Clodius Thrasea Paetus, MS 66 yılında İmparator Nero tarafından ölüme zorlanan Stoa felsefesini savunan bir devlet adamı.

22 Kesin olmamakla birlikte Thrasea Paetus'un damadı olan ve İmparator Vespasianus tarafından öldürtülen Stoacı filozof ve devlet adamı Helvidius Priscus'tan bahsedilmektedir.

23 Cato Minor olarak da bilinen Stoa felsefesini savunan devlet adamı Marcus Porcius Cato Uticensis.

24 Plutarkhos'un *Paralel Hayatlar* adlı eserinde bahsi geçen Sicilya tiranı II. Dionysios'u devirmeye çalışan Syracusalı Dion olduğu düşünülmektedir. Plutarkhos'un Marcus Aurelius üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir.

25 Caesar'ın katilleri arasında yer alan, Geç Roma Cumhuriyeti devlet adamlarından Marcus Iunius Brutus.

26 Marcus Aurelius'un eğitmeni, Provincia Africa proconsulluğu gibi önemli işlerde de bulunmuş, Stoacı filozof ve politikacı.

mamayı ve hiçbir şeyden etkilenmemeyi; asla aceleci, üşengeç, şaşkın, kederli, durup dururken sırtan, ya da tam tersine sinirlenen ya da etrafına kuşku dolu bakışlar atan birisi olmamayı öğrendim. Yardımseverliği, hoşgörülü olmayı ve dürüstlüğü; doğru yola yönelen birinden çok, doğru yoldan çıkarılamayan biri izlenimi vermeyi; günün birinde herhangi birinin, herhangi birine tepeden baktığını düşünmemesini ve herhangi birinin de kendisini benden daha üstün sanmamasını sağlamayı; hoş vakit geçirmeyi belli bir sınır içerisinde tutmayı öğrendim.

[16] Babamdan²⁷ nezaketi ve isteyerek alınmış kararlar için cefakârlığı; olması beklenen onurlu işlerde boş yere kibirlenmemeyi, çalışkan ve azimli olmayı, kamusal yararı olan herhangi bir fikre sahip kişileri can kulağıyla dinlemeyi; bir şeyi hak eden birine hakkını vermekte kararlılığı; nerede çaba harcanması, nerede rahat davranılması gerektiğini tecrübeye dayanarak bilmeyi; genç delikanlıların tüm cinsel arzularını durdurmayı öğrendim.

Başkalarının duygularına saygı göstermeyi; ne olur olmaz dostlarımı kendi ziyafetime çağırmayı, ne de seyahat ederken onların bana eşlik etmelerine ihtiyaç duymayı, arkadaşlarım yapmakla mükellef oldukları herhangi bir iş yüzünden gelemediklerinde daima aynı kalabilmeyi; mecliste²⁸

27 Antoninus Pius'tan bahsediyor. Antoninus Pius, MS 86 yılında soylu bir ailenin çocuğu olarak Latium'da bulunan Lanuvium'da dünyaya gelmiştir. Daha genç yaşlarda quaestor, pratetor gibi devletin önemli işlerinde görev almıştır. MS 130'da consul olan Antoninus, devlet kademelerinde hızla yükselmiş ve Roma'nın en varlıklı insanlarından birisi haline gelmiştir. Daha sonra Provincia Asia'da proconsul olan Antoninus, Hadrianus tarafından vârisi ilan edilmiştir. Pius adını dindar ve saygılı davranışları sebebiyle Senatus'tan alan imparatora, Hadrianus tarafından Marcus Aurelius ve Lucius Commodus'u evlat edinmesi şart koşulmuştur. Hadrianus'un ölümü üzerine MS 138 yılında tahta çıkan Antoninus Pius, MS 161 yılında hayatını hastalığa bağlı sebeplerden dolayı kaybetmiştir. Yerine Marcus Aurelius ve Lucius Verus geçmiştir.

28 Bahsi geçen meclis Roma Senatosu değil, imparatorun danışmanlarının bulunduğu danışmanlar meclisidir.

itinayla araştırma yapmaya hevesli ve gayretli olmayı, öte yandan erişilebilen yararlı fikirleri incelemeden pes etmemeyi; dostlarıma göz kulak olmayı, onlardan asla çabuk soğumamayı ve sinirlenmemeyi; her şeyde kendi kendine yetmeyi ve ışık saçmayı; gerçekleşmesi muhtemel bir şeye karşı önceden tedbir alabilmeyi ve en ufak şeylerin bile düzenlemesini sessiz sedasız yapabilmeyi öğrendim.

Alkışları ve dalkavukça şeyleri savuşturabilmeyi, yönetimin gerektirdiği şeylere karşı her zaman koruyuculuğu ve sahip olunan zenginliklerde tasarruflu olmayı ve bu gibi şeyler yüzünden suçlamalarda tahammüllü olmayı; tanrılarla ilişkilerde batıl inançlara yer vermemeyi, laf cambazlığı yapmamayı, dalkavukluk etmemeyi, ayaktakımına kur yapmamayı, her şeyde akli başında ve kararlı olmayı; katiyen kaba olmamayı ve yenilik için yanıp tutuşmamayı öğrendim.

Talihin olanak tanıdığı, yaşamı kolaylaştıran herhangi bir şeyi kullanmayı, ama kibirsiz ve mazeretsiz, işe yarar bir şekilde kullanabilmeyi; bu şeyler elde edildiğinde sadelikle elinde tutabilmeyi, gittiklerinde ise onlara ihtiyaç duymamayı; hiç kimsenin ne bir sofist, ne bir küstah, ne de bir bilgiçmiş gibi bahsedemeyeceği fakat olgun, eksiksiz, dalkavukluğa meyli olmayan, kendi kendini ve başkalarını yönetebilen bir adam olmayı öğrendim.

Bunların yanı sıra bilgiyi samimiyetle seven kişilere saygı göstermeyi, böyle olmayanları kınamamayı, fakat aynı zamanda onlar tarafından cezbedilmemeyi; ayrıca toplumun içinde ve cana yakın olmayı, insanlarla iletişim kurma isteği kalmamış biri gibi görünmemeyi; kendi vücuduma özen göstermede ölçülü olmayı ve yaşamı çok seven, gösteriş meraklısı ya da yaşamı gerçekten hakir gören birisi olmamayı; en az kendime gösterdiğim özen kadar hekimlik mesleğine, ilaçlara ve harici uygulamalara da ihtiyacım olduğunu öğrendim.

Fakat özellikle, sözle alakalı şeylere, kanun bilgisine veya diğer herhangi bir şeyin icrasına aşına olan, herhan-

gi bir şeyi kavrayabilen kişilere, her biri kendilerine özgü uzmanlıklarıyla belli bir saygıya nail olmuş herkese önyargısız bir şekilde müsamaha göstermeyi ve onlara hararetle destek vermeyi; bunların hepsini ataların gelenekleriyle yapan biri olmayı ve ataların geleneğini gözetirken de onu gereğinden fazla öne çıkarmakla uğraşan biri olmamayı öğrendim.

Ayrıca şımarık ve kararsız olmamayı, aynı yerlerde, aynı uğraşlarda severek vakit geçirmeyi; bir baş ağrısı nöbetinden sonra yenilenmiş ve dinç olarak vakit geçirdiğim uğraşlara dönebilmeyi; çok fazla sırra sahip olmamayı, pek az ve çok nadir olmak şartıyla yalnızca kamusal sırlara sahip olmak gerektiğini; hem başladığım işlerin nihayete ermesinde hem bu işlerin hazırlık safhasında, hem bu işlere yaptığım bağışlarda, hem de işlerin denetlemesinde ihtiyatlı ve hesaplı davranmayı ve bu işleri insanın ihtiyaçlarını açıkça belirleyerek yapmayı, bu işleri şan için yapanlardan olmamayı öğrendim.

Babam, olur olmaz banyo yapmazdı; inşaata meraklı biri değildi; yemeye düşkün, giysilerin kumaşları ve renklerine ya da kölelerin dış görünüşüne takıntılı biri değildi. Cüppesi Lorium'daki kır evinden gelir, Lanuvium'da diğer parçalar tedarik edilirdi. Tusculum'da ondan ricacı olan bir vergi memuruyla dost olmuştu ve bu her zamanki doğal mizacıydı.

Ne kabaydı, ne de merhametsiz biriydi, öfkeli de değildi, bir şey için bir zamanlar emek sarf etmiş biri de denemezdi; fakat tüm boş zamanında, kafasında bölümlere ayırdığı her konuda sakin, düzenli, cesur ve uyumlu bir şekilde akıl yürütürdü. Sokrates hakkında söylenen söz kendisine uygun olabilirdi, çünkü sakınması kolay ve keyfi hafif olan bu uğraşlardan hem sakınabiliyor hem de keyif alabiliyordu. Fakat güçlü olabilmek ve bir şeye direnebilmek hem de her ikisinde birden kanaatkâr olabilmek, Maximus'un hastalığındaki gibi kusursuz ve muzaffer bir ruha sahip olan insanın doğasıdır.

[17] Tanrılardan iyi büyükanne ve büyükbabanın,²⁹ iyi ebeveynlerin, iyi kız kardeşin,³⁰ iyi öğretmenlerin, iyi yakınların, akrabaların, arkadaşların hemen hemen hepsine sahip olduğumu öğrendim. Hiçbirine herhangi bir konuda saygısızlıkta bulunmadım. Yine de saygısızlık etmek gibi bir eğilimim olsa ve tesadüfen denk gelse, böyle bir saygısızlık yapardım muhtemelen. Fakat tanrıların merhameti, beni böyle bir durumla sınanmaktan korudu.

Büyükbabamın genç sevgilisinin³¹ yanında pek uzun bir süre kalmadım, böylelikle gençlik baharımı muhafaza ettim ve çağından evvel rüştüme ermedim, hatta gerekenden daha geç kaldım.

Muhafızlar, süslü kıyafetler, meşaleler, heykeller ve benzeri şeylere, böyle böbürlenmelere ihtiyaç duymaksızın da beni bir saraylı olunabileceği düşüncesine sevk edecek³² ve benim tüm bu şaşıalı şeylere aldanmamı engelleyecek olan yöneticilik ve babalıkla ödüllendirildim. Fakat çok yakın bir kişinin bile aklımı çelebileceğini, dolayısıyla kamusal konularda, idari ihtiyaçlara yönelik şeyleri tamamlamada daha cimri ve daha miskin bir karaktere sahip olmamayı öğrendim.

Aslında bunun gibi şeyleri sağlam karakteriyle, dikkatimi böyle şeylere vermem için beni uyandıran, aynı zamanda bana sevgi ve saygısıyla keyif veren kardeşimden³³ edindim. Bu sayede çocuklarımın ne zihinsel sorunları ne de çarpık ve zayıf vücutları oldu. Hitabette,³⁴ şiirde ve bu gibi diğer işler-

29 Marcus Annius Verus.

30 Annia Cornificia Faustina, Marcus Aurelius'un öz kız kardeşi.

31 Senator ve praetor gibi üst düzey görevlerde bulunmuş büyükbabası Marcianus Annius Verus'un metresinin olduğu biliniyor.

32 Stoa geleneğince gösterişten ve zenginlik belirtilerinden olabildiğince uzak durması gerektiği konusuna vurgu yapmaktadır.

33 Antoninus Pius tarafından evlat edinilmiş olan ve ortak imparator ilan ettiği Lucius Verus.

34 Bu konu, Fronto ile olan mektuplaşmalarında da geçmektedir. Fakat imparator retorik sanatı yerine felsefeye yönelmiştir.

de daha fazla ilerlemedim. Kolayca ilerlediğimi hissetseydim belki de bunlarla meşgul olurdum. Eğitimcilerimin önde gelenlerini, gençliklerinde terfiyi arzular gibi göründükleri itibarlı makamlara terfi ettirmedim ve daha sonraları terfi ettirecek olduğumda onları umut içerisinde bırakıp bir kenara da atmadım. Apollonius, Rusticus ve Maximus'u tanıdım.

Doğaya uygun yaşama dair sıklıkla gözle görünür şeyleri tasavvur ettim.³⁵ Böylece ne kadar büyük olunabilirse o kadar büyük olan tanrıların inayetine bağlı olan temaslar, kavramlar, ilhamlar, hiçbir şey doğaya uygun yaşamamı engellemedi. Gerçi bu konuda hâlâ ilerleyemedim, ama kabahat benim, çünkü tanrılardan gelen ihtarlar ve ansızın gelen buyruklara riayet etmedim.

Vücudum böyle bir hayatta bana çok uzun dayandı. Ne Benedicta'ya ne de Theodotus'a³⁶ elimi sürdüm. Sonraları aşk dolu tutkuların ardından sağlığını yeniden kazandım. Çoğu zaman Rusticus'a kızgındım fakat fikrim değişebileceğinden, bu konuda hiçbir şey yapmadım. Beni dünyaya getiren annem ölmek için çok gençti.³⁷ Yine de son yıllarını benimle geçirdi.

Maddi ya da başka herhangi bir sorunu olanlara mümkün olduğunca yardım etmek istedim. Hiçbir zaman bunun için param ya da imkânlarım olmadığını söyleyen çıkmadı; diğer insanlardan benzer bir yardım alacak kadar müşkül duruma da düşmedim. Son derece uysal, sevecen ve bir o kadar da düzgün bir eşim vardır.³⁸ Çocuklarım için eğitim bulmakta da hiç güçlük çekmedim.

35 Doğaya uygun yaşamak, Stoa felsefesinin can damarlarından birisidir.

36 Evinde çalışan biri kadın biri erkek iki köle olduğu düşünülüyor. Roma'da efendiler, köleleriyle cinsel ilişkiye girebilirdi.

37 Domitia Lucilla veya Domitia Lucilla Minor, Marcus Aurelius'un annesidir. MS 155 ile 161 arasında öldüğü tahmin edilmektedir.

38 Annia Galeria Faustina, Antoninus Pius'un öz kızı ve Marcus Aurelius'un eşidir. MS 175'te hayatını kaybetmiştir. Marcus Aurelius ve Annia Galeria Faustina'nın bu evlilikten en az on dört çocuğu olmuştur.

Kan kusma ve baş dönmesi için ilaçları iki şekilde, Cai-eta'daki kâhinden ve düşler aracılığıyla temin ettim. Felsefeye gönül verdiğimde, ne herhangi bir sofiste rastladım, ne bir şeyleri yazmakla, ne mantık sorunlarını çözmekle, ne de göksel olaylarla uğraştım. Çünkü bunların hepsi için tanrıların ve talihin yardımı gereklidir.

*Quadi topraklarında, Granus Nehri yakınında.*³⁹

³⁹ Quadi kavmi, Antikçağ'da Germania sınırlarında yer almaktadır. Bugünkü Karpat Dağları'nın kuzeyi ile Tuna Nehri kıyısında yerleşmişlerdi. Granus Nehri ise bugünkü Slovakya'da yer alan Hron Nehri'dir.

II. Kitap

[1] Şafakla birlikte, kendine şunları söyle: İşgüzar, nan-kör, küstah, hilekâr, haset, geçimsiz kişilerle karşılaşacağım. Bu kötü özelliklerin hepsi iyi ve kötü bilgisizliğinden bu kişilerin başına geldi. Fakat ben, iyinin doğasının güzel, kötünün doğasının çirkin olduğunu gördüm. Benimle aynı soydan gelen günahkâr doğalı biriyle de sadece aynı kan ya da tohumdan geldiğimizden değil, aynı aklın ve Tanrı'nın kutsallığının bir parçası olduğumuzdan akrabayız; bu yüzden akrabaların hiçbirinden bana zarar gelmez. Çünkü ne soydaşımdan biri beni kötü bir şeyle çevreledi, ne ben soydaşım olan birine öfkelen dim, ne de birisinden nefret ettim. Zira ayaklar, eller, gözkapakları, altlı üstlü sıralı dişler gibi birbirimize yardım için doğduk. Yani akrabaların birbirlerine aykırı davranması doğaya aykırıdır. Dolayısıyla birbirimize sinirlenmeyi ve birbirimize darılmayı engelledik.

[2] Biraz etten, biraz yaşam nefesi ve yönetici akıldan ibaret olan şey her neyse, o benim. Kitapları uzaklaştır: Bundan böyle onlara kapılıp gitme! Buna müsaade yoktur. Fakat daha şimdiden ölen biri gibi bu eti de küçümse: O et, sinir, damar, atardamar, kirli kan ve kemiklerden oluşan bir yığındır sadece. Ve aldığın nefesin de ne olduğuna bak: Her zaman aynı olmayan, fakat her fırsatta dışarı çıkarttığın ve yeniden içine çektiğin havadan ibaret. Üçüncü olarak

yönetici akla bir bak ve şöyle düşün: Yaşlı bir adamsın ve bundan böyle köle olmayı, oradan oraya sürüklenen, paylaşamayan bir kukla gibi olmayı, yazgına düşen şeyi ya da şu an olmasını istemediğin, ya da gelecekte gerçekleşmesinden güvensizlik duyacağın şeyi bir kenara bırak.

[3] Tanrıların işleri öngörüyle doludur. Yazgının işleri doğadan ayrı değildir ve Tanrısal Öngörünün¹ idare ettiklerinin iç içe geçmesidir. Bu yüzden hepsi oradan türer. Ancak bu zorunluluğa ve senin de bir parçasını oluşturduğun düzenin tüm parçalarının bir araya gelmesine bağlıdır. Doğanın her parçasında bulunan iyi, doğanın tüm parçalarını meydana getirir ve doğayı muhafaza eder. Sadece evrenin² parçalarının değişimleri değil, bu parçalardan bir bileşene dönüşmüş şeylerinin değişimleri de düzeni muhafaza eder.³ Bu ilkelere sahipsen, sana yararları dokunur. Fakat tanrılara söylenen biri olarak değil de lütfkâr, dürüst ve kalpten gelen bir minnettarlıkla ölebilmek için kitaplara duyduğun açlıktan kurtul.

[4] Bunları ne zamandır ertelediğini ve tanrılardan ne kadar çok onur verici görev almış olursan ol onlardan yararlanmadığını hatırla. Şimdiye kadar, nasıl bir düzenin parçası olduğunu ve düzeni muhafaza eden akışın ne olduğunu temellendirmediyse, bundan böyle bunları idrak etmeye ihtiyacın var; eğer zihnindeki sisleri aydınlatmak için kullanmazsan sana sınır çizen zamanın da belirlenmiş bir sınırı olduğundan o gidecek, sen gideceksin ve bu yaşamın tekrarı mümkün olmayacak.

1 Marcus Aurelius bu kelimeyi her kullandığında kişileştirilmiş Providentia olarak da bilinen Romalı bir tanrıçadan söz etmektedir. Tanrısal Öngörü kelimesi bir tek burada büyük harfle yazılmıştır.

2 Marcus Aurelius “kosmos” kelimesini kullandığında bazen “düzen”i bazen de bütün evreni kastetmektedir.

3 Değişim kavramı, kitabın büyük bir bölümünde geçmektedir. Bahsi geçen değişim evrendeki her varlığın öldükten sonra atomlarına ayrışması, çözülmesi, dağılması gibi yollarla yeni bir varlığı meydana getirmesi ve bu varlığın da öldükten sonra benzer şekilde varlığını değişim ve dönüşümlerle sürdürmesidir.

[5] Gerçek bir Romalı gibi her zaman uğraşlarıyla cidiyetle ilgilen; bunları titizlikle, bozulmamış bir ihtişamla, şefkatle, özgürlükle ve adaletle gerçekleştirmek ve diğer uğraşların hepsinden kurtulup kendine boş zaman yaratmak kendi elinde. Yaşamının son günüymüş gibi, işlerinde amaçsızlıktan, inandığın düşünceden heyecanla dönmekten, riyakârlıktan, kendini beğenmişlikten ve paylaşılmış şeylere karşı duyduğun hoşnutsuzluktan kurtulursan her işini gayretle yerine getireceksin. Herhangi birinin dindar ve düzgün bir hayat yaşamasının ne kadar az şeyle mümkün olduğunu göreceksin. Çünkü tanrılar bu kaideleri kollayan birinden başka hiçbir şey istemez.

[6] Aşağılıyorsun, bizzat kendini aşağılıyorsun ruhum! Kendini onurlandıracağın zaman gelip geçiyor. Çünkü herkesin tek bir yaşamı vardır ve seninki hemen hemen tamamlandı; kendine saygı duyan biri değil, diğer insanların ruhlarında kendi mutluluğunu arayan birisin.

[7] Dışarıdan başına gelen herhangi bir olay mı üzüyor seni? İyi bir şey öğrenmek için kendine boş vakit yarat ve aylak aylak gezinmeye son ver. Diğer bir hataya da dikkat etmelisin artık: Hayatta yıpranmış, dürtüsünün ve düşüncesinin tamamını yönlendirecek bir amaca sahip olmayan kimseler, yaptıkları işlerde ahmakça davranır.

[8] Başka birinin ruhundakileri izleyip anlamadığı için bedbaht olana pek sık rastlanmaz; fakat kendi ruhunu yakından takip etmeyenlerin bedbaht olması kaçınılmazdır.

[9] Bütünün doğasının ve benim doğamın ne olduğunu, bunun nasıl bir bütünün nasıl bir parçası olduğunu ve senin de bir parçası olduğun doğayla uyum içerisinde olmayı, bir şeyleri gerçekleştirmeyi ve söylemeyi sürekli engelleyen birisi olmamayı hiç unutmamak gerekir.

[10] Hataları oldukça geniş bir şekilde mukayese etmiş Theophrastos,⁴ bilgelikle yaptığı değerlendirmesinde arzular

4 Peripatetik okulda, Aristoteles'in ardılı ve öğrencisi olarak bilinen, filozof.

yüzünden yapılan hataların, öfke yüzünden yapılanlardan daha ağır olduğunu söyler. Çünkü öfkelenen birisi üzüntüyle ve bilinçsiz bir vicdan azabıyla düşünceden sapmış görünür. Fakat arzular yüzünden yanlış yola sapan birisi, yaptığı hatalarda zevk ve tutkunun kölesi olmuş, daha iradesiz ve daha kadınsı biri gibi görünür. Öyleyse Theophrastos felsefeye layık bir şekilde, arzu yüzünden hata yapmanın, üzüntüyle hata yapmaktan daha mühim olduğunu söylerken haklıydı. Sonuçta üzüntüyle hata yapan, ilk olarak haksızlığa uğramış ve üzüntüsünden öfkelenmeye mecbur bırakılmış biri gibi görünür. Fakat arzu tarafından yönetilen biri, dürtüsünden dolayı kötülük yapmaya sürüklenmiş birisidir.

[11] Bundan böyle yaşamı her an sona erecek biri gibi düşünmeli, konuşmalı ve her işini öyle yapmalısın. İnsanlardan uzaklaşmak eğer tanrılar varsa ürkütücü değildir çünkü onlar seni kötü bir şeye sürüklemeyi. Ama eğer tanrılar yoksa ya da insanları umursamıyorlarsa, tanrılardan ve ihtiyattan yoksun düzende yaşamak benim ne işime yarar? Fakat tanrılar vardır ve insanları umursarlar ve insan hiç kuşkusuz gerçek kötülüklere rastlamaz, zira tanrılar insanı her türlü kötülükten korur. Eğer geri kalan şeyler arasında herhangi kötü bir şey varsa ve tanrılar bunu öngörmüşlerse, o kötülüğün insana rastlamaması için her şeyi yaparlar. İnsanı daha kötü yapamayan bir şey nasıl olur da insanın yaşamını daha kötü yapar? Fakat evrenin doğası bir kötülüğün farkına varmışsa, cehalet ya da bilinçsizlikle bir hataya düşmez, bunu hatalı bir şekilde bırakmaz. Evrenin doğası yetenek ve güçten yoksun değildir, herhangi bir yerde iyilik ve kötülükler ayırım gözetmeksizin hem iyi, hem de kötü insanların başına gelir. Gerçekten de ölüm ve yaşam, şöhret ve tanınmamışlık, acı ve zevk, zenginlik ve fakirlik, bunların hepsi hiçbir ayırım gözetmeksizin hem iyi hem de kötü insanların başına gelir. Çünkü bunlar ne onurlu ne de utanç vericidirler. Yani ne iyidirler ne de kötü.

[12] Her şey nasıl da çabucak yitip gidiyor, bir yandan evrenin içerisinde insanların bedenleri, diğer yandan ise ebediyette onların anıları. Duyularla algılayabildiğimiz her şeyin doğası nedir ve bilhassa bizi zevkle baştan çıkartan, acıyla ürküten ve beyhude övülen şeylerin doğası nedir? Bunun nasıl değersiz, aşağılık, pis, fâni ve ölümlü olduğunu zihnen kavramalıyız. Kanaatleri ve sözleriyle şan şöhrat temin edenler kimlerdir? Ölüm nedir peki? Birisi ölüm olgusunu yalnızca kendi içinde değerlendirip inceleyecek olursa, onunla ilişkili bütün kaygılar ortadan kaybolur, ölümün doğanın işinden başka bir şey olmadığı anlaşılır. Eğer doğanın işi birini ürkütüyorsa, o kişi çocuktur. Ölüm sadece doğanın işidir ve hiç kuşkusuz doğayla uyumludur. Bir insan hangi parçasıyla ve nasıl tanrıya temas eder, o esnada bu parçanın nasıl bir özelliği vardır?

[13] Hiç kimse, her şeyin etrafında dolaşan ve şairin dediği gibi “yerin altında ne olduğunu araştırandan”,⁵ yalnızca kendi içindeki ilahi zekâyâ uymanın ve ona gerçek bir saygı göstermenin yeteceğini idrak edemeyip, etrafındakilerin yaşamlarını tahmin etmekle uğraşandan daha zavallı değildir. Saygı, hırstan, amaçsızlıktan, tanrılardan ve insanlardan gelen her türlü memnuniyetsizlikten uzak ve temiz tutar insanı. Tanrılardan gelenler, erdemleri yüzünden saygındırlar; insanlardan gelenlerse akrabalık bağları sebebiyle cana yakındır. İyilik ve kötülük cehaleti yüzünden insanların bazı davranışları acınası olabilir fakat bu, siyahla beyaz farkını ayırt edememeye mahkûm bırakılanınkinden daha fena bir kusur değildir.

[14] Üç bin yıl ya da bunun binlerce katı fazlasını yaşayacak olsan da hiç kimsenin hâlihazırda sürdürdüğü hayattan başka bir hayatı kaybetmediğini ve kaybetmekte olduğu hayattan başka bir hayat yaşamadığını unutma. Bu yüzden hayatın en kısası da en uzununu da aynı kapıya çıkar. Çünkü

5 Platon, *Theaetetus*, 173e’den alıntılanan bu dize Pindaros’a aittir.

şimdiki zaman herkes için aynıdır, bu yüzden geçmiş zaman da aynıdır ve yitip giden sadece bir andır. Herhangi biri ne geçmiş ne de geleceği yitirmemiştir. Birinin sahip olmadığı şeyi, herhangi birisi nasıl söküp alabilir ondan? Bu yüzden şu iki şeyin unutulmaması gerekir: İlki, ezelden beri her şey aynıdır, hep aynı döngülerdir tekrarlanan ve hiçbiri farklı değildir; herhangi biri, yüz ya da iki yüzyılda, ya da sonsuzlukta hep aynı şeyleri görür. İkincisi, bir kişi çok uzun yaşasa da çok kısa yaşasa da aynı şeyi yitirir. Bu da şimdiki zamandır ve insan sadece bundan mahrum olabilir; nihayetinde insan yalnızca buna sahiptir ve hiç kimse sahip olmadığı şeyi yitiremez.

[15] “Her şey sanıdır.”⁶ Kinik Monimos’a⁷ karşı söylenen bu sözler gün ışığı gibi açıktır: Eğer birisi onun doğru özünü olabildiğince benimserse, söylenen söz apaçık bir şekilde faydalıdır.

[16] İnsanın ruhu, evrenin çıbanı ve tümörü olduğunda kendine saygısızlık eder, zira insan çoğu şeyi bizzat kendisi için yapar. Çünkü meydana gelenlerden hoşnut olmamak, diğer her şeyin özünü içinde barındıran doğaya karşı isyandır. Ruh, bir insandan tiksintiyle uzaklaştığında, ya da sinirlenenlerde olduğu gibi karşısındakine zarar vermeye niyetlendiğinde de kendine saygısızlık eder. Üçüncüsü zevk ya da acının hâkimiyetine girdiğinde de ruh kendine saygısızlık eder. Dördüncüsü rol yaptığı, gerçeğe aykırı, sahte bir şeyi yaptığı ya da söylediğinde ruh kendine saygısızlık eder. Beşincisi herhangi bir teşebbüsünü ya da tutkusunu amacı olmayan bir şeye yöneltirse ve hesapsız, tutarsız bir şekilde herhangi bir şeye çaba harcarsa, ruh yine kendine saygısızlık eder; en ufak şeylerin bile belli bir nizamla göre sonuna kadar yapılması gerekir. Düşünebilen bir canlı için amaç, saygın kentin ve devletin sözüyle, kanunlarıyla hareket etmektir.

6 Bu söz, Sextus Empiricus, *Adversus Logicus*, II,1’de Monimos’a atfedilir.

7 MÖ 4. yüzyılda yaşamış Syracusalı kinik bir filozof.

[17] İnsan yaşamı sınırlıdır, varlığı akışkandır, eğilimi belirsizdir, tüm bedeni çürümeye yatkındır, ruhu girdap gibidir, kaderi anlaşılmaz ve ünü muallaktır. Kısacası tüm beden bir nehir gibidir, ruh ise rüya ya da hülya gibidir: Hayat savaşa ve bir yolcunun geçici konaklamasına benzer, ölümden sonra ün de unutulur. Bu yüzden bizi ne koruyup gözetecek? Bizi koruyup gözetecek yegâne şey felsefedir. Bu da ağırbaşlılığı ve masumluluğu sunan, zevklerin ve acıların ustası olan, hiçbir şeyi amaçsızca ve ikiye bölmeyle yapmayan, bir başkasının yaptığı ya da yapmadığına hiç ihtiyaç duymayan ilahi zekâyı koruyup gözetmektir. Kendisi neden yapmış olursa olsun, gerçekleşen ve payına düşen şeylerin kendisiyle aynı kaynaktan geldiğini kabul etmektir. Hepsinden öte diğerleri gibi değil, her canlının meydana geldiği evrenin öğelerinin serbest kalması gibi gördüğü ölümü, lütufmuşçasına beklemektir. Evrenin öğelerinden her birinin sürekli birbirine dönüşmesinde korkutucu hiçbir şey yoksa bütün bunların dönüşümüne ve ayrışımına kim kuşkuyla bakar? Bu doğaya uygundur. Doğaya uygun hiçbir şey kötü olamaz.

Carnuntum'da.⁸

8 Bugün Bratislava ve Viyana arasında kalan, Roma döneminde bir ileri karakol vazifesi gören kent.

III. Kitap

[1] Yalnızca hayatın her gün geçip gittiğini, daha az bir parçasının kaldığını düşünmememiz gerekir; insan çok uzun yaşarsa, aklının gerçekleşen olayları kavramaya, tanrıların ve insanların tecrübesi üzerine düşünmeye yetip yetmeyeceği de belirsizdir. Çünkü bunamaya başlasa da kuşkusuz nefes alıp vermesi, şişmanlaması, düşünmesi, arzuları ve bunun gibi diğer meziyetleri eksilmeyecektir: Fakat bizzat kendisini kullanma, elinden doğru dürüst bir şeyler gelmesi, verilen görevlere uygunluk, görünen şeyleri açıkça tanımlayabilme ve hayatının sonuna gelip gelmediğini tespit etme¹ gibi eğitim gerektiren şeylerde karar alabilme ihtiyacı zamanla zayıflar. Demek ki yalnızca ölüme her an yaklaştığımız için değil, anlama ve kavrama yeteneğimiz daha önce azaldığı için de acele etmeli.

[2] Doğadaki olaylara eşlik eden bazı hoş ve cazip şeylere de dikkat etmek gerekir. Mesela pişen bir ekmeğin bazı kısımlarının çatlayıp ayrılması, ekmek yapma işine aykırı da olsa ekmeği yeme isteğini artırır.

İncirler de olgunlaşınca ağzıları çatlar; zeytin ağaçlarında da fazla olgunlaşma, çürümeye yaklaşma, zeytinlere

1 Stoa düşüncesinin önemli hususlarından birisi de kişinin kendi hayatına son vermesidir. Stoa düşüncesine göre bazı durumlarda kendi hayatına son vermek haklı bir şeydir.

kendine özgü bazı güzellikler katar. Ve başını eğmiş başaklar, aslanın sarkık kaşları, yabandomuzlarının ağızlarındaki köpük ve başka pek çok şey ayrıca incelendiğinde güzel görünmekten çok uzaktırlar, ama doğanın işleyişine uygun olduklarından, onun daha güzel, daha büyüleyici görünmesini sağlarlar.

Sonuç olarak her yerde, olup biten her şeyi kavrayacak hissiyata ve derin bir anlayışa sahip bir insan, sonuçların sonucundan kaynaklanan herhangi bir şeyi bile hoş bulur, hemen hemen hiçbir şey ona faydasız görünmez. Vahşi hayvanların kocaman açılmış ağızlarına bakmayı, büyük ressam ve heykeltıraşların hayvanları tasvir ettikleri eserlerinden daha az hoş görmez. O saf bakışlarıyla yaşlı bir adam ya da yaşlı bir kadındaki güzelliği ve özgün alımlılığı, çocuklardaki sevimliliği görebilir. İşte bunlar gibi herkese açıkça görünmeyen pek çok şeyi, doğayı ve onun işlerini gerçekten bilen, onlara sahip çıkan insan kavrar.

[3] Pek çok hastayı iyileştiren Hippokrates, kendisi hastalanınca öldü. Khaldaios² kavmi pek çok kişinin ölümlerini önceden bildi, ama onlar da kaderlerine teslim oldu sonunda. Onca şehri pek çok defa yerle bir eden ve savaş alanında on binden fazla süvariye, piyadeyi öldüren Aleksandros,³ Pompeius⁴ ve Gaius Caesar da günün birinde yaşamın sonuna geldiler. Dünyanın ateşle yanıp yıkılacağına dair onca nutuk atan Herakleitos, her yanı su toplamış, tezeğe bulanmış olarak öldü. Bir bit türü Demokritos'u, bir diğer bit türüyse Sokrates'i öldürdü. Ne demek bütün bunlar? Gemiye bindin, yelken açtın, kıyıya yanaştın, karaya çıktın. Eğer gerçekten başka bir yaşam içinse, orada da tanrılar var. Eğer hissizlik içinse haz ve acı birden kesilecek, aşağı olmasına rağmen hizmette kusur etmediğin bedeninin boyunduruğun-

2 Keldani.

3 Büyük İskender.

4 Gnaeus Pompeius Magnus, Roma Cumhuriyeti yöneticilerindendi.

dan kurtulacaksın. Çünkü ilki zekâ ve ilahi güç, ikincisiyse toprak ve çürümüş kandır.

[4] Kamu yararına değilse, hayatının kalan kısmını, başkaları hakkında düşüncelerle yıpratma. Çünkü bir başkasının işlerine, ne düşündüğüne, neyi yapıp ettiğine, neyi ne amaçla söylediğine, neyi aklından geçirdiğine, neyi planladığına ve bunun gibi diğer şeylere kulak asarsan kendine özgü yönetici ilkesiyle ilgilenmekten uzaklaşırsın.

Bir yandan beyhude düşüncelerin peş peşe sıralanmasından kaçınman, diğer yandansa meraklı ve menfur düşüncelerden uzaklaşman gerekir; biri aniden, “Şimdi aklından ne geçiyor?” diye sorarsa samimiyetle, tereddütsüz “şu ya da bu” diye yanıt vermeye hazır olmalısın. İçindeki her şeyi sadelik ve kibarlıkla, toplumsal bir varlığın doğasına uygun şekilde ortaya koymalısın; zevk, eğlence veya rekabet düşüncesiyle yanıp tutuşmadığın, kıskançlığı, kuşkuyu ya da buna benzer yüz kızartıcı şeyleri umursamadığın hemen anlaşılmalı.

Çünkü en iyilerden olmayı daha fazla ertelemeyen insan bir rahip, tanrının bir hizmetkârı, vaizi gibidir ve onun yanında yer alır; içindeki tanrısal güç onu hazların kirletmesinden, tek mil dertlerin açacağı yaralardan, kibrin zararından korur; kötülüklere karşı hissiz, hiçbir acının yenemeyeceği o en büyük yarışmanın galibi kılar; adaleti derinden hissetmesine, ruhtan gelen her şeyi yazgısı olarak, uysallıkla karşılamasını sağlar; her şeyi sık sık ve az olmamak kaydıyla paylaşan, insanlığın ortak çıkarına hizmet etmediği müddetçe başkalarının söylediğine, yaptığına, aklından geçirdiğine aldırmayan bir insan yapar. Çünkü sadece kendi işini yapar, kaderin ona eğirdiklerinden, onun payına düşenlerden başkasını düşünmez, bunların hepsinin güzel ve iyi olduğuna inanır. Çünkü her birine pay edilen kader⁵ hep onunla birlikte yaşar, onu hep yanında taşır.

5 Stoa düşüncesinde çok derin bir kader inancı vardır. “Pay edilen kader” ifadesi bazı yerlerde “kader” olarak çevrilmiştir.

Ve bütün akıllı yaratıkların birbirine benzediğini, bütün insanlar için endişelenmenin insanın doğası olduğunu, fakat hepsinin düşüncesiyle değil, yalnızca doğayla uyumlu yaşayanlarınkilere uymayı unutmaz. Fakat yaşamları bu şekilde olmayanların evlerinde ve dışarıda, geceleyin ve gündüz vakti nasıl insanlar olduklarını ve kimlerle görüştüklerini de hiç aklından çıkarmaz. İşte böyle kendilerinden bile hiç hoşlanmayan insanlardan gelecekleri, övgü bile olsa kabul etmez.

[5] İşlerini ne zoraki, ne kendi başına, ne araştırmadan, ne de aksi yöne kürek çekerek yap. Kendi düşünceni titizlikle süsleme. Gevezeliğe ve işgüzarlığa yönelme. İçindeki tanrısal güç, yaşını başını almış politikacıyı, Romalı bir lideri, hayattan ayrılma sinyalinin istekle bekleyen, ne bir yemine, ne de bir insanın tanıklığına ihtiyaç duyan, kendi ayakları üzerinde duran bir erkeği yönetsin. Başkalarının verdiği imkânla ışık saçan biri olma, başkalarının yardımıyla elde edilecek sükûnete ihtiyaç duyma. Özetle bir adamın kendi başına dik durması gerekir, dik tutulması değil.

[6] Aslında eğer insan yaşamında adaletten, doğruluktan, ihtiyattan, yiğitlikten ve son olarak bizzat kendi kendine yetmekte olduğun düşüncenden ve kaderin doğru akla göre hareket etmekte olan sana, isteğin dışı pay edilmiş şeylerde sunulan olanaklardan daha güçlü bir şey bulursan, diyeceğim şu ki eğer bundan daha güçlü bir şeyi görürsen, buna doğru canıgönülden yönel ki, bu en iyi şeyden yararlanabilesin.

Fakat eğer hiçbir şey, onlara özgü arzuyu bizzat kendisinin buyruğu altına almış, düşüncelerini mütalaa etmiş, Sokrates'in dediği gibi,⁶ duyguların çekiciliğinden kendisini sürükleyerek uzaklaştırmış ve bizzat kendisini tanrıların boyunduruğu altına sokmuş ve insanlara değer vermiş olan senin içinde yer etmiş tanrının bizzat kendisinden daha iyi görünmüyorsa; eğer bunun dışında her şeyi pek ufak ve değer-

6 Platon'un *Timaios* eserindeki Sokrates'in sözüne atıfta bulunuluyor.

siz bulursan, diğer hiçbir şeye ihtiyaç duyma. Bir kez bu yola meyledersen, başka bir yola saparsın, kendine özgü iyi biri olman engellenemez ve seni onurlandırmak mümkün olur.

Çünkü çoğunluk tarafından övülmek, makam, servet ve zevk düşkünlüğü gibi herhangi bir yabancı düşünceyi, mantıklı ve iyi olanın karşısına koymak doğru değildir: Bunların çoğu bir an olsun düşüncemize uyarsa, derhâl bize üstün gelir ve alıp götürür. Fakat sana derim ki basitçe ve özgürce daha iyi olanı seç ve onu bir an evvel sahiplen. “Daha iyi olan daha yararlıdır.” Eğer gerçekten mantıklı gibiyse onu kolla. Fakat eğer mantıksız bir hayvan gibiyse düşünceni belirt ve alçakgönüllü yargı vermeye çalış. Sadece güvenilir bir şekilde araştırma yapmaya özen göster.

[7] Seni en sonunda sadakati ihmale, saygıyı bırakmaya, bir şeylerden nefret etmeye, kuşku duymaya, lanet okumaya, bir şeyleri yapıyormuş gibi görünmeye, duvarların ve perdelerin arkasında kalması gereken şeyleri arzulamaya zorlayacak uğraşları asla kendine faydalı sayarak yüceltme. Çünkü kendi zekâsını ve Koruyucu Ruhunu⁷ ve onun erdeminin gerekliliklerini seçmiş biri trajik tavır takınmaz, yakınmaz, ıssız bir yere veya kalabalığa ihtiyacı yoktur. En önemlisi de bir şeyi kovalamadan veya bir şeyden kaçmadan yaşar. Ruhunun uzun mu yoksa çok kısa süreliğine mi vücudunda kalıp kalmayacağıyla ilgilenmez. Böylece bir an önce ayrılması gerektiğinde kolaylıkla gider; idaresindeki herhangi bir şeyi mütevazı ve düzenli bir şekilde yaptığı gibi bunu da öyle yapacaktır, sadece bütün hayatı boyunca düşüncelerinin mantıklı ve medeni yaşayan birine aykırı düşmemesine dikkat etmiş olmalı.

[8] Terbiye edilmiş ve layıkıyla arındırılmış bir zihinde herhangi bir bozulma, dışarıdan sağlıklı ama içeriden yara-

7 Sadece burada büyük harfle yazılmış bu kavram, Antikçağ'da kişinin kendi içerisinde tanrılar tarafından verilmiş ve bir başka “tanrı” olarak kabul edilen Daimon kavramına işaret etmektedir.

lanmış hiçbir şey bulamazsın. Birisinin rolü sona ermeden ve oyunu bitmeden sahneden ayrılan tragedya oyuncusuna dediği gibi, kader onu ele geçirdiğinde onun hayatı eksik kalmış değildir. Ayrıca orada ne bir köle ne de hoş giyimli biri, ne birine ihtiyaç duyan ne de onlardan ayrılan, ne herhangi bir mesuliyet ne de herhangi bir kaçınma vardır.

[9] Anlayış yeteneğine saygı göster. Her şey onda bulunur. Yöneten iraden, kanaatlerin, doğayla ve mantıklı bir insanın yaradılışıyla aykırı düşmez böylece. İnsanlarla samimiyeti ve tanrılara sadakati sağlayan şey budur işte.

[10] Pek çok şeyden kesinlikle kurtul, yalnızca bunların pek azını aklında tut; ayrıca herkesin şimdide, sadece bir anlığına yaşadığını hatırla. Kalan günlerimiz ya geçip gitmiştir ya da bilinmezdedir. Yaşam gerçekten kısadır. Bu kısacık yaşamı yeryüzünün ufacık bir köşesinde sürdürür herkes. Uzun bir yaşamın ardından gelen şöhret bile kısadır. Uzun zaman önce ölmüş birisini, ya da bizzat kendilerini öğrenmemiş olanların hepsi, kendinden öncekiler gibi çok hızlı bir şekilde ölmüş olacak.

[11] Fakat bahsedilen bu ilkelere bir tane daha eklemeli: Kendisini sunan her şeyin izahını ve tanımını daima yapmalıyız. Böylelikle sırf onun özüne bakarak bütününün ne olduğunu, ayrı ayrı tüm parçalarını görebiliriz; ayrıca onun özgün adını ve ayrıştığında oluşacak parçalarının adlarını da kendi kendine tekrarla.

Çünkü hiçbir şey, başka kentlerin yanında sadece barınak olarak kaldığı üst düzey bir şehrin yurttaşı olan bir insanın zihinsel gelişimine, hayatta karşılaşılabilecek şeylerin sistemli ve gerçekçi bir araştırmayla ne tür bir düzende, neye yaradığını incelemek kadar yararlı olamaz. Nedir ve nelerden bir araya gelmiştir? Şimdi bende bir izlenim yaratan bu şey ne zamandan beri vardır? Onunla uyuşmak için hangi erdeme ihtiyacım var, nezakete mi, cesarete mi, dürüstlüğe mi, sadeliğe mi, yeterliliğe ya da başka birine mi?

Dolayısıyla bunların her biri için şunları söylemelisin: Bir yandan bu tanrıdan gelir, diğer yandan ise kaderin birbirine bağladığıyla, kaderin ağını örmesiyle, hem tesadüfle, hem de talihle bağlantılıdır. Aynı soydan, bir akrabadan, bir dosttan, kendi doğasına neyin uygun olduğunu bilmeyen birinden gelir. Fakat ben biliyorum. Bu yüzden de ona dostluğun doğal yasası gereği nazik ve adil davranıyorum. Aynı zamanda vasat şeylere de değerlerine uygun davranmaya çalışıyorum.

[12] Eğer şimdi ciddiyetle, kararlılıkla, nezaketle, hiçbir ek uğraşa takılmadan, gayretli bir şekilde doğru nedene eşlik edersen, kendi koruyucu ruhunun saflığını, onu her an iade edecekmiş gibi korumuş olursun; eğer bunu hiçbir şey ummadan, hiçbir şeyden korkmadan, faili olduğun doğaya uygun işlerden memnuniyet duyarak yaparsan, her sözünü dürüstçe, mertçe dile getirirsen iyi bir hayat sürersin. Ve hiç kimse buna engel olamaz.

[13] Mesela hekimler ansızın ortaya çıkabilecek durumlar için daima çalışma alet ve donanımlarını yanlarında bulundurur; bu yüzden sen de tanrıları ve insanları anlayabilmek için bilgilerini hazır tut. Çoğu şeyi, en küçük işleri yaparken bile bunları birbirine bağlayan nedeni hatırlamak gerekir. Çünkü insani bir işte tanrılara başvurmaksızın bir işi iyi yapamazsın, bu ilke tam tersi için de geçerlidir.

[14] Artık daha fazla amaçsız dolaşma: Çünkü kendi hatıralarını ve iyi bildiğin Eski Romalılarla Hellenlerin işlerini anlatan, ileriki yaşlar için sakladığın yazıların bazılarını okuma niyetin yok. Kesinlikle gerçekleştirmek istediğin şeyler için hızlan, boş umutları defet, eğer kendinle ilgiliysen, hâlâ mümkünken kendi yardımına kendin koş.

[15] Hırsızlık yapmak, ekmek, satın almak, huzurlu yaşamak, ne olup bittiğini görmek gibi ifadelerin neyi işaret ettiğini bilmiyorlar. Bunlar gözle görülmez, ama başka bir bakış açısıyla görülür.

[16] Vücut, ruh, zihin: Vücudun hisleri, ruhun arzuları, zihnin kanıları vardır. İmgelerden etkilenmemiz hayvanlara benzer. Başkasının elindeki iplerle hareket ettirilen kuklalar misali arzularla hareket etmek vahşi hayvanların, çift cinsiyetlilerin, Phalaris'in⁸ ve Nero'nun⁹ özelliğidir. Zihni bir rehber olarak kullanmak, tanrılara inanmayanlar, ülkelerini terk edenler ve herhangi bir zamanda kapalı kapılar ardında iş çevirenlerle ortak özelliğimizdir.

Gerçekten bahsi geçenler ortak özellikleridir, ama geriye kalan tek bir şey vardır ki o da iyi kişilerin kendine has özelliği olan sevmek ve başına gelenleri, kendisine kaderin biçtiklerini nezaketle karşılamaktır; göğsünde yer edinen koruyucu ruhu izlenim kalabalığıyla huzursuz etmemek, onu merhametle, özenle korumak, tanrıyı hep takip etmek, kesinliği olmayan tek bir şeyi bile dile getirmemek, adil olmayan bir işe girişmemektir. Ancak diğer insanlar, bir insanın basit, mütevazı ve nazik bir yaşam sürdüğüne inanmıyorlarsa hiçbirine kızmaz; hayatının amacına giden, kendi yönettiği yoldan sapmaz, bu yolda lekesiz, barışçıl, gerektiğinde kolaylıkla her şeyinden feragat ederek, kimsenin zorlaması olmadan ilerler.

8 MÖ VI. yüzyılda yaşamış Akragas'ın tiranı.

9 MS 54 ve 68 yılları arasında hüküm sürmüş ünlü Roma imparatoru.

IV. *Kitap*

[1] İçindeki güç doğayla uyum sağladığında, olup bitenleri karşılayıp düzeltme konusunda bize bahşedilen ve gerçekleşmesi muhtemel şeylerle de uyum sağlar. Belirlenmiş hiçbir maddeye bağlı değildir. Bir yandan hızla ilk hedeflerine doğru hareket eder, diğer yandan ise karşısına çıkan maddeyi de kendisinin kılar, tıpkı ateşin içine atılan her şeye üstün gelmesi gibi. İçine atılanlar ateşin sadece ufak bir kandil kadarını söndürür, ama parıl parıl yanan ateş içine atılan her şeyi çabucak kendine uygun hale getirir, tüketir ve böylece harlanır.

[2] Hiçbir işi gelişigüzel veya sanatın temel ilkelerine uyumsuz yapma.

[3] İnsanlar kır evlerinde, deniz kenarlarında ve dağlarda inzivaya çekilecek yer arar; sen de buna şiddetli bir özlem duyuyorsun. Fakat bu özlem çok cahilcedir. Eğer inzivaya çekilme isteği duyuyorsan, gayet mümkün ve basittir bu: İnsan dilediği zaman kendi içinde inzivaya çekilebilir. Üstelik insan inzivaya çekilmek için kendi içinden, kendi ruhundan daha huzurlu, daha sakin hiçbir yer bulamaz, özellikle de kendinde inzivaya çekildiğinde ona huzur verecek şeylere sahipse. Huzur dediğim zarif bir düzendir aslında. Kendini sürekli böyle bir inzivaya çekilmeye ver ve kendini yenile: Ancak önermelerin çok kısa ve özlü olsun ki, tüm acılar bir anda silinsin ve oradan hiç yıpranmadan dönebilesin.

Seni rahatsız eden ne? İnsanların kötülükleri mi? Öyleyse, şunları hiç aklından çıkarma: Rasyonel canlılar birbirleri için yaratılmıştır, birbirini hoş görmek adaletin bir parçasıdır, kötülükler istemeden yapılır; birbirine düşman olan, birbirinden nefret eden, şüphelenen, savaşta birbirlerini öldüren onca insan sonunda ölüp küle dönüşmedi mi? Öyleyse sen de buna bir son ver. Bütünden yazgına düşenlerden mi rahatsızlık duyuyorsun? O zaman zihnini tazele: Ya İlahi Öngörü, ya Atomlar; ya da her şeyin evrenin bir şehre benzediğini kaç kez kanıtladığını hatırla. Yoksa bedenine ilgili kaygıların mı var hâlâ? Öyleyse fikrin kendisini tanıyıp özündeki gücü kavradığında, nefesin kaba ve sıradan hareketleriyle alakası kalmadığını, acı ve zevke dair duyduğun, benimsediğin şeyleri düşün.

Belki de ün düşkünlüğüdür seni yıpratın. Fakat her şeyin ne kadar çabuk unutulduğunu, her yanını saran sonsuz zaman uçurumunda yok olup gittiğini görüyorsun işte; alkışların boşluğunu, sana ün bahşedenlerin öngörülemez kaypaklığını ve tüm bunların sınırlandığı daracık alanı. Bütün yeryüzü küçücük bir nokta değil midir; yaşadığın yer bu noktanın ufacık bir köşesi değil midir ve burada kaç tane, hangi türden insan seni över ki?

Bu yüzden şimdiden kendinin içindeki bu ufacık yerde inzivaya çekilmeyi unutma, hiçbir şey dikkatini dağıtmasın, sabırsızlanma, işlerini özgürce yürüt ve her şeyi bir adam, bir insan, bir yurttaş, ölümlü bir canlı olarak gör. Fakat elinin altındaki ilkelere şu ikisini de ekle: Birincisi, şeyler ruha temas etmez, daima onun dışında ve hareketsizdirler; bütün kaygılarımız içimizdeki düşünceden doğar. İkincisiyse gördüğün hemen hemen her şey kısa sürede değişecek, hatta artık var olmayacak. Böyle ne kadar çok değişikliğe bizzat şahit olduğunu hiç aklından çıkarma. Dünya değişimdir, yaşamsa kanaat.

[4] Eğer akıl hepimizde ortaksa, bizi mantıklı canlılar yapan neden de ortaktır. Eğer bu ortaksa, neyi yapıp neyi

yapmayacağımızı idare eden akıl da ortaktır. Eğer bu ortak-
sa yasa da ortaktır; öyleyse yurttaşızdır. Eğer öyleyse kamu
işlerinin yönetimini de paylaşıyoruzdur. Eğer öyleyse evren
şehir gibidir: Diğer hangi biçimlerde insan ırkının tamamı
yönetimi paylaşır? Peki aklımızı, mantığımızı ve yasa bilgi-
mizi bu ortak şehirden almaz mıyız, ya da oradan değilse
nereden alırız? Çünkü benim içimde bulunan bunun gibi
dünyevi şeyler bu topraktan, sulak şeyler evrenin diğer öğe-
lerinden, yaşam soluğu bir kaynaktan ve sıcak, yanıcı madde
kendine has kaynaktan pay edildi (çünkü hiçbir şey hiçlikten
gelmediği gibi hiçbir şey de hiçliğe gitmez), öyleyse aklımız
da bunun gibi kendi kaynağından gelmektedir.

[5] Ölüm de doğum gibi doğanın gizemlerinden biridir.
Biri evrenin öğelerinin birleşmesi, diğeriye ayrışmasıdır.
Bunda da utanılacak, mantıklı bir canlıya uymayacak, ya da
varoluş nedenine aykırı düşecek bir şey yoktur.

[6] Bazı şeylerin, bazı insanlar tarafından belli bir şekilde
yapılması zorunludur, aksini beklemek, acı özsuyu olmayan
incir ağacı istemek gibidir. Burada da unutmaman gereken
şey şudur: Kısa süre sonra sen de o da öleceksiniz, bundan
daha kısa bir süre sonraysa isminiz bile kalmayacak ardı-
nızda.

[7] Kanaatini ortadan kaldırırsan, kötülüğe uğradım
şikâyeti ortadan kalkar: Kötülüğe uğradım şikâyetini orta-
dan kaldırırsan, zarar ortadan kalkar.

[8] Bir şey, bir insanı önceki halinden daha kötü yapmı-
yorsa, yaşamını da daha kötü yapmaz, içten veya dıştan ona
zarar vermez.

[9] Faydalı olan doğa, böyle davranmaya zorunludur.

[10] Gerçekleşen her şey adilane gerçekleşmiştir. Dikkat-
le incelersen, bunun doğru olduğunu görürsün. Yalnızca bir
dizi nedenin sürekliliğine göre değil, adalete göre de söylüyo-
rum bunu, yani herhangi birine sadece hak ettiği kadarı pay
ediliyormuş gibi. Baştaki gibi dikkatle bak ve her işi, iyi bir

insan olmanın manasına dair oluşturduğun kanaatine aykırı düşmeyecek şekilde yap. Yaptığın her işte bunu düstur edin.

[11] Birtakım şeyler hakkında küstahça yargı verenleri ve senin de kendisi gibi yargı vermeni isteyenleri onaylama. Her şeyi olduğu gibi gör.

[12] Şu iki kuralı daima hazırda tutmalı: İlki işlerini yalnızca bir kralın ve yasa koyucunun mantığının gösterdiği gibi insanların faydası için yap. İkincisi sana doğruyu gösterecek ve seni kendini beğenmişlikten kurtaracak birisi olursa fikrini değiştir. Fakat bu değişim daima adil veya ortak çıkarı faydalı olma temeline dayanmalı, sadece bu nedenle ona uymalıdır; haz verici veya ün kazandırıcı görünmesine değil.

[13] “Mantığın var mı?” “Var.” “Öyleyse neden kullanmıyorsun? Mantığın işini yapıyorsa başka ne istersin?”

[14] Bütünün bir parçası olarak var oldun. Seni var edenin içinde yok olacaksın, ya da dönüşecek, iade edileceksin o yaratıcı ilkeye.

[15] Aynı sunağın üzerinde bir sürü günlük parçası, kimi önce düşmüş, kimiye daha sonra. Fakat hiç farkları yok.

[16] Eğer kendi savlarına ve aklına saygıya geri dönersen, seni vahşi bir hayvan veya maymun gibi gören o insanlara on gün içerisinde Tanrı gibi görüneceksin.

[17] Yaşayacak on bin yılın varmış gibi davranma. Kaderin başının üzerinde asılı. Yaşadığın sürece mümkün olduğunca iyi ol.

[18] Yakınlarının söylediği herhangi bir söze, yaptığı herhangi bir işe, aklından geçen herhangi bir düşünceye bakmayan, sadece kendi yaptıklarının adilliği ve doğruluğuyla ilgilenen kişi ne çok boş vakit kazanır. Bir başkasının karanlık mizacını umursama, doğru yolundan sapmadan ilerle.

[19] Öldükten sonra gelecek üne düşkün birisi, onu ve onun ününü hatırlayacak olanların da kendisi gibi kısa süre sonra öleceğini, onlardan sonra geleceklerin de aynı akıbete uğrayacağını, hatırasının bu şekilde parlayıp sönerek birinden

öbürüne geçerken sonunda tamamen yok olacağını tahayyül etmez. Haydi hatıran ve hatıranı yaşatacaklar ölümsüz diyelim, bundan sana ne? Övgü ölünün ne işine yarar? Hatta bazı durumlar haricinde yaşayanların ne işine yarar? Öldüğünde başkalarının senin hakkında söyleyeceklerini dert etmekten, doğanın sana şimdi bahsettiklerini umursamıyorsun.

[20] Her şeyin kendine özgü bir güzelliği, bizzat kendisinden gelen ve eksiksiz bir güzelliği vardır; övgü bu güzelliğin bir parçası değildir. Övgü, övülen şeyi ne daha kötü, ne de muhteşem yapar. Bunu herkesin güzel saydığı şeyler için de, mesela maddi şeyler ve sanat için de söylüyorum. Güzел olan bir şeyin başka bir şeye ihtiyacı var mıdır? Yasa, gerçek, saygınlık, cömertlik gibi. Bunların hangisi övüldüğü için iyidir, ya da hangisi yerildiği için mahvolmuştur? Züm-rüt çirkinleşir mi övgüler düzülmezse? Ya altın, fildişi, mor renk, lir, hançer, çiçekler, çalılar?

[21] Eğer ruhlar yok olmuyorsa, nasıl ezelden beri havada yer buluyor hepsi? Ya yeryüzü nasıl zamanın başından beri gömülenlerin bedenlerini saklayabiliyor? Ölü bedenlerin belli bir süre sonra değişip çözülerek toprağı diğer bedenlerin gömülmesine müsait kılması gibi, havaya yükselen ruhlar da belli bir süreliğine orada dururlar; sonra değişir, çözülür, ateşe dönüşür ve yaratıcı nedenlerine dönerler, böylelikle yeni ruhlara yer sağlarlar. Ruhun hayatını sürdürmesi varsayımına böyle cevap verilebilir.

Fakat yalnızca gömülen insan bedenlerini değil, aynı zamanda her gün yediğimiz ve hayvanların da yediğı diğer hayvanları da düşünmeliyiz. Bunlar da ne kadar çok yenir ve onlarla beslenenlerin bedenlerine gömülürler bir anlamda; fakat kana, havaya ve ateşe dönüştükleri için onlara yeterince yer var. Peki buradan gerçeğe nasıl varabiliriz? Maddesel ve nedensel olanı ayırıp inceleyerek.

[22] Bocalama ama bütün hareketlerinde adaleti gözet ve her izlenimde kavrama melekesini muhafaza et.

[23] Ey dünya, seninle uyumlu olan her şey benimle de uyumludur. Senin için zamanında olan şey, benim için erken veya geç değildir. Ey doğa, mevsimlerinden gelen her şey meyvedir bana. Her şey senden gelir, her şey sende var olur, her şey sana döner. Ozan, “Kekrops’un sevgili şehri,”¹ diyor. Ya sen, sen de “Zeus’un sevgili şehri,” diye karşılık vermeyecek misin?

[24] “Huzur istiyorsan, pek az şey yap,” diyor Demokritos. Toplumsal bir canlı olarak doğan birisinin aklının ihtiyaç duyduğu şeyleri ve taleplerini, onun istediği gibi yapmak daha iyi değil midir? Çünkü yalnızca daha iyi şeyler gerçekleştirmek huzuru sağlamaz, daha az şey yapmak da sağlar. Söylediğimiz ve yaptığımız şeylerin gereksiz olanlarından vazgeçersek, hem boş zamanımız hem huzurumuz artar. Bu yüzden her seferinde şunu hatırlamak gerek: Bu gereksiz bir şey mi? Fakat yalnızca yaptığımız gereksiz işleri değil, gereksiz düşüncelerimizi de azaltmamız gerekir, böylelikle bunları gereksiz işler izlemez.

[25] Bir yandan bütünden payına düşenden memnun olan, öte yandan yaptığı işlerde de adil ve cömert davranmaktan hoşnutluk duyan bir insan olarak yaşamaya çalış.

[26] Onu gördün, bir de buna bak: Hiç kafan karışmasın. Basit ol. Biri hata mı yapıyor? Kendisine karşı hata yapmaktadır. Başına bir şey geldi mi? Güzel. Başına gelen her şey, doğa tarafından çok önceden belirlenmiş ve sana pay edilmiştir zaten. İşin özü yaşam kısadır. Şu anı ihtiyat ve adaletle işe yarar bir şekilde kullan. Rahatlarken bile makul ol.

[27] Gerçekten önceden ayarlanmış da olsa, rasgele bir birine geçmiş bir kaos da olsa her hâlükârda evren bir düzendir. Bizzat sende de bir düzen varken ve birbirinden ayrı ve dağınık olmasına rağmen birbirini etkileyen her şeyde düzensizlik olabilir mi?

1 Aristophanes, *Eşekarları*, 438.

[28] Kötü karakter: Efemine karakterdir, haşındır, vahşidir, hayvan gibidir, çocuksudur, aptaldır, sahtekârdır, edepsizdir, paragözdür, tirandır.

[29] Eğer o, evrenin neler barındırdığını bilmiyorsa dünyaya yabancıdır, ama orada olan bitenleri bilmeyen biri de yabancıdır. Sosyal görevlerinden kaytaran kişi kaçaktır. Akıl gözünü kapatmış kişi kördür. Bir başkasına ihtiyaç duyan, yaşamını sürdürmek için gerekenleri kendisi karşılayamayan biri dilencidir. Olan bitenlerden memnun olmadığı için ortak doğamızdan kendini soyutlayan kişi çibandır; seni ve her şeyi yaratan doğadır çünkü. Ruhunu diğer tüm akıllı canlıların bir parçası olduğu ruhtan ayıran biri, toplum için fitneci bir yurttaşdır.

[30] Tuniksiz, kitapsız ve yarı çıplak yaşayan filozoflar: “Ekmeğim yok, bilgidir besnim,” derler; bense bilgiyle beslenmiyorum ama ona bağılıyım.

[31] Öğrendiğin zanaatı sev, onunla yetin. Yaşamının geri kalanını ruhunun tümüyle, her anlamda tanrılara yüzünü dönmüş birisi olarak geçir, ama hiçbir insanın tiranı ya da kölesi olma.

[32] Vespasianus² dönemini hatırla mesela; o zaman da şimdiki gibi evlenen, çocuk yetiştiren, hastalanan, ölen, savaşan, festivaller düzenleyen, seyahat eden, çiftçilikle uğraşan, dalkavukluk, inatçılık, şüphecilik eden, kumpas kuran, birilerinin ölmesi için tanrılara yakaran, sürdükleri yaşamdan memnun olmayan, seven, servet sahibi olmak, konsüllük, krallık yapmak için can atan insanları göreceksin. Onların yaşamları yok artık, geçip gitti çoktan.

Şimdi de Traianus³ dönemine geç; hepsi aynı: O yaşam da geçip gitti. Diğer zamanların ve diğer ulusların yazıtlarına bir bak ve yaşama dört elle sarılmış insanların ölüp git-

2 MS 69-79 yılları arasında hüküm sürmüş Roma imparatoru.

3 MS 98-117 yılları arasında Roma imparatorluğu yapmış beş iyi imparator olarak anılan imparatorlardan biri.

tiklerini, elementlerine ayrıştıklarını gör. Fakat hepsinden önce kendi başına bir şeyleri yapmaya, sahip olduklarını sıkıca tutmaya ve bundan memnuniyet duymaya aldırma-yanları, boşa kürek çekenleri hatırla. Burada her eylemin kendi değerine göre bir dikkat gerektirdiğini hatırlamak lazım. Böylece ufak tefek şeylere gereğinden fazla değer vermezsin.

[33] Bir zamanlar yaygın olan kelimeler, artık miadını doldurmuştur. Tıpkı vaktiyle onca övgüye mazhar olmuş isimler gibi: Camillus,⁴ Caeso,⁵ Volesus,⁶ Dentatus⁷ ve kısa bir süre sonra Scipio⁸ ve Cato,⁹ sonra Augustus,¹⁰ Hadrianus¹¹ ve Antoninus.¹² Hepsi kısa sürede göçüp gider, efsane olur ve mutlak bir unutuluşa gömülür. Elbette bunu herhangi bir şekilde yeryüzünde olağandışı ışıldamış olanlar için söylüyorum; diğerleri de kısa sürede son nefeslerini verir, “görünmezler, duyulmazlar.” Peki ebediyen hatırlanma nedendir? Tamamen beyhude bir çaba. Peki çabamızı neye yönleltmemiz gerekir? Şuna: Düşüncede adalete ve icraatta ortak yarara, sözde aldatmamaya, gerçekleşen her şeyin gerekli olduğuna, tanıdık, ortak bir temelden geldiğine inanarak onları samimiyetle karşılamaya.

4 MÖ 5. ve 4. yüzyıllarda yaşadığı düşünülen Erken Roma Cumhuriyeti Dönemi askeri, devlet adamı ve Livius ile Plutarkhos’a göre Roma’nın ikinci kurucusu.

5 Erken Cumhuriyet Dönemi kahramanlarından olduğu sanılmaktadır.

6 Roma’nın önde gelen Patrici ailelerinden olan Valerii soyundan söz ediliyor. Bahsi geçen kişinin Volesus Valerius veya Publius Valerius Publicola olduğu sanılmaktadır.

7 Muhtemelen pleb sınıfının temsilcilerinden olan Romalı devlet adamı Manius Curius Dentatus.

8 Hannibal’i yenen ve Afrika Fatihi (Africanus) unvanına layık görülen Roma konsülü Publius Cornelius Scipio.

9 Romalı hatip ve devlet adamı Cato Maior (Yaşlı Cato).

10 İmparatorluğun kurucusu ve ilk principatus olan İmparator Caesar Augustus.

11 MS 117-138 yılları arasında hüküm sürmüş Roma imparatoru.

12 Marcus Aurelius’u veliahdı olarak gösteren MS 138-161 yılları arasında Roma imparatorluğu yapmış Antoninus Pius.

[34] Kendini kendi isteğınle Klotho'ya¹³ sun, bırak kade-rini istediğı gibi eğırsin.

[35] Her şey fânıdır, hatırlayan da hatırlanan da.

[36] Her şeyin değışimle gerçekleşmesini sürekli düşün; bütünün doğasının en sevdiği şeyin var olanları aniden de-ğıştirip yerine yenisini yapmak olduğunu düşünmeye alış. Çünkü var olan her şey, kendisinden var olacak şeylerin tohumudur aynı zamanda. Sense tohumların sadece toprağı veya rahme bırakıldığını sanıyorsun, ama bu çok bayağı bir fikir.

[37] Kısa süre sonra öleceksin ama hâlâ sade bir hayat sürmüyorsun, sakın değılsin, dışarıda olan bitenin sana zarar vermesinden de, her şeye nazik davranmaktan da uzak-sın, bilgeliğın sadece adil davranınakla geleceğine inanmı-yorsun hâlâ.

[38] Onların yönetici ilkelerini iyice incele; akıllı insanla-rın nelerden sakındığını, nelerin peşine düştüklerini gör.

[39] Senin için kötü olan bir şey başkasının yönetici il-kesinde, herhangi bir davranışında veya çevrendeki şeylerin değışiminde değıldir. O halde nerededir? Senin kötülük üze-rine düşünüp yargı veren kısmındadır. O halde bu kısmın düşünüp yargı vermezse her şey iyi olur. Sana en yakın olan şey, yani zayıf bedenın yaralansa, yansa, çürüse, bozulsa bile yine de bunlar üzerine düşünen kısmın sakın kalır. Şöyle de diyebiliriz: İyi veya kötü olduğu varsayılan herhangi bir şey, iyi veya kötü herhangi bir insanın başına gelebilir. Çünkü iyi veya kötü şeyler hem doğayla uyumlu yaşayan, hem de doğaya aykırı yaşayanların başına gelir; bu da ne doğayla uyumlu, ne de ona aykırıdır.

[40] Evrenin düzenini, yalnız bir maddeyi ve yalnız bir ruhu içinde bulunduran bir canlı gibi düşün; var olan her şe-yin bu tek canlının idrakinden, tek bir dürtüyle gerçekleştiğı-

13 Zeus ile Themis'in kızları olan kader tanrıçaları Moiralardan birisi. Klotho kelimesi bükmek, eğırmek anlamına gelir.

ni, her şeyin bir araya getirilip iplikler gibi eğrilip bükülerek her şeyin varlık nedenini oluşturduğunu düşün.

[41] Epiktetos'un dediği gibi, "Bir cesedi sırtlanmış ufak bir ruhsun sen."¹⁴

[42] Bir şeyin değişmesinde kötü hiçbir şey yoktur; bir şeyin, herhangi bir değişimin sonucu olmasında iyi bir şey olmaması gibi.

[43] Gerçekleşen her şeyi taşıyan bir nehre, güçlü bir akıntıya benzer zaman. Çünkü görür görmez her şey akıntıya kapılıp gider; işte bir diğeri geçiyor şimdi, o da diğerleri gibi akıntıya kapılıp gidecek.

[44] Her şey, ilkbaharda açan gül ve yazın mahsulleri gibi alışlagelmiş ve bildiktir. Hastalık, ölüm, karalama, ihanet ve ahmakları sevindiren veya üzen diğer onca şey gibi.

[45] Sonradan dünyaya gelenin her zaman kendinden önce gelenlerle sıkı bir bağı vardır. Ama birbirinden kopuk şeylerin zorunluluktan rasgele sıralanması gibi değil, aralarında mantıksal yakınlık vardır; var olan her şey öylesine ahenklidir ki, sonradan gelen şeyler de basitçe onların ardına dizilmek yerine muhteşem bir ahenkle bağlanır yerini aldıklarına.

[46] Herakleitos'un söylediğini hiç unutma: "Toprağın ölümü suyu, suyun ölümü havayı, havanın ölümü ateşi var eder ve tam tersi de geçerlidir."¹⁵ "Yolun götürdüğü yeri unutan adamın" dediğini hatırla: "İnsanlar en kesintisiz ilişkide oldukları şeyle hep uyumsuzluk içerisinde, yani evreni idare eden akılla. "Her gün karşılaştıkları şeyler onlara yabancı görünür." Ve "uyuyormuş gibi konuşup hareket etmememiz gerekir." Aslında uyurken bile hareket ediyor ve konuşuyormuş gibi görünürüz. "Ebeveynlerini taklit eden çocuklar"a da benzememeliyiz, yani "ebeveynlerimizden ne aldıysak" yalnızca onu yapmamamız gerekir.

14 Epiktetos'un günümüze ulaşan fragmanlarında böyle bir sözü bulunmamaktadır.

15 Herakleitos, *Fragmanlar*, 36, 76

[47] Tanrıların herhangi biri sana “yarın veya en geç ondan sonraki gün ölmüş olacaksın,”¹⁶ dese, bunun yarın mı yoksa sonraki gün mü olacağını pek umursamazsın, en azından son derece korkak birisi değilsen. Gerçekten çok farkı var mı? Öyleyse yarın ölecek olmanın, uzun yıllar sonra ölmekten çok farklı olmadığını kabullen.

[48] Ne kadar çok doktorun, çoğu zaman hastalarının başında kaşlarını çattıktan sonra öldüğünü, ne çok astroloğun sanki matah bir şeymiş gibi diğerlerinin ölümüne dair kehanette bulunduktan sonra, ne çok filozofun ölüm ve ölümsüzlük hakkında sonu gelmez tartışmalardan sonra, ne çok kahramanın pek çok insanı öldürdükten sonra, ölümsüz olduğunu iddia eden ne çok tiranın gücünü yaşam ve ölüm üzerinde korkunç bir küstahlıkla kullandıktan sonra ve ne çok şehrin, deyim yerindeyse, öldüğünü hiç unutma: Helike,¹⁷ Pompeii,¹⁸ Herculaneum¹⁹ ve nice şehir.

Ve bizzat tanıdığın onlarcası. Biri arkadaşını gömdü, sonra gömeni de bir diğeri, onu gömen üçüncüyü de birileri gömdü, hem de kısacık bir sürede oldu hepsi. Sözün özü, insani olan her şeyin önemsiz ve kısa ömürlü olduğunu idrak et, dün ufacık bir mukus olanlar, yarın bir mumya veya küle dönüşecekler. Zamanın bir anını bile doğaya uygun geçir ve memnuniyetle ayrıl yaşamdan; tıpkı onu yaratan toprağa ve yetiştiren ağaca şükranlarını sunmak için olgunlaşınca yere düşen bir zeytin tanesi gibi.

[49] Dalgaların sürekli çarptığı kaya gibi ol: Sağlam, hareketsiz durur kaya ve yatıştırır etrafında suyun öfkesini. “Ne talihsizim ki bu benim başıma geldi.” Hayır talihsiz

16 Heredotos, II, 129–135’te geçen Mısır Firavunu Mykerinos’u anlatısına atıfta bulunmaktadır.

17 Yunanistan’ın batısında yer alan ve sular altında kalan antik kent.

18 MS 79 yılında Vezüv Yanardağının patlaması sonucunda yok olmuş antik kent.

19 Pompeii’ye yakın olan Herculaneum kenti de Vezüv’ün patlaması sonucu yok olmuştur.

değilsin, “Bu benim başıma geldiği için talihliyim, zira bana hiçbir zarar veremedi ve şu andaki, ya da gelecekteki yaşamım için de korkmuyorum,” demeli. Çünkü herkesin başına talihsizlik gelebilir, ama herkes talihsizliği zarar görmeden atlatamaz. Öyleyse neden talihsizlik değil, talih olmasın? Yani insanın talihsizliğinin, insanın doğasının sapmasından kaynaklanmadığını mı söyleyeceksin? Peki insan doğasının iradesi ya da amacıyla uyumsuz olmayan bir şeyin, bu doğadan sapma olması mümkün mü? Peki nedir bu irade ya da amaç? Biliyorsun ne olduğunu. Başına gelen şeyler adil, cömert, gösterişsiz, akli başında, telaşsız, dürüst, mütevazı, özgür olmanı, insanın kendine has doğasını var eden diğer bütün özelliklere sahip olmanı engelleyebilir mi? Kalan günlerinde, sana acı veren her şeyde bundan faydalanan: “Bu bir talihsizlik değil, aksine buna yiğitçe katlanmak talihtir.”

[50] Yaşama inatla, sımsıkı bağlananları bir düşünmek, basmakalıp da olsa ölümü küçümsemek için etkili bir yöntemdir. Erken göçüp gidenlerden daha fazla ne kazanmış olabilirler? Caedicianus, Fabius, Iulianus, Lepidus ve bunlar gibi başka bir sürü insan önünde sonunda bir yerlerde yattılar işte; pek çok kişiyi mezarlarına götürdüler, ama sonunda onlar da mezarlarına götürüldü. Aslında aradaki mesafe kısadır; bu kısacık mesafeyi de nice sorunlar arasında, ne tür dostlarla, ne kadar zahmetle ve ne kadar cılız bedenler içinde katediyoruz! Bu yüzden onu önemseme. Ardında kalmış zamanın enginliğine ve önündeki zamanın sonsuzluğuna bak. Bu sonsuzlukta üç günlük bir bebeğin ve üç yüzyıllık Nestor’un yaşamları arasındaki fark ne kadardır?

[51] Her zaman kısa yoldan koş: Kısa yol doğaya uygundur ve herkesi en sağlıklı şeyi söylemeye ve yapmaya yöneltir. Çünkü bunun gibi bir amaç seni zahmetten, dertten, tereddütten, tüm entrikacılardan ve gösterişten kurtarır.

V. *Kitap*

[1] Sabahları kalkmayı canın istemedikçe şunu hatırla: “İnsanlık görevi için kalkıyorum.” Eğer bunun için doğduysam, bunun için dünyaya gönderildiysem neden huysuzlanıyorum? Çarşafıya örtülere sarılıp kendimi ısıtayım diye mi yaratıldım? “Fakat bu daha keyifli.” Öyleyse keyif çatmak için mi dünyaya geldin, eyleme geçmek, çaba harcamak için değil mi yani? Bitkilerin, küçücük kuşların, karıncaların, örümceklerin, arıların üstlerine düşen her şeyi yaptıklarını, ellerinden geldiğince dünyanın düzenine katkıda bulunduklarını görmüyor musun? Ve sen insanların görevlerini yerine getirmesini istemiyorsun öyle mi? Kendi doğanın sana buyurdıklarını yapmaktaki acele etmeyeceksin öyle mi? “Fakat dinlenmem gerek.” Tabii ki, benim de dinlenmem gerek. Yine de doğa yemek, içmek gibi bunun da ölçülerini ve sınırlarını belirlemiştir, oysa sen yararlı dinlenme ölçüsünü aşıyorsun. Fakat eyleme gelince gereğinden azını yapıyorsun, hatta payına düşen ölçünün altında kalıyorsun. Aslında sen kendini sevmiyorsun; sevseydin doğanı ve doğanın gereğini de severdin. İşlerini seven insanlar, çalışırken yemek yemeyi, yıkanmayı dahi unuturlar. Fakat sen kendi doğana, bir işlemecinin işlemesine, dansçının dansa, paragözün paraya, kendini beğenmiş birinin küçücük şöhretine verdiğiinden

daha az değer veriyorsun. Ve böyle insanlar ne olursa olsun işlerine karşı tutkulu bir sevgi beslerler; yemek yemeyi, uymayı unuturlar ve zamanlarını harcadıkları işleri daha da ileri götürmek isterler. Toplum yararına olan işler sana daha değersiz ve daha itibarsız mı görünüyor?

[2] Tedirgin edici ve uygunsuz düşünceleri kovmak, silmek ve çabucak sükûnete ulaşmak ne kolaydır.

[3] Doğaya uygun her düşüncenin ve her eylemin sana layık olduğuna inan; bunların ardından gelecek herhangi bir kınama ya da söz dikkatini dağıtmasın. Güzel olan eylem ve sözlerle layık olmadığını hiç düşünme. Çünkü bütün insanların kendilerine has yönetici ilkeleri vardır, kendilerine özgü dürtülerle hareket ederler. Sen onlara bakma, kendi doğanı ve doğayı izle eylemlerinde; her ikisi de aynı yola çıkar.

[4] Doğaya uygun olan yolda yürüyeceğim, toprağa düşüp huzura kavuşuncaya kadar. Son nefesimi her gün soluduğum havaya emanet edip, babamın tohumunun, annemin kanının, sütannemin sütünün kaynağı olan, yıllardır beni besleyen, adımlarının destekçisi, sayısız yolla sayısız faydasını gördüğüm toprağa düşeceğim.

[5] Keskin zekânla hayranlıklarını kazanamıyorsun, var-sın öyle olsun. Fakat sahip olduğun öyle çok niteliğin var ki, “doğuştan edinmedim” diyemezsin. Sana özgü, içinde zaten olan samimiyet, ağırbaşlılık, çalışkanlık, hazzardan kaçınma, yazgına düşenlerden şikâyet etmeme, azla yetinme; nazik, özgür, gayretli birisi olma, gevezelik etmeme, düşüncelilik gibi özelliklerini açığa çıkar. Doğuştan sahip olmama veya yetersizlik gibi bahanelere başvurmadan ne çok erdemi açığa çıkarabileceğini kavrayamıyor musun? Hayır, hâlâ bile rek kaçınıyorsun bundan. Yoksa doğuştan sahip olmadığın nitelikler midir seni söylenmeye, paragözlüğe, dalkavukluğa, zayıf bedenini suçlamaya, pohpohlamaya, böbürlenmeye, kafa karışıklığına zorlayan? Tanrılar adına, hayır! Uzun zaman önce kendini bunlardan kurtarabilirdin. O zaman

zihninin yavaşlığı ve kavrayış kıtlığının yüzünden suçlanabilir-
din belki. Böyle bir durumun da tembellikle keyfini sürmen
değil, sebat ve çalışmayla üstesinden gelmen gerekir.

[6] Herhangi birine iyilik yapan kimileri, karşılığında kendisine dönecek iyiliği hesap eder. Kimisi de önce hesap yapmaz, ama iyilik yaptığı kişiyi kendisine borçlanmış sayar, iyilik yaptığının bilincindedir. Kimisi de bir şekilde iyilik ettiğini bile bilmez, tıpkı kendine özgü meyvesini, üzümü verdikten sonra başka hiçbir şey istemeyen asma, koşusunu tamamlamış at, avının izini süren köpek, bal yapan arı gibi. Yaptığı iyiliği bağıra çağıra anlatmaz ve tıpkı mevsiminde üzüm veren asma gibi bir başka iyilik yapmaya geçer. “Öyleyse bizim de bir şekilde bilinçsizce iyilik yapan bu insanlar arasında yer almamız mı gerekir?” “Evet, fakat bilerek iyilik yapmamız gerekir, çünkü toplumun bir parçası olan insanın toplum yararına bir iş yaptığının bilincinde olması ve Zeus aşkına yemin ederim ki, arkadaşlarının da bunun bilincinde olmasını istemesi, insana has bir özelliktir,” dedi. “Söylediğin kesinlikle doğru, fakat sözlerimi yanlış değerlendiriyor-sun. Bu yüzden biraz evvel bahsettiğim, makul bir muhakemeyle yoldan çıkarılabilecek o insanlardan birisi olacaksın. Söylediklerimi tam olarak anlamak istersen: Herhangi bir toplumsal vazifeni ihmal edeceğinden hiç korkma.”

[7] Atinalıların bir duası:

“Yağmur,

yağmur yağıdır ey Zeus,

Atinalıların sürülmüş tarlalarına ve çayırlarına.”

İnsan ya hakikaten böyle samimiyetle yakarmalı, ya da hiç yakarmamalı.

[8] Asklepios’un¹ bir kişiye ata binmesini, soğuk suyla yıkanmasını, ya da yalınayak yürümesini buyurduğu duyulmuştur. Biz de diyebiliriz ki, evrenin doğası o kişiye hastalanmayı, sakatlanmayı, bir kaybı ya da bunun gibi başka bir

1 Apollon’un oğlu, tıp ve sağlık tanrısı.

şey buyurdu. Burada “buyurdu” ifadesi şöyle bir şey bildirir: Asklepios bir kişiye sağlığı için uygun olan bir şeyi buyurmuştur, diğerinde de evrenin doğası, herkesin başına gelebilecek, kaderine uygun olan bir şey buyurmuştur. Bunların bize uygun olduğunu söylemek, inşaat zanaatkârlarının kare taşların duvar veya piramitleri inşa etmeye uygun olduğunu, yapılarda birbiriyle uyumla birleştirilebildiğini söylemeleri gibidir. Sözün özü tek bir uyum vardır ve tıpkı evrenin tüm bedenlerden oluşmuş tek bir beden olması gibi Kader² de tüm nedenlerden oluşmuş tek bir nedendir. Bu söylediğimi en cahiller bile anlar; çünkü “Başına şöyle bir şey geldi,” derler, yani birinin başına şöyle bir şey gelmeliydi veya başa gelen şey zaten yazılan şeydi. Öyleyse Asklepios’un buyurduğu şeyleri kabul ettiğimiz gibi bunları da kabul etmeliyiz. Bunlar her zaman hoş olmayabilir, ama sağlığa kavuşma umuduyla içtenlikle kabulleniriz. Demek ki sağlığın için olduğu gibi, evrenin doğasıyla uyumlu eylemlerin yerine getirilmesi zor, nahoş olsa bile kabullen, çünkü bunlar seni evrenin sağlığına, Zeus’un refah ve muvaffakiyetine götürür. Bütüne faydası olmasaydı insanın başına hiçbir şey gelmezdi. Çünkü doğa, ne tür bir doğa olursa olsun, kontrol etmesine uygun olmayan bir şeyi var etmez. Bu yüzden, iki nedenden dolayı başına gelenlere katlanman gerekir: İlki, başına gelenler senin başına gelmiştir; senin için, sana uygun olarak düzenlenmiş, en başından beri yazgıyla ve ilk nedenlerle birlikte örülmüştür. İkincisiyse, her bireyin başına gelenler, kendi refahına olduğu kadar evrenin refahına da hizmet eder ve Zeus adına yemin ederim ki, evreni ayakta tutan, dengesini sağlayan nedenlerden biri de budur. Çünkü yalnızca nedenlerin değil, evreni oluşturanların bağlantısının ve sürekliliğinin herhangi bir parçasını koparırsan, evrenin kusursuzluğu zedelenir. Yani şikâyet etmek bu bağı koparmak, onu ortadan kaldırmaktır.

2 Buradaki “Kader” ifadesi Moiraların kişilere ördüğü yazgıdır, kendi içerisinde bir “tanrısallık” olduğu için büyük harfle yazılmıştır.

[9] Yaptığın her işte doğru düşüncelerden beklendiği gibi hareket edemezsen karamsarlığa, umutsuzluğa kapılma, mağlup edilmiş gibi hissetme; yaptıkların ters teperse yeniden başla, insana layık eylemlerin çoğunluktaysa bundan memnun ol. Döndüğün yolu sev ve felsefeye sert bir eğitime gider gibi gitme, göz iltihabından muzdarip olanların merhem ve yumurtaya,³ hastaların yakıya gittiği gibi git. Böylelikle yalnızca akla itaat ettiğini göstermiş olmayacak, onunla huzur da bulacaksın. Sakın unutma: Felsefe yalnızca senin doğanın istediği şeyi ister; sıklıkla doğaya uygun olmayan şeylerin peşine düşen sensin. “Fakat bunlardan daha hoş bir şey olabilir mi?” Zaten zevk de bu yüzden yanıltmıyor mu bizleri? Yüce gönüllülüğün, özgürlüğün, sadeliğin, nezaketin, dindarlığın daha hoş olup olmadığını iyi düşün. Dikkatli bak: Kavrama ve bilme yetisi gerektiren tüm eylemlerde hiç tökezlemeyen, hep güvenilir ve keyif veren bilgelikten daha hoş ne var?

[10] Şeyler öyle bir gizem perdesine bürünmüştür ki, azımsanmayacak sayıda filozof, üstelik öyle sıradan da olmayanlar, bunların tamamen kavranamaz olduğu sonucuna varmıştır. Hatta Stoacılar bile anlaşılması zor görünmüştür. Verdiğimiz tüm kararlarda hata yapabiliriz. Hata yapmayan insan olur mu? Bir de şeylerin kendilerine bak iyice, ne kadar gelip geçici, ne kadar bayağıdır hepsi; hemen hepsine bir fahişe, bir şehvet düşkünü, bir hırsız da sahip olabilir. Sonra da etrafındaki insanların davranışlarına bir bak, insan kendisine bile güçbela katlanırken, bunların en iyisine bile nasıl katlansın? Böyle bir belirsizlik ve pislikte, varlığın, zamanın, hareketin ve hareket eden nesnelerin yoğun akışında saygıyı hak eden veya istek uyandıranın ne olduğunu hiç tasavvur edemiyorum. Ama tam tersine, insanın bizzat doğal yok oluşunu beklerken kendini cesaretlendirmesi ve ölümün gecikmesine gücenmemesi için kendisini yalnızca şunlarla teselli

3 Eskiçağlarda göz iltihaplarının tedavisi için yumurta akı kullanılırdı.

etmesi gerekir: İlkin, evrenin doğasına uygun olmayan hiçbir şey benim başıma gelmez. İkincisi, ruhuma ve tanrıma aykırı bir şey yapmamak benim elimdedir, çünkü hiç kimse beni buna zorlayamaz.

[11] Peki şimdi ruhumu ne için kullanıyorum? Her zaman kendine bunu sor. Yönetici ilke⁴ denen bu parçamla ne tür bir ilişkim var ve şimdi nasıl bir ruha sahibim? Bir çocuğun ruhuna mı? Bir ergenin ruhuna mı? Bir kadının ruhuna mı? Bir tiranın ruhuna mı? Evcil bir hayvanın ruhuna mı? Vahşi bir hayvanın ruhuna mı?

[12] Pek çok kişinin iyi saydığı şeylerin nasıl olduğunu şöyle anlayabilirsin: Eğer bir kişi, gerçekten iyi olan şeyleri, mesela bilgelik, ihtiyat, adalet, yiğitlik gibi erdemlerin gerçekten var olduğunu gözlemlemiş ve kavramışsa, komedya yazarının “İyilik her yerdedir,”⁵ sözünü duymazdan gelmelidir ve duysa bile umursamamalıdır. Fakat pek çok kişiye iyi görünen şeylerin iyi olduğunu kabul ederse, komedya şairinin sözlerini yerinde söylenmiş, gayet uygulanabilir bir söz sayacaktır. Nitekim çoğu insan farkı anlayacaktır. Çünkü ilk örnekte ifade ne onaylanmış, ne de reddedilmiş olur; ikincisindeyse, mesela zenginliğe, şöhretin ve lüks yaşamın faydalarına uygulandığında yerli yerinde ve eğlenceli bir ifade gibi görünür. Bu yüzden bir adım daha at ve şeylerin gerçekten iyi ve değerli olup olmadığını sor; sonra da onlara sahip olanlara şairin şu sözlerinin uygun düşüp düşmediğini: “Bolluk içinde, ama kendini rahatlatacak bir yeri bile yok.”⁶

[13] Nedenden ve maddeden meydana geldim, fakat bunların hiçbirisi, hiçlikten var olmadıkları gibi hiçliğe karışmayacaklardır. Bu yüzden tüm parçalarım değişerek evrenin bir parçasına dönüşecek ve o parça da değişip evrenin

4 Marcus Aurelius’a göre yönetici ilke, tanrılar tarafından insanlara verilmiş, en ufak haneyi ya da devleti yönetebilme yeteneğidir.

5 Menandros, *Fragmanlar*, 530.

6 A.g.e.

bir başka parçasına dönüşecek ve sonsuza dek böyle devam edecek. Ben, beni meydana getiren ebeveynlerim, onların ataları hepimiz bu değişimler sayesinde var olduk. Evren sonlu döngülere göre ayarlanmış olsa bile bu şekilde konuşmamızı hiçbir şey engelleyemez.

[14] Akıl ve akı yürütme kendilerine ve yöneldikleri işlere yetecek güce sahiptir. Kendi ilk nedenlerinden yola çıkar ve hedefledikleri amaca doğru ilerlerler. Bundan ötürü bu tür eylemler, yolun doğruluğunu işaret etmek için “doğru eylemler” olarak adlandırılırlar.

[15] İnsanı insan yapan şeyler haricinde hiçbir şey insana ait değildir. Bu tür eylemler insanın ihtiyacı olarak adlandırılmaz, ne insanın doğasına uygundur, ne de onu tamamlarlar. Dolayısıyla bunlar ne bizim amacımızdır, ne de amacımızın hedefi olan iyiye aittirler. Fakat bunlardan herhangi birisi insana uygun olsaydı, onu aşağılamak veya karşı çıkmak uygun olmazdı, kendini bunlardan muaf tutan birisi de hayranlık kazanmazdı; bunlar gerçekten iyi olsaydı, bu iyilikten payına düşenleri kısıtlayan biri iyi olamazdı. Fakat bunlardan kendisini olabildiğince uzaklaştıran, bunlardan ya da bunun gibi şeylerden mahrum edilmeye katlanan kişi çok daha iyi biri olur.

[16] Neyi sık sık düşünüyorsan, aklın da ona benzer bir şey olacaktır: Çünkü ruhu dolduran düşüncelerdir. Bu yüzden ruhunu şöyle şeylerle doldur: Yaşamını sürdürebileceğin herhangi bir yerde iyi yaşamak da mümkündür. “Fakat sarayda yaşamak mümkün müdür?” Evet, sarayda da iyi yaşamak mümkündür. Bir şey ne için yaratılmışsa ona doğru ilerler, vardığındaysa kendi sonuna ulaşır ama bu vardığı yer herkese fayda ve iyilik getirir. Demek ki düşünebilen canlının iyiliği toplumdadır. Biz insanların toplum için yaratıldığı uzun zaman önce ortaya kondu. Aşağı varlıkların daha üst varlıklar için, daha üst varlıkların da birbirleri için yaratıldığı açık değil mi? Yaşayan varlıklar cansızlardan, düşünebilen varlıklarsa sadece canlı olanlardan daha üstündür.

[17] İmkânsız olan şeyleri kovalamak deliliktir. Fakat kötü insanların bunu yapmaması da imkânsızdır.

[18] Hiç kimsenin başına yaradılışı gereği katlanamayacağı hiçbir şey gelmez. Diğerlerinin başına gelenler senin de başına gelir, ama diğerleri ya cahillikten ya da zihinlerinin azametini kanıtlamak için sarsılmamış, hiç zorlanmadan katlanmış gibi görünmek isterler. Doğrusunu söylemek gerekirse cehaletin ve kibrin bilgelikten güçlü olması şaşırtıcıdır.

[19] Şeyler ruhu değiştiremez, ruha nüfuz edemez, onu çekip çeviremez, hareket ettiremezler. Yalnızca ruh kendi kendini çekip çevirir, hareket ettirir; şeyleri de kendine uygun olarak, dilediğince şekillendirir.

[20] Bir açıdan, iyi davranmakla yükümlü olduğumuz, bize en yakın varlık insandır. Fakat diğer açıdan, yükümlülüklerimize engel olduklarındaysa insanlar bana güneş, rüzgâr, vahşi hayvanlar gibi kayıtsız kalacağım, daha aşağı varlıklar gibi görünür. Gerçi bu saydıklarım tarafından da engellenebilirim, ama ihtiyat ve uyum sağlama yetilerim sayesinde çabalarımı ve zihinsel durumumu engellemeyi başaramazlar. Çünkü akıl, eylemi engelleyen her nedeni dönüştürmeye, amacına yöneltmeye muktedirdir, eylem esnasındaki her engel yardımcıya dönüşür, yol üzerindeki her engel yolu kolaylaştırır.

[21] Evrendeki şeylerin en güzeline, en büyük güce saygı göster; her şeyi kullanıp idare eden odur. İçindeki en büyük güce de saygı duy; bu güç, diğeriyle aynı türdendir. Çünkü diğeri gibi içindeki güç de her şeyi kullanır ve yaşamını idare eder.

[22] Kente zararlı olmayan yurttaş da zarar vermez. Zarara uğradığını düşündüğünde şu kurala başvur: Eğer kent bundan zarar görmüyorsa, ben de zarar görmem. Kent zarar görse de zarar verene öfkelenme, neyin yanlış olduğunu göster.

[23] Her şeyin, var olanların ve olacakların ne kadar çabuk yitip gittiğini sık sık düşün. Madde sürekli akan bir

nehir gibidir, şeylerin eylemleri sürekli değişir, nedenleri sonsuz çeşitliliktedir ve neredeyse hemen elinin altındaki şey de dâhil olmak üzere hiçbir şey durağan değildir. Geçmiş ve geleceğin her şeyi yutan sonsuz boşluğunu, dibi görünmez uçurumunu düşün. Bunlar karşısında böbürlenene, yakınen, feryat eden, kendini boş yere perişan eden bir ahmak değil midir? Sanki dertlerimiz çok büyükmüş ve çok uzun sürecekmüş gibi.

[24] Ufacık bir parçası olduğun evrenin, sana sadece kısacık bir anı bahşedilmiş zamanın bütünlüğünü ve payına düşen yazgıdaki küçücük rolünü hiç unutma.

[25] Birisi bana zararlı bir şey mi yaptı? Varsın öyle olsun. Onun kendi mizacı, kendine has eylemleri var. Bense ortak doğanın sahip olmamı istediklerine sahibim ve doğam neyi isterse onu yapıyorum.

[26] Ruhunun yönetici ilkesinin, bedeninin yumuşak ya da vahşi heyecanlarından uzak durmasını, bedenle karışmayıp kendini tutmasını, bu heyecanları bedenle sınırlandırmasını sağla. Fakat akıl ve beden arasındaki sempatik bağ sayesinde bu heyecanlar ruhuna sızmayı başarır, doğal olan bu duyguyu bastırmaya çalışma, yönetici ilken de bu duyguya dair iyi ya da kötü bir kanaate varmasın.

[27] Tanrılara yazgısına düşenlerle hoşnut olan ruhunu gösteren, Zeus'un herkese verdiği bir parçasının, yönetici ve koruyucu ruhun isteklerini gözetene birisi olarak yaşa. Bu ruh her bireyin akıllı ve zekâsıdır.

[28] Teke gibi pis kokan ya da ağzı kokan birisine kızabilir misin? Ne yapacaksın? Birinin koltuk altı, diğerinin ağzı böyledir işte. Kötü koku da buradan gelir. "İyi de insana zekâ verilmiştir, inceleyerek nerede yanıldığını saptayabilir," diyeceksin. Tebrik ederim! Peki, ama sen de zekâyı sahiptin, onunkini uyandırmak için kendi zekânı kullan, onu aydınlat, onu uyar. Eğer kulak verirse onu iyileştirirsin, sinirlenmene de gerek kalmaz.

Ne bir tragedya oyuncusu ne de bir fahişesin.

[29] Oraya gittiğinde sürdürmeyi umduğun yaşamı, dünyada da yaşayabilirsin. Eğer müsaade etmezlerse yaşamdan çekil, ancak kötü muameleye maruz kalmış biri gibi değil. “Burası dumanlı, ben gidiyorum.” Çok zor sayılmaz değil mi? Fakat böyle bir şey beni dışarı sürmedikçe özgürüm ve hiç kimse yapmak istediklerime mâni olamaz. Y yapmak istediklerimse aklın ve toplumsal canlının doğasına uygun olanlardır.

[30] Evrenin akli toplumsaldır. Aşağıdakileri, yukarıdakiler için yarattı ve yukarıdakileri de birbirleriyle uyumlu kıldı. Hepsine nasıl hükmettiğine, nasıl kendine bağladığına, hepsini hak ettikleri gibi nasıl bir araya getirdiğine ve en iyileri nasıl uyumlu kıldığına bir bak.

[31] Şimdiye kadar tanrılara, ebeveynlerine, kardeşlerine, eşine, çocuklarına, öğretmenlerine, eğitmenlerine, arkadaşlarına, yakınlarına, hane halkına karşı nasıl bir tutum sergiledin? Hepsine karşı, “Ne kimseye kötü bir şey yap, ne de kötü bir söz söyle,”⁷ kuralına uygun mu davrandın şimdiye kadar? Hangi yollardan geçtiğini, nelere katlandığını, artık hayat hikâyesinin sonlarında olduğunu, hizmetinin bittiğini ve ne kadar güzel şey gördüğünü, ne kadar zevki ve acıyı umursamadığını, kaç kere şöhreti görmezden geldiğini, onca insafsız insana müşfik davrandığını hatırla.

[32] Beceriksiz ve bilgisiz ruhlar, yetenekli ve bilgili olanın kafasını nasıl karıştırıyor? Yetenekli ve bilgili ruh nedir peki? Başlangıcı ve sonu ve maddenin bütününe yayılan, onu mutat dönümlere uygun olarak sonsuza dek yönetenin zekâ olduğunu bilendir.

[33] Çok yakında küle ya da iskelete dönüşeceksin, bir ihtimal ismin kalacak geriye, belki o bile kalmayacak. İsim dediğin sadece ses ve yankıdır. Hayatta onca onurlandırdığımız her şey boş, çürümüş ve önemsizdir; birbirlerini ısırın

⁷ Homeros, *Odysseia*, iv, 690.

enikler, kavga eden çocuklar gibi önce gülüp sonra ağlarız. Fakat inanç, saygı, adalet, gerçek “dünyanın geniş yollarından Olympos’a uçup gittiler.”⁸ Algıladığın nesneler değişken ve istikrarsızsa, bizim duyu organlarımız güçsüz ve yanlış izlenimlerle kolayca kandırılabiliriyorsa, zayıf ruhumuzun kendisi kandan bir nefesse ve böyle bir dünyada itibar beyhudeyse seni hâlâ bu dünyada tutan ne? Peki ne yapmalı? İçtenlikle yeryüzünden silinmeyi ya da bu dünyadan göçmeyi beklemeli. Fakat o zaman gelene kadar neyle yetinmeli? Yetinmemiz gereken tanrıları onurlandırmak, onları methetmek, insanlara iyi davranmak, onlara katlanmak ve sabretmektir. Etin ve nefesin sınırlarının içindeki şeylerin sana ait olmadığını, senin kontrolünde olmadığını hatırlamaktır.

[34] Doğru yola uygun düşünür, işlerini ona göre yaparsan her zaman rahat bir yaşam sürebilirsin. Tanrının, insanın ve akıllı canlıların ruhlarında şu iki özellik ortaktır: Başkaları seni engellemesin; iyiye sadece doğru düşünce ve eylemlerle ulaş, gerekirse bu uğurda arzularını sınırla.

[35] Bir şeyde kusurum yoksa, eylemlerimin sonucu bir kusura neden olmuyorsa, toplum bunlardan zarar görmüyorsa, neden endişeleneyim? Topluma ne zarar verebilir?

[36] İmgelere izansızca kendini kaptırma, gücün yetiyorsa ve buna değerse yardıma koş; önemsiz şeyler için de olsa bunu kayıp olarak görme. Çünkü bu kötü bir alışkanlıktır. Fakat giderken evlatlığına verdiği fırıldağı unutmayıp, sıradan bir fıırıldak olduğunu bilerek geri isteyen (oyundaki) ihtiyar adam gibi davran sen de. Kürsüde nutuk atarken: “Ey insan, bunun gibi şeyleri unuttun mu?” “Hayır, insanlar bunu istiyor.” Öyleyse sen de onlar gibi ahmak olmak mı istiyorsun? Vaktiyle nerede olursam olayım şanslı bir insanım derdim. Fakat şanslı insan kendisine iyi bir yazgı sağlayan insandır. İyi yazgı da ruhun iyi gelişimi, iyi dürtüleri, iyi eylemleridir.

8 Hesiodos, *İşler ve Günler*, 197.

VI. *Kitap*

[1] Evrenin özü itaatkâr ve yumuşaktır ve onu yöneten aklın içinde kötülük yapmak için hiçbir neden bulunmaz. Çünkü ne kötülük bilir, ne herhangi bir kötülük yapar, ne de herhangi birine zarar verir. Her şey onunla var olur ve son bulur.

[2] Bir işi yaparken soğuktan titremeye ya da sıcaktan bunalmaya, uykulu olmaya ya da uykunu almış olmana, kötü laflar ya da övgüler duymaya, ölmeye ya da başka bir şeye hiç aldırmış etme. Çünkü ölmek de yaşamdaki bir eylemdir. Bu yüzden de “şu andan en iyi şekilde yararlanmamız” yeterlidir.

[3] İçlerine bak. Hiçbir şeyin kendine has ya da kayda değer özelliği gözünden kaçmasın.

[4] Var olan her şey hızla dönüşecek ve hepsinin tek bir özden olduğu doğruysa, şüphesiz buharlaşıp savrulacaklar etrafa.

[5] Yönetici akıl, kendi durumunu, ne yaptığını ve neyle çalıştığını bilir.

[6] İntikam almanın en iyi yolu intikam alınacak kişiye benzememektir.

[7] Bir tek şeyden memnun ol ve onunla rahatla: Toplumsal bir eylemden bir başka toplumsal eyleme geçerken tanrıyı hiç unutmamaktan.

[8] Yönetici ilke kendini uyandıran, kendini değiştiren, kendini nasıl olmak istiyorsa öyle yapan, her şeyi nasıl görünmesini istiyorsa öyle yapandır.

[9] Her şey evrenin doğasına göre gerçekleşir, başka bir doğaya göre değil; onu ister dışarıdan, ister içeriden kuşatsın, ister onun dışında bir yerde bulunsun, onsuz gerçekleşmesi mümkün değildir.

[10] Ya bir karışım, karmaşa, dağılma ya da birleşme, tertip ve tanrısal öngörü vardır. Eğer ilki doğruysa, neden böyle amaçsız bir karışıklıkta ve düzensizlikte gereksiz yere zaman harcamak isteyeyim? En sonunda “toprak olacağım”dan başka herhangi bir şeyi neden umursayayım? Hem neden endişeleneyim? Ne yaparsam yapayım dağılma kaçınılmaz. Oysa ikincisinde her şeyi yönetene, sarsılmaz bir güven duyarım.

[11] Çevrendekiler seni bir keşmekeşe girmeye, huzursuzluğa kapılmaya zorladığında derhâl kendi içine çekil, ama gereğinden fazla kalma orada. Bunu ölçülü bir şekilde tekrarlırsan uyum üzerinde daha etkili olursun.

[12] Eğer aynı anda hem üvey annen, hem de öz annen olsaydı üvey olana saygı duyar, yine de sürekli öz annene dönerdin. Saray ve felsefe için şimdiki durumun da öz anne ve üvey anne gibidir. Sürekli felsefeye dön, onda huzur bulursun, onun sayesinde her yer sana katlanılır gelir ve sen de sarayları katlanılır görürsün.

[13] Et yemeklerini ve diğer yiyecekleri görür görmez bu bir balığın, bir kuşun veya domuzun ölü bedenidir gibi bir fikir yürütebiliyorsak; ünlü Phaleron¹ sadece üzüm suyudur, ya da mor toga² sadece rengini alsın diye kabuklu bir deniz hayvanının kanına batırılmış koyun yünüdür diyebiliyorsak,

1 Eskiçağ'da şaraplarıyla meşhur bir Yunan kenti; Phaleros veya Phalerum olarak da bilinir.

2 Mor toga (Toga Purpurea), Roma toplumunda hiyerarşi nesnelerinden biridir.

cinselliğin özel bölgelerin sürtünmesinden ve vücut sıvısının salgılanmasından başka bir şey olmadığını ileri sürebiliyorsa, kısacası bu fiilî şeylerin oluşturdıkları izlenimlerin içlerini olanca yalınlığıyla görebiliyor, nasıl şeyler olduklarını anlamak için derinlerine inebiliyorsa, bunu yaşamımız boyunca da yapmalı, bazı anlarda gayet güvenilir görünen şeyleri olanca çıplaklıklarıyla ortaya koymalı, değersizliklerini görmeli, onları gösterişli hikâyelerinden arındırmalıyız. Çünkü kibir seni hayal kırıklığına uğratan, korkunç bir yanılgıdır, çok ciddi bir işle meşgul olduğundaysa daha ağır hayal kırıklığına uğrarsın. Hiç olmazsa Krates'in Ksenokrates hakkında söylediklerini düşün.³

[14] Sıradan insanların beğendiği şeyler taş, tahta gibi fiziksel birleşimler ve incir ağacı, zeytin, üzüm gibi doğanın var ettikleri olarak ikiye ayrılabilir. Biraz daha bilinçli olan insanların beğendiği şeylerse basitçe hayvan ruhunun bir arada tuttuğu koyun, sığır sürüsüdür. Daha üst düzey olan insanlar tarafından beğenilenlerse, evrensel ruh anlamıyla olmasa da yeteneğe veya başka yollarla edinilmiş beceriye göre rasyonel ruh tarafından yönetilen şeylerdir veya basitçe, olabildiğince çok sayıda köle edinmektir. Fakat hepimizin birer insan, birer yurttaş olarak payı bulunan rasyonel ruha değer veren, saygı duyan biri diğer şeylere yüzünü dönmez. Hepsinden evvel kendi rasyonel ruhunun toplumsallığını ve etkinliğini korumaya çabalar ve bu uğurda kendisine benzerleriyle iş birliği yapar.

[15] Bazı şeyler doğmak, bazıları da ölmek için acele etmekte ve doğmakta olanın bir kısmı çoktan ölmüş; akışlar ve değişimler, aralıksız akan zamanın sonsuzluğu daima yenilemesi misali, dünyayı sürekli yenilerler. Bir insan bu deği-

3 Bahsi geçenlerin kim oldukları tam anlamıyla belirlenememiştir, ancak MÖ 4. yüzyılda yaşamış kinik bir filozof olan Thebaili Krates ve MÖ 4. yüzyılda yaşamış ve Atina'da ölmüş Platon'un ardıllarından sayılan Ksenokrates'ten bahsediyor olabilir.

şim nehrinde sürekli akıp giden şeylerin hangisini önemseyebilir ki? Tıpkı insanın ilk görüşte vurulduğu bir serçenin göz açıp kapayıncaya dek uçup gitmesi gibi. Aslında her insanın hayatının özü kandan nefes vermek ve havadan nefes almaktır. Havadan aldığı nefesi geri vermen gibi, dün ya da daha dünyaya ilk geldiğin an edindiğin bütün nefes alabilme gücünü, ilk nefes aldığı yere geri veriyorsun.

[16] Değer verilmesi gereken şey ne bitkiler gibi terlemek, ne sığırlar ve vahşi hayvanlar gibi nefes almak, ne izlenimler vasıtasıyla etki altında kalmak, ne ipe bağlı kuklalar gibi çekştirilmek, ne sürü halinde yaşamak, ne de besin ihtiyacıdır; bu sonuncunun, besin artıklarını boşaltmadan bir üstünlüğü de yoktur.

Öyleyse değer verilmesi gereken nedir? Alkışlar mı? Hayır. Kalabalığın alkışları dil şaklatmaktan farksızdır. Bu durumda, acınası ün olgusunu da değer verilecek bir şey olarak görmüyorsun. Peki değer verilecek ne kaldı geriye? Bence insanın kendine has yapısına, amacına uygun hareket etmek ve etmemek. Bütün işlerin ve sanatların hedefi de budur: Üretilen şey, üretildiği amaca uygun olmalıdır. Bir bağcının, seyisin veya köpek yetiştiricisinin hedefi gibi.

Peki eğitim ve öğretim neyi amaçlamalıdır? Kesinlikle değer verilmesi gereken şey işte budur ve bu konuda başarı sağlanırsa gelecekteki hiçbir şey için endişelenmeye gerek kalmaz. Peki diğer pek çok şeye değer vermekten vazgeçersen ne olur? Asla özgür, kendine yeten, kendinden memnun, soğukkanlı birisi olamazsın. Kıskanç, haset biri olursun, seni bazı şeylerden mahrum edebilecek insanlardan sürekli kışkulanırsın, değer verdiğin şeylere sahip olanlara komplolar kurarsın. Sözün özü bu şeylerden birinden yoksun olan birisi, ister istemez huzursuzluğa kapılır, hatta pek çok durumda kusuru tanrılarda arar. Oysa kendi özgün düşüncelerine duyduğun saygı ve verdiğin değer, seni kendinden memnun birisi yapar ve toplumla, tanrılarla kusursuz bir ahenk için-

de, tanrıların sana reva gördüğü yazgıyı ve nasip ettiklerini minnetle kabul ederek yaşayan bir insan yapacaktır.

[17] Öğelerin hareketleri yukarıya doğru, aşağıya doğru veya daireseldir. Fakat erdemın hareketi böyle değildir. Daha tanrısal bir şeydir erdem ve anlaşılması güç bir hızla daima ilerler.

[18] İnsanlar ne tuhaf şeyler yapıyor! Bir yandan kendileriyle birlikte ve aynı zamanda yaşayan insanları övmek istemezken, diğer yandan hiçbir zaman görmedikleri, göremeyecekleri gelecek nesiller tarafından övülmeyi istiyorlar. Senden önce doğanların sana övgüler düzmemiş olmasına üzülmekten farksız bir şey bu.

[19] Herhangi bir şeyi yapmak sana zor geldiğinde, bunu insanın yetersizliğine verme; insanın yapabileceği bir şeyse sen de yapabilirsin.

[20] Beden egzersizlerinde birisi bizi tırmalar veya büyük bir süratle kafa atarsa ne kızmalı, ne nefret etmeli, ne de sonrası için planlar yaptığına dair kuşku duymalıyız. Gözümüzü açık tutmalı, ama ona nefret ve şüpheyle bakmamalı, onu nazikçe engellemeliyiz. Hayatın diğer alanlarında da böyle davranmalı. Beden egzersizleri yapanların çoğu kusurlarını görmezden gelmeli, çünkü kuşkulanmadan veya düşman bellemeden onları engellemek daima mümkündür.

[21] Eğer biri benim düşündüklerimin veya yaptıklarımın doğru olmadığını ispatlarıyla ortaya koyarsa onları düzeltir ve o kişiye minnettar olurum. Çünkü hakikati arıyorum ben ve kendini kandırmada, cehalette ısrar edenler haricinde hakikatten hiç kimse zarar görmez.

[22] Ben kendi görevimi yapıyorum, diğer şeyler benim dikkatimi dağıtamaz: Ne cansız nesneler, ne düşünme yetisi olmayan yaratıklar, ne de yolu bilmedikleri için yoldan saparlar.

[23] Akıllı bir varlık olduğun için, akıldan yoksun canlılara, olaylara ve nesnelere yüce ve hoşgörülü davran. Fakat

akla sahip insanlara, toplumun bir parçasıymış gibi davran, daima tanrılara yakarmayı da ihmal etme ve “bunun daha ne kadar zaman süreceği”ne dair endişelenme. Çünkü böyle yaşanırsa üç saat bile kâfidir.

[24] Makedonyalı Aleksandros ve onun katırcısı öldüklerinde başlarına aynı şey geldi. Çünkü ikisi de ya evrenin ilk tohumlarına geri döndüler ya da atomlarına ayrıştılar.

[25] Bir anlık zaman diliminde her birimizin içinde bizi bedensel ve ruhsal olarak etkileyen ne çok şey olup bittiğini iyice düşün. Bu sayede evren olarak adlandırdığımız bütünün içinde aynı anda çok daha fazla şey olmasına şaşırırmazsın.

[26] Eğer birisi sana Antoninus adının nasıl yazıldığını sorarsa, her harfi hiddetle tek tek mi söylersin? Eğer karşıdaki sinirlenirse, sen de mi sinirlenirsin? Yoksa nezaketle her harfi tek tek mi söylersin? Öyleyse yaptığın işte her şeyin bir sırası olduğunu unutma, her şeyi sırasıyla, öfkeye öfkeyle karşılık vermeksizin uygun yöntemle yap.

[27] İnsanların kendi doğalarına yararlı ve uyumlu olan şeyler için uğraşmalarına müsaade etmemek ne anlayışsızca! İnsanların hatalarına kızmakla da buna müsaade etmemiş oluyorsun işte. Çünkü yaptıkları şeyin kendilerine uygun ve yararlı olduğunu düşünüyorlar. “Ama yanılıyorlar, bu onlar için yararlı değil.” Pekâlâ, öyleyse onları kızmadan eğit ve aydınlat.

[28] Ölüm, bizi duyguların yanılgısından, kukla gibi yönlendiren dürtülerden, düşüncenin aşırılığından ve bedene uşaklıktan arındırır.

[29] Bedenin bu hayatta direnirken, ruhunun pes etmesi yüz kızartıcıdır.

[30] Caesarlıktan, mor togadan uzak durmaya çalış yapabiliyorsan. Yalın, yozlaşmamış, yüce, dürüst, adil, tanrılardan korkan, merhametli, sevecen, işlerini hevesle yapan biri olmaya özen göster. Felsefenin talep ettiği gibi biri olmaya çalış. Tanrılara saygı göster, insanlara yardım et. Hayat

kısa. Yeryüzündeki varlığının yegâne ödülü tanrısal yasalara uymak ve toplum yararına çalışmaktır.

Her şeyde Antoninus'un öğrencisi gibi davran. Üstlendiği her işte akla uygun hareket etmekteki gayretini, her zaman-ki ılımlılığını, sakinliğini ve huzurunu, boş kibirden uzak duruşunu, şeylerin aslını kavramaya istekliliğini düşün. Onun hiçbir şeyi iyice değerlendirip, açıkça kavramadan bırakmasını; kendini haksız yere kınayan insanlara sertlikle karşılık vermemesini, aceleci olmamasını, iftiralara kulak asmamasını, insanların davranış ve eylemlerini titizlikle tartışını, birini kınamaktan imtina edişini; korkudan, kıskançlıktan, safsatalardan uzak duruşunu; evinde, mobilyalarda, giyecek, yiyecek, hizmetçi gibi şeylerde azla yetinmesini; çalışkan ve sebatkâr oluşunu, işinin başında akşama kadar durmasını, idareli yaşam tarzı sayesinde yemek gibi bedensel ihtiyaçlarını alışlagelmiş zamanlar dışında hiç karşılamamasını, arkadaşlıklarında kararlı ve güvenilir oluşunu, fikirlerine açıkça karşı çıkanlara tahammül edişini, birisi kendisinininkinden daha iyi fikir bulduğunda nasıl sevindiğini, boş inanca kapılmaksızın tanrılardan tek tek nasıl korktuğunu anımsa. Bunların hepsini önemse ki son saatin geldiğinde vicdanın onunki gibi huzurlu olsun.

[31] Kendine gel, ayıl, uykudan uyan ve seni rahatsız eden şeylerin rüya olduğunun farkına var, yeniden uyanıksın, her şeyi önceki gibi gör artık.

[32] Aciz bir bedenden ve ruhtan ibaretim. Beden her şeyle ilgisizdir çünkü hiçbir şeyi idrak bile edemez. Akıl ise kendi eylemi olmayan her şeye ilgisizdir, ancak kendi eylemleri de kontrolündedir. Bunlarla da yalnızca şimdiki zaman için ilgilenir, çünkü geçmiş ve gelecekteki eylemleri onu artık ilgilendirmemektedir.

[33] El veya ayak için, elin işini elle, ayağın işini ayakla yaptığın sürece ağrı doğaya aykırı değildir. İnsan da insana dair işler yaptığı sürece acı doğaya aykırı değildir. Doğaya aykırı değilse, kötü de değildir.

[34] Haydutların, sapıkların, baba katillerinin, tiranların nelerden zevk aldıklarını bir düşün!

[35] Zanaatkârların herhangi bir işi, zanaattan anlamayan bir kişinin isteğine göre nasıl uyarladıklarını, yine de hiçbir şeyi anlamayanın istediğinden daha aşağısını yapmayıp zanaatın ilkesine sadık kaldıklarını ve işlerinden uzaklaşmaya katlanamadıklarını görmüyor musun? Mimar ve doktorun kendi zanaatlarının ilkesine duydukları saygının, insanın kendi yaşam ilkelerine, tanrılarla ortak olduğu ilkelere duyduğu saygıdan çok olması şaşırtıcı değil mi?

[36] Asya ve Avrupa evrenin köşeleridir. Bütün okyanus evrenin bir damlasıdır. Athos Dağı⁴ bir parça topraktır. Bütün şimdiki zaman, sonsuz zamanın bir anıdır yalnızca. Her şey küçüktür, kolayca değişir, çabucak yok olur.

Her şey ya oradan, yani evrenin yönetici ilkesinden gelir, ya da onun bir sonucudur. Bu yüzden aslanın çenesi, zehir ve diken, çamur gibi tehlikeli diğer şeyler o yüce ve güzel şeylerin ikincil sonuçlarıdır. Bunların saygı duyduğun şeylere yabancı olduklarını düşünme, her şeyin ortak kaynağına odaklan.

[37] Şu an olanları gören biri, sonsuzluktan bu yana olanları ve olacakları görmüştür. Çünkü her şey aynı özden ve aynı türdendir.

[38] Sık sık evrendeki her şeyin birbirine bağlı olduğunu ve birbirleriyle ilişkileri üzerine düşün. Çünkü her şey birbiriyle bağlantılı, dolayısıyla ilişki içindedir. Her şey, devimlerin gerilimi, maddenin birliği ve uyumu sayesinde bir başka şeyin sonucudur.

[39] İçinde bulunduğun koşulları sahiplen, yazgının sana layık gördüğü, aralarında yaşadığın insanları sev, ama gerçek anlamda sev!

4 Efsaneye göre Athos Dağı adını Trakya kökenli bir devden almaktadır. Bugünkü Aynoroz'da, Yunanistan'ın kuzeyindeki Halkidiki Yarımadası'nın en uzun parçasıdır.

[40] Her alet, her araç gereç üretilme amacına uygun işler yapıyorsa iyidir, onu üreten kişiye ondan bağımsızdır. Fakat doğa tarafından bir araya getirilenlerde, onları üreten güç hep içlerindedir. Bu yüzden ona daha çok saygı duymalı, eğer onun amacına uygun şeylere sahip olur ve ona uygun hareket edersen, her şeyin senin isteğin doğrultusunda gelişeceğini anlamalısın. Ayrıca evrendeki her şey bütünü aklına göre gelişir.

[41] Şayet kendi iraden haricinde gerçekleşen herhangi bir şeye iyi veya kötü dersen, kötü şeyler olduğunda veya iyi şeyler olmadığında tanrıları suçlaman, bunların sebebi olan veya sebebi saydığın kişilerden nefret etmen kaçınılmazdır; yaptığımız pek çok hata da böyle şeylere değer vermemiz yüzündendir. Oysa sadece bizim irademize bağlı şeylerin iyi ya da kötü olduğunu düşünürsek, ne tanrıları suçlamamıza, ne de insanlara düşmanca davranmaya gerek kalır.

[42] Hepimiz aynı amaç doğrultusunda birlikte çalışıyoruz, bazılarımız bilinçli olarak, bazılarımızda bilinçsiz bir şekilde, galiba Herakleitos'un, "Uyurlarken bile evrende var olan her şey için birlikte çalışırlar,"⁵ dediği gibi. Herkesin, hatta sürekli şikâyet eden ve olup bitenlere direnmeye, engel olmaya çalışanların bile evrendeki her şeye katkıları vardır. Çünkü evrenin böylelerine de ihtiyacı vardır. Hangi tarafta yer alacağın sana kalmıştır. Her şeyi yöneten senden en iyi şekilde faydalanmayı, kimlerin arasına koyacağını bilir. Fakat dikkat et, Khrysippos'un⁶ dediği gibi "oyunun en saçma ve gülünç dizesi" durumuna düşme.

[43] Güneş yağmurun işini mi yapıyor? Ya da Asklepios, bereket tanrıçasının işini mi? Ya yıldızlara ne demeli? Hepsi birbirinden farklı, ama aynı amaç için hareket etmezler mi?

[44] Eğer tanrılar benim hakkımda, başıma gelecekler hakkında karar vermişlerse, kuşkusuz en iyisini yapmışlar-

5 Herakleitos, *Fragmanlar*, 75.

6 Eski Stoa düşüncesinden MÖ 3. yüzyılda yaşamış bir filozof.

dır. Çünkü basiretsiz bir tanrı tasavvur edilemez. Hem hangi sebeple bana zarar verecek bir yazgı belirlesinler ki? Ya da bana kötülük etmek onlara ve evrene ne gibi bir fayda sağlayabilir, bundan ne elde edebilirler? Fakat eğer tanrılar benim hakkımda bireysel olarak bir hükme varmamışlarsa bile her hâlükârda toplumun yararına bir karar almışlardır, buna uygun kararları da memnuniyetle karşılamalı, onları kabullenmeliyim. Ama eğer tanrılar neredeyse hiçbir şey hakkında karar vermemişse –ki buna inanmak saygısızlıktır– ne onlara kurbanlar sunmamıza, ne dualara, ne adlarına yeminler etmemize, ne de gerçekten var olduklarına ve bizimle birlikte yaşadıklarına inanmamıza gerek kalır. Öyle olsa bile, bize uygun şeyler hakkında bir karara varmamış olsalar bile kendi yazgıma dair kararlar almam mümkündür ve kendime uygun olanı gözetme yeteneğim vardır. Her birimizin yararı kendi durumuna ve doğasına uygundur; benim doğamsa mantıklı ve toplumsaldır. Antoninus olarak benim şehrim ve vatanım Roma, bir insan olarak da dünyadır. Bu yüzden benim için iyi, yalnızca bunlara yararlı olanlardır.

[45] Başımıza gelen her şey bütüne yararlıdır. Bu kadarı da yeterlidir. Dikkatlice bakacak olursan, bir insana yararlı olan şeyin genellikle diğerlerine de yararlı olduğunu kavrar-sın. Bu durumda yararlı ifadesi en genel, kelimenin ilk anlamıyla anlaşılmalıdır.

[46] Tiyatro ve benzeri yerlerdeki gösterilerde daima aynı sahneleri ve aynı türdeki oyunları görmenin oyunu çekilmez kılması, yaşam için de geçerlidir. Yukarıdaki ve aşağıdaki her şey aynıdır ve aynı şeylerden meydana gelmektedir. Daha ne kadar sürecek bu?

[47] Her türlü, her meslekten, her halktan ölüp gitmiş insanları düşün, Philistion, Phoebus, Origanion'a⁷ kadar da git. Sonra diğer kavimlere geç. Çok etkili hatiplerin, He-

7 Marcus Aurelius'un kimleri kastettiği tam olarak bilinmemektedir.

rakleitos, Pythagoras,⁸ Sokrates gibi pek çok değerli filozofun, devrimizden çok önceleri yaşamış pek çok kahramanın, onlardan daha sonra yaşamış pek çok komutanın, daha sonraları ortaya çıkan pek çok tiranın, ayrıca Eudoksos,⁹ Hipparkhos,¹⁰ Arkhimedes¹¹ ve diğer filozofların, çok zeki, çok çalışkan, çok becerikli, çok direngen insanların, tıpkı Menippos¹² ve öteki insanlar gibi geçici ve fâni bir hayat sürüp yaşamayı alaya alanların gittiği o uçsuz bucaksız yere bizim de gitmemiz gerekecek vaktimiz gelince. Tüm bunların ne kadar uzun bir süredir mezarlarında yattıklarını düşün. Bundan onlara zarar geldi mi? Ya da isimleri bile neredeyse silinmiş olanlar için bunda korkunç bir şey var mı? Dünyada çok değerli olan tek bir şey vardır, gerçeğe ve adalete uygun yaşamak ve yalancılara, merhametsizlere bile böyle yaklaşmak.

[48] Ne zaman içtenlikle mutlu olmak istersen, birlikte yaşadığın, tanıdığın insanların özelliklerini düşün; örneğin birinin enerjisini, diğerinin alçakgönüllülüğünü, bir başkasının cömertliğini, bir diğerininse başka bir özelliğini düşün. Çünkü hiçbir şey birlikte yaşadığımız insanların görünüşe yansıyan erdemlerinin imgeleri kadar mutluluk veremez, hele hepsi bir arada toplanmışsa. Bunu hep aklında tut.

[49] Çok hafif olduğun için, mesela üç yüz libre çekmediğin için üzülür müsün? O halde yaşamak için yeteri kadar yıl verildiğinde daha fazlası verilmedi diye neden üzülüyorsun? Payına düşen maddeye memnun olduğun gibi, sana düşen zamana da memnun olmalısın.

[50] Onlar bunu yapmayı istemediklerinde bile önce ikna etmeyi dene, adaletin ilkelerinin öngördüğü şekilde hareket et. Şayet biri seni zorla engellemeye çalışırsa, hoşgörü

8 MÖ 5. ve 4. yüzyıllarda yaşamış ünlü matematikçi ve filozof.

9 MÖ 4. yüzyılda yaşamış Knidoslu astronom ve matematikçi.

10 MÖ 3. yüzyılda yaşamış astronom ve matematikçi.

11 MÖ 3. yüzyılda yaşamış ünlü doğabilimci, fizikçi ve matematikçi.

12 MÖ 3. yüzyılda yaşamış kinik satirist.

ve sükûnete sığın; engelden de bir başka erdem için faydalan. Koşullara bağlı olduğunu ve imkânsız olana erişmeyi amaçlamadığını hatırla. Neydi amaçladığın? Böyle bir denemede bulunmak. O halde buna ulaştın. Yapmak istediğin gerçekleşti.

[51] Şan şöhret peşindeki birisi kendi iyiliğinin başkalarında, zevk düşkünü kendi duygularında, basiretli birisiyse kendi eylemlerinde olduğunu düşünür.

[52] Şüpheli bir konuda fikir beyan etmemek ve ruhu bezdirmemek mümkündür. Çünkü şeylerin yaradılışları gereği bizde bir yargı oluşturacak güçleri yoktur.

[53] Başkalarının sözlerini dikkatle dinlemeye alıştırm kendini ve konuşanın zihnine girmeye çalış elinden geldiğince.

[54] Kovana yararlı olmayan, arıya da yararlı değildir.

[55] Denizciler kaptanlar, hastalar doktorlar hakkında kötü konuşurlarsa, kime itaat ederler, kaptanlar tayfanın güvenle dönmesini, doktorlar hastaların sağlığına kavuşmasını nasıl sağlayabilir?

[56] Benimle birlikte dünyaya gelen insanların ne çoğu göçüp gitti!

[57] Sarılık hastasına bal bile acı gelir, kuduz olan sudan korkar ve çocuklar için toplar güzeldir. Öyleyse neden öfkeleneyim? Yanılgının sarılıktaki safradan veya kuduzdaki zehirden daha az etkisi olduğunu mu zannediyorsun?

[58] Yaşayanların hiçbiri, kendi doğanın ilkelerine uygun yaşamayı engelleyemez. Başına evrensel doğanın ilkelerine aykırı hiçbir şey gelemmez.

[59] Bunların memnun etmek istediklerinin ne biçim insanlar olduğunu düşün, hem de bunun için neler neler yaparlar! Oysa zaman bunları ne kadar çabuk silip süpürecek, sildiği diğer onca şey gibi.

VII. Kitap

[1] Kötülük nedir? Pek çok kez gördüğün şeydir. Bu yüzden meydana gelen her şeyi “daha önce birçok kez gördüğünü” unutma. Yukarıda, aşağıda, her yerde aynı şeyleri bulacaksın; eski zamanların tarihi, daha sonralarının tarihi ve daha yakın tarih onlarla dolu. Şimdi de şehirlerimizi ve evlerimizi onlar dolduruyor. Güneşin altında yeni hiçbir şey yoktur; her şey aynı ve geçici.

[2] Fikirler kendileriyle uyumlu olan düşünceler yok edilmeden nasıl ölebilir? Fakat onları canlandırmak, yeniden harlamak senin elindedir. Herhangi bir düşünceyi şekillendirmeye muktedirim. Öyleyse kaygılanacak ne var? Zihnim haricindeki hiçbir şeyin benim için manası yok. Bunu kavrayınca yere sağlam basarsın.

Yaşamını yenileyebilirsin. Daha önce yaptıklarını yeniden incele, çünkü yeni bir yaşam buna bağlıdır.

[3] Şaşıla anlamsızlığıyla zafer alayları, sahne oyunları, koyun ve inek sürüleri, mızraklı dövüşler, küçük köpeklerle fırlatılan kemikler, balık havuzlarına dökülen kırıntılar, karıncaların ızdırapla çalışıp didinmesi, ürkek farelerin koşuşturmaları, iplerin ucundaki kuklalar. Bunları hoşgörülle karşıla ve saygısızlık etme, ayrıca her insanın sadece ilgilendiği şeylerin değeriyle değerlendirildiğini sakın aklından çıkarma.

[4] Konuşurken ağzından çıkan sözlere ve her hareketinin doğuracağı sonuçlara dikkat et. İkincisinde, hangi amacı taşıdığını baştan gör, ilkindeyse sözlerinin ne anlama geldiğini bil.

[5] Aklım bu iş için yeterli mi, değil mi? Şayet yeterliyse, evrensel doğanın bana bahsettiği bir alet gibi iş için kullanırım. Ancak yeterli değilse, başka seçenek de yoksa işi gerçekten daha iyi sonuçlandırabilecek birine devrederim. Ya da elimden geleni yapar ve ortak çıkara yönelik yönetici ilkemi kullanmamda faydası dokunacak her tür yardımı alırım. Çünkü kendi başıma veya başkasıyla birlikte ne yaparsam yapayım, tüm gücümü yalnızca toplumun yararına ve onunla uyumlu olmaya yöneltmem gerekir.

[6] Vaktiyle onca övgüye mazhar olmuş ne çok insan artık unutulup gitti; onlara övgüler dizenlerin çoğuysa çoktan göçüp gitti.

[7] Yardım aldığın için utanma. Sadece surları kuşatan bir asker gibi, görevini yerine getirmiş olursun yardım alırsan. Bir başkasının yardımı olmadan sipere çıkamayan bir topal olsan ne yapacaktın?

[8] Gelecek için kaygılanma. Çünkü oraya vardığında, şimdi yararlandığın aynı akıl olacak yanında.

[9] Her şey birbirine bağlıdır ve bu bağ kutsaldır; neredeyse hiçbir şey bir diğerine yabancı değildir. Çünkü uyumlu bir araya gelmişlerdir ve birlikte evreni oluştururlar. Yani evren herkes için bir ve aynıdır; tanrı da tektir ve herkese içkindir; düşünen tüm canlıların özü, yasası, gerçeği, ortak akli da tektir; elbette aynı kökeni ve aynı akli paylaşan bütün canlılar için tek bir mükemmellik vardır.

[10] Maddi olan her şey bir anda yok olur ve evrenin özüne karışır; her şey evrensel akla geri döner ve her şeyin anısı çabucak sonsuzluğa gömülür.

[11] Düşünebilen bir canlı için doğaya göre davranmak da, akla göre davranmak da aynı eylemdir.

[12] Dik dur veya birisi seni dik tutsun.

[13] Bedenin organlarının bir arada olmaları gibi, düşünebilen varlıklar da birbirinden ayrı özelliklerde olsalar da bir arada hareket etmek için yaratılmışlardır. Ancak kendi kendine sık sık “Ben düşünen tek bir bedenin bir uzvuyum [melos],” dersen, bunu daha iyi kavrarısın. Ancak bir harf değiştirip “Ben bütünün bir parçasıyım [meros],” dersen, henüz insanları yürekten sevmediğın, herhangi biri için iyilik yapmaktan neşelenmediğın, yaptığın işi hâlâ öylesine yaptığın, hatta iyilik olarak bile düşünmediğın anlamına gelir.

[14] Bırak dışarıdan meydana gelecek herhangi bir hadiseden etkilenen etkilensin. Hatta dileyen yakınsın. Ben başıma gelenin kötü bir şey olmadığını düşünürsem ondan bana zarar gelmez. Böyle düşünmek de benim elimdedir.

[15] Başkaları ne söylerse söylesin ya da ne yapıyorsa yapsın, “benim iyi olmam gerekir.” İster altın, zümrüt veya mor rengin şöyle söylemesi gibi: “Kim ne derse desin ya da ne yaparsa yapsın, ben rengini yitirmeyen bir zümrüt olacağım.”

[16] Yönetici ilke kendi huzurunu asla kaçırmaz, kendini korkutmaz, arzuya kaptırmaz. Herhangi bir şey onu korkutup, zarar verebiliyorsa versin, ama o doğası gereği kendi kendine bunu yapmaz. Aciz beden herhangi bir acı duyuyorsa bırak kaygılsın, herhangi bir şeyden etkileniyorsa bırak söylesin; fakat ruh korkunun ya da acının nesnesi olduğunda bir şey hissetmeyecektir zira bunlara dair fikirler oluşturmaya muktedirdir ve yönlendirilemez.

Yönetici ilkenin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, elbette ihtiyacı kendisi yaratmıyorsa. Kendisi kaygılanmak ya da engellenmek istemediği müddetçe kaygılanmaz ve engellenemez.

[17] Mutluluk iyi bir koruyucu ruhtur ya da iyi bir yönetici ilkedir. O halde ne yapıyorsun ey hayalgücüm? Tanrılar adına geldiğın gibi uzaklaş buradan. Çünkü sana ihtiyaç

duymuyorum. Alışkanlıktan geldiğini biliyorum, sana kızmıyorum; ama rahat bırak beni.

[18] Herhangi bir insan değişimden korkabilir mi? Değişim olmadan ne var olabilir? Evrenin doğasına bundan daha yakın, daha uygun ne olabilir? Odunlar değişime uğramasa yıkanabilir misin? Besinler değişime uğramasa beslenebilir misin? Diğer ihtiyaçlarının hangisini değişim olmaksızın giderebilirsin? O halde senin değişiminin de buna benzediğini, evrenin doğası için elzem olduğunu görmüyor musun?

[19] Varlıkların tümü, şiddetli bir selin ortasından geçiyormuş gibi geçer gider evrenin özünün içinden; hepsinin doğası aynıdır, organlarımızın ortak çalışması gibi evrenle iş birliği içindedirler. Zaman şimdiye dek kaç Khrysippos'u, Sokrates'i, Epiktetos'u yuttu? Bütün insanlar için, her şey için bunu düşün.

[20] Beni tek bir şey kaygılandırıyor: İnsanın doğasının istemediği bir şey yapmak, ya da istemediği bir şekilde, istemediği bir zamanda yapmak.

[21] Çok yakında her şeyi unutacaksın, herkes de seni.

[22] Hata yapan insanları sevmek insana has bir özelliktir. İnsanların akrabası olduğunu, cehaletten ya da istemsizce hata yaptıklarını, kısa bir süre sonra herkesin öleceğini ve hepsinden önemlisi sana hiçbir zarar vermediklerini, çünkü yönetici ilkeni değersizleştirmediklerini ya da öncekinden daha kötü yapmadıklarını düşünürsen onları seveceksin.

[23] Evrenin doğası için maddenin özü balmumu gibidir; önce bir at yapar ondan, sonra eritip yoğurarak bir ağaca dönüştürür, ondan sonra insana, daha sonraysa bir başka şeye. Bu varlıkların hepsi kısacık bir an için var olur. Ancak bir sandığın yapılmasının iyi bir yanı olmadığı gibi, onu parçalarına ayırmanın da kötü hiçbir yanı yoktur.

[24] Yüzdeki öfkeli ifade kesinlikle doğaya aykırıdır; sık sık görülürse yüzün güzelliği solmaya, sönmeye başlar ve en sonunda da tekrar canlandırılması mümkün olmaz. Bundan

en azından öfkelenmenin mantığa aykırı olduğu sonucunu çıkartmalısın. Zira bir insan hata yaptığığın bilincinde olmazsa, yaşamak için ne sebep kalır geriye?

[25] Şimdi gördüğün her şeyi, evreni yöneten doğa dönüştürecek; bir varlıktan diğer varlıkları ve onlardan da diğerlerini yaratacak, sırf dünya genç kalsın diye.

[26] Birisi sana karşı bir hata yaptığında, hangi iyi ve kötü algılayışının ona bu hatayı yaptırdığını düşün. Bunu düşünürsen ona merhamet eder, şaşırmas veya kızmazsın. Aslında sen de onunla ya aynı ya da benzer bir iyi ve kötü algılayışına sahipsın, bu yüzden onu anlayışla karşılamalısın. Fakat onunla aynı iyi ve kötü algılayışına sahip değilsen, sana hatalı görünen bu algılayışa sahip olan birini hoş görebilirsin.

[27] Olmayan şeyleri varmış gibi düşünme; elinin altındakilerden birini tercih et ve eğer onlar da olmasaydı, onları nasıl arayacağını düşün. Yine de seni memnun eden elindeki şeylere kendini fazla kaptırma, onlara fazla değer verirken elinden kayıp gittiklerinde üzülürsün.

[28] Kendi içine çekil. Yönetici ilke kendisiyle yetinen bir doğaya sahiptir ve doğruyu yaptığında huzur verir.

[29] Hayalgücünü yok et. İçgüdülerin ipleri çekiştirilen bir kukla gibi etkilemesin seni. Zamanın şu anki koşullarıyla sınırla kendini. Senin ve diğerlerinin başına gelenlerin farkında ol. Her şeyi, altlarında yatan maddi ve nedensel kısımlara kadar araştı. Yaşayacağın en son saati düşün. Bırak sana karşı yapılmış hata yapıldığı yerde kalsın.

[30] Düşünceni söylenenlere yönelt; olup biten olayları ve onların faillerini anla.

[31] Sadelik, alçakgönüllülük ve erdem ile kötülük arasında kalan şeylere ilgisiz kalmak ışıldatsın yüzünü. İnsanlığı sev. Tanrının izinden git. “Her şey yasaya göredir, fakat gerçeğin ta kendisi yalnızca atomlardadır,” denir. “Her şey yasaya göredir,” bunu hatırlamak yeterli; elbette çok az şey hariç.

[32] Ölüm üstüne: Eğer atomlardan meydana gelmişsek, ayrışmadır ölüm; bir bütünü oluşturuyorsak yok olma veya göç.

[33] Acı üstüne: Katlanılmaz olduğunda ölüme sürükler, sürekliliği varsa katlanılabilir. Akıl kendini bedenden soyutlayarak sakın kalır ve yönetici ilke zarar görmez. Acıdan zarar gören kısımlarsa şayet yapabiliyorlarsa bunu dile getirsinler.

[34] Ün üstüne: Ün peşinde koşanların akıllarını, hangi niteliklere sahip olduklarını, neleri tutkuyla istediklerini, nelerden korktuklarını, neyi takip ettiklerini düşün. Sonra kumların diğerlerinin üzerini örtüp öncekileri gizlemesi gibi, yaşamdaki olayların da sonra gerçekleşen diğer olaylar tarafından hızla gizlendiğini düşün.

[35] “Bütün zamanları ve bütün varlıkları değerlendirebilen yüksek bir akıl, insan yaşamına çok değer verir mi?” “Mümkün değil.” “Peki böyle birisi, ölümden korkar mı?” “Kesinlikle korkmaz.”¹

[36] “İyi şeyler yaparken bile kötü şöhret edinmek kralın kaderidir.”²

[37] Yüz, zihne bağlı olarak güzelleşip şeklini değiştirirken, zihnin kendi kendine güzelleşip şeklini değiştirememesi ne acıklı.

[38] “Olaylara öfkelenmenin yararı yok, çünkü onlar hiçbir şeyi umursamaz.”³

[39] “Ölümsüz tanrılara ve bize mutluluk getir.”

[40] “Hayatımız tıpkı bereketli başaklar gibi biçilir, biri var olurken, diğeri yok olur.”⁴

[41] “Tanrılar beni ve iki çocuğumu ihmal ediyorsa, bir izahı vardır.”⁵

1 Platon, *Devlet*, 6. Kitap, 486a.

2 Anthisthenes, Frag. 20b.

3 Euripides, *Bellerophon*, Frag. 287.

4 Euripides, *Hypsipyle*, Frag. 757.

5 Euripides *Antiope*, Frag. 208.

[42] “Çünkü iyi talih ve adalet benimledir.”⁶

[43] “Ağlayıp hayıflanmalarına, çırpınmalarına dâhil olma.”

[44] “Ben de şu haklı cevabı veririm: ‘Diğer insanlara az da olsa yardım etmek isteyen biri, yaşayıp yaşamayacağı-
nın hesabını yapmamalıdır. Sadece o kişinin yaptıklarının
adil olup olmadığına, iyi insanlara yakışıp yakışmadığına
bakılmalıdır.’”⁷

[45] “Gerçekten de bu böyledir Atinalılar: Bir insan doğ-
ru olduğunu düşünerek ya da komutanının görevlendirme-
siyle kendini herhangi bir amaca adarsa oranın en iyisi ol-
malı, tehlikelere göğüs germeli, utanç haricinde ölüm dâhil
hiçbir şeyi umursamamalıdır.”⁸

[46] “Ama sevgili dostum, soyluluğun ve iyiliğin ken-
dinin ya da bir başkasının yaşamını kurtarmaktan başka
bir şey olup olmadığını düşün. Bir insan ne kadar yaşaya-
cağına dair kaygılanmamalı, yaşama sıkıca bağlanmamalı,
bu konularda tanrıya güvenmeli ve kadınların dediği ‘Hiç
kimse yazgısından kaçamaz,’ sözüne inanmalıdır. Son-
ra da yaşadığı müddet boyunca en iyi şekilde yaşamaya
çalışmalıdır.”⁹

[47] Yıldızların hareketini onlarla dönüyormuş gibi göz-
lemle, maddelerin nasıl karşılıklı olarak birbirlerine dönüş-
tüğünü düşün hep. Çünkü bunları düşünmek, bizi dünyevi
yaşamın sefaletinden arındırır.

[48] Ne güzeldir Platon’un sözleri:¹⁰ “Dahası insanlara
dair akıl yürüten birisi dünyevi meselelere, kalabalıklara,
ordulara, çiftçilere, evliliklere, boşanmalara, doğumlara,
ölümlere, mahkemelerin gürültüsüne, ıssız topraklara, her
türden barbar halka, festivallere, matemlere, pazar yerlerine,

6 Euripides, Frag. 918.

7 Platon, *Sokrates’in Savunması*, 28b.

8 Platon, a.g.e. 28d.

9 Platon, *Gorgias*, 512.

10 Bu kısım bazı kopyalarda yoktur.

hepsinin karmaşıklığına ve karışıklıklardan doğmuş birlikte-liklere yüksekçe bir yerden bakar gibi bakmalıdır.”

[49] Geçmişte yaşayanları ve onların çok sayıdaki yöne-tim biçimini ayrıntılarıyla incele. Böylelikle geleceği de önce-den kestirmen mümkün olur. Çünkü gelecekte yaşanacaklar şu andakinden farksız olacaktır, doğaları mevcut düzenden uzaklaşamayacaktır. Dolayısıyla insan yaşamını kırk ya da on bin yıl da soruştursan fark etmez, hepsi aynıdır. Daha fazla ne görebilirsin ki?

[50] “Topraktan gelen toprağa,
Gökteki bir tohumdan filizlenen,
Göğe döner.”¹¹

Birbirlerine bağlı atomlar ayrışınca da duygusuz madde-ler böyle dağılır.

[51] “Yiyeceklerle, içeceklerle ve büyülerle,
Ancak böyle değiştirirler ölümün yolunu.”¹²

“Tanrılar fırtına gönderdiğinde,
Katlanmalıyız hiç yakınmadan.”

[52] “Rakibini savurmakta senden daha iyi,” ama top-lumsal çıkara kendini daha çok adamamış, olaylara karşı daha hazırlıklı, komşularının hatalarına karşı daha merha-metli değil.

[53] Herhangi bir yerde, herhangi bir iş, tanrılarla insan-ların ortak aklına uyumlu yapıldığında korkacak bir şey ol-maz. Çünkü doğru yola ve doğamıza uygun bir faaliyetten yarar görürüz, bir zarardan kuşkulanmamız gerekmez.

[54] Tanrı korkusuyla içinde bulunduğun zamanın ko-şullarından memnun olmak, zamanın insanlarına adil dav-ranmak, zamanın düşüncesine dikkat etmek senin elindedir; böylece kavrayamadığın hiçbir şey içine işleyemez.

[55] Başkalarının yönetici ilkelerine bakma, dosdoğru “doğanın seni yönlendirdiği yere” bak; başına gelenler ara-

11 Euripides, *Khrysippos*, Frag. 839.

12 Euripides, *Hiketides*, 1110.

cılığıyla seni yönlendiren evrenin doğasına ve onun aracılığıyla yapılması zorunlu işleri yaptığın kendi doğana. Herkes yapmakla mükellef olduğu işi yapmalıdır. Tıpkı daha güçsüz canlıların daha güçlü canlılar yararına yaratılmaları gibi, her şey akıllı canlılar için yaratıldı, akıllı canlılarsa birbirleri için.

Bu yüzden insan doğasının ilk yol göstericisi toplumsal yükümlülük, ikincisi ise bedensel zaafılara dirençtir. Çünkü aklın yönlendirdiği faaliyetlerin temel özelliği insanın kendine hâkim olması, içgüdüler ve arzulardan etkilenmemektir. Bunların her ikisi de hayvanidir, düşünceyse efendi olmak ister, köle değil. Bunda da haklıdır, çünkü doğası gereği onların hepsini nasıl kullanacağını bilir. Üçüncüsü ise acele karar vermekten, yarılmaktan kaçınmaktır. Bu özelliklere sahip olan yönetici ilke görevini doğru yapar ve kendine ait olanı elde eder.

[56] Ölmüş gibi, yaşamın şimdiye kadarmış gibi, kalan günlerini doğaya uygun yaşamalısın.

[57] Yalnızca başına gelenleri ve yazgının biçtiklerini sev. Senin için bundan daha uygun bir şey var mı?

[58] Başına gelen her şeyde, başlarına aynı şeyler geldikten sonra dertlenen, şaşkına dönen, yakınan insanları düşün. Şimdi neredeler? Hiçbir yerde! O halde? Onlara benzemek mi istiyorsun? Neden doğana yabancı olan bu eğilimleri, bunlarla yolundan sapanlara bırakmıyor ve başına gelenleri nasıl kendine yararlı kullanabileceğini düşünmüyorsun? Çünkü iyi ve yararlı bir şekilde kullanabileceğin bir malzeme olabilir bu. Yalnızca dikkatli olman ve her eyleminde iyi olmayı istemen gerek. Ayrıca kullandığın malzemenin eyleme tamamen kayıtsız olduğunu da unutmamalı.

[59] İçini kaz. İyinin kaynağı içindedir ve sen kazdıkça fışkırmaya hazırdır.

[60] Beden hareket ederken de dururken de sağlam olmalıdır. Çünkü zihnin yüze yansıttığı uyumlu ve güzel ifade, bütün bedende de bulunmalıdır. Fakat bu ifadede herhangi bir sahtelik olmamalıdır.

[61] Yaşama sanatı, bir dansçınıninkinden çok bir güreşçinin sanatına benzer. Savunmaya dikkat etmeli, öngörülemeyen saldırılar karşısında bile sağlam durup devrilmemeli.

[62] Şahitlik yapmalarını istediğin insanların nasıl insanlar olduklarını ve nasıl yönetici ilkelere sahip olduklarını düşün hep. Çünkü onların arzularının ve düşüncelerinin kaynağına bakacak olursan, gayriihtiyari hata yaptıklarında onları suçlamaz, şahitliklerini de istemezsin.

[63] “Hiçbir ruh, isteyerek hakikatten yoksun kalmaz,” der Platon. Bu durum dürüstlük, ihtiyatlılık, iyi niyetlilik ve diğer erdemlerde de geçerlidir. Bunu hiç unutmazsan herkese karşı daha hoşgörülü olursun.

[64] Bütün acılarında şunu hatırla: Bu yüz kızartıcı bir şey değil ve yönetici ilkemi daha kötü yapmaz, akla uygun ve toplum yararına işler yapmasına engel olamaz. En büyük acılarında Epikuros’un şu sözleri yardımcın olsun: “Eğer sınırlarını bilersen ve düşünceyle o sınırları genişletmezsen, acı ne katlanılmazdır, ne de sonsuz.” Şunu da aklında tut: Uyuklama, hararet, iştahsızlık gibi rahatsızlık veren pek çok şey, genelde dikkatlerden kaçsa bile acıyla aynı şeylerdir. Dolayısıyla bunlardan herhangi biri seni rahatsız ederse kendi kendine şunu söyle: “Kendini acıya teslim ediyorsun.”

[65] İnsanlıktan uzak olanlara karşı, onların insanlara karşı hissettikleri duyguları asla hissetme.

[66] Telauges’in¹³ karakterinin Sokrates’inkinden daha güçlü olmadığını nereden biliyoruz? Sokrates’in onurlu ölümü, Sofistlerle giriştiği tartışmalardan ustalıkla çıkması, dondurucu soğuk gecelere sebatkârlıkla katlanması, her ne kadar herhangi birisinin doğru olup olmadığı konusunda fikir yürütmesi çok kolay olmasa da Salamislinin¹⁴ yakalanıp getirilme emrine karşı asilce karşı durmayı düşünmesi ve “yürüdüğü yollarda başı dik durması” yeterli değildir. Fakat

13 Suda’ya göre Pythagoras’ın oğlu.

14 Salamisli Leon. Platon, *Sokrates’in Savunması*, 32c-d.

incelememiz gereken husus şudur: Sokrates nasıl bir ruha sahipti, diğer insanların kötülüklerine üzülmeyen, herhangi birinin cehaletinin kölesi olmadan insanlara karşı adil, tanrılara karşı dindar olmak yetiyor muydu ona, ya da evrenden kendi payına düşenlerden birini kendine yabancı, dayanılmaz bir şey gibi görmüş müydü, etin arzularının zihnini etkilemesine müsaade eden biri miydi?

[67] Doğa ruhla bedeni, kendi sınırlarını bizzat belirlemene, sahip olduklarını elinde tutmana izin vermeyecek bir katılıkla kaynaştırmamıştır. Hiç kimsenin tanımına gerek kalmadan da tanrısal bir insan olabilir kişi. Şunu hiç unutma: Mutlu bir yaşam sürmek için çok şeye ihtiyacın yok, diyalektikte ve doğabiliminde hünerli olma umudunu kaybetmiş olsan bile özgür, alçakgönüllü, toplumsal ve tanrıya boyun eğen birisi olman yeterlidir.

[68] Herkes suratına karşı aleyhine haykırsa bile, yırtıcı hayvanlar şu pıhtıdan yoğrulmuş aciz uzuvlarını paramparça etseler bile tüm zorlamalardan azade, huzur içinde yaşayabilirsin. Bunlarda zihninin dinginliğini korumanı ve çevreni kuşatanlara dair doğru bir kanıya varmanı, bulduğün şeyleri kullanmanı engelleyecek bir şey var mı? Sağduyun başına gelen şeylere karşı şunu söyleyebilmeli: “Farklı görünsen de aslında sen busun.” Yararlanma yeteneğin de başına gelenlere şunu söyleyebilmeli: “Tam aradığım şeysin. Çünkü hâlihazırda elimde bulunanlar benim için her zaman düşünsel ve sosyal erdem malzemesidir ve çok genel bir anlamda insan ve tanrının ortak sanatıdır. Her şey, her olay tanrı ve insanla ilişkilidir; ne yeni bir şeydir, ne de yönetmesi zordur, onlar için alışılmış ve kolaydır.

[69] Karakter mükemmelliği, geçip gitmekte olan her günü gerginlikten, uyuşukluktan uzak, rol yapmadan, son günmüş gibi yaşamaktır.

[70] Ölümsüz tanrılar o sonsuz ömürleri boyunca kaçınılmaz olarak katlandıkları insanlara kızmaz, üstelik hep

koruyup kollarlar o aciz canlıları. Ya sen, çok yakında ölmeye yazgılı olan sen, o aciz canlılardan biri olduğun halde yakınmayı bırakmayacak mısın?

[71] İnsanın kendi kötülüğünden, hem de imkânı varken sakınmaması ve sakınma imkânı olmayan başkalarının kötülüklerinden sakınmaya çalışması ne saçma.

[72] Bizi akıllı ve toplumsal yapan meleke, akıllıca ve toplumsal olmayan şeyleri gayet makul sebeplerle aşağı görür.

[73] İyi bir şey yaptığında ve bunun birisine yararı dokunduğunda, neden ahmaklar gibi üçüncü bir şey ararsın, neden yaptığın iyiliğin fark edilmesini ya da karşılığında sana iyilik yapılmasını istersin?

[74] Hiç kimse yardım görmekten usanmaz, yardım etmek de doğaya uygun bir eylemdir. Dolayısıyla başkalarına yardım et ki yardım göresin.

[75] Her şeyi yaratan evrensel doğadır. Şu an olan her şey de onun devamı ya da sonucudur; aksi halde evrenin yönetici ilkesinin yönlendirdiği en muazzam şeyler de dâhil olmak üzere her şey mantıksız olurdu. Bunu hatırlaman seni pek çok şeyde daha dingin kılacaktır.

VIII. Kitap

[1] Şöyle düşünmek boş gururu ortadan kaldırır: Bütün yaşamını ya da gençliğinden başlayan kısmını filozof olarak yaşamaman mümkün değil. Diğer pek çok kişi için olduğu kadar kendin için de felsefeye çok uzak olduğun gayet açık. Kafan karışık olmalı, bir filozof olarak ünlenmen kolay değil artık, bulunduğun durum da buna engel. Dolayısıyla eğer gerçeği iyice anladıysan, herhangi birinin senin hakkında ne düşündüğünü umursama; uzun ya da kısa hayatının geri kalanını kendi doğanın istediği gibi yaşamak yetsin sana. Bu yüzden ne istediğini iyice düşün ve hiçbir şeyin seni başka yöne savurmasına müsaade etme. Zira önceki tecrübelerin yolundan ne kadar saptığını gösteriyor, ne muhakemede, ne zenginlikte, ne şanda, ne eğlencede, hiçbir yerde mutlu yaşamı bulamadın. Peki, nerede bulunur mutlu bir yaşam? İnsanın doğasının talep ettiği şeyleri yapmakta bulunur. Öyleyse bunları nasıl yapacağım? Eğilimlerini ve eylemlerini yöneten ilkelere sahip olmakla. Bu ilkeler nedir? İyi ve kötü hakkındaki şeylerdir; insanın adil, ihtiyatlı, cesur, özgür olmasını sağlayan şeyler dışında hiçbir şeyin iyi olmadığını gösteren şeylerdir, bunların tam zıttı olanlar haricinde kötü bir şey de yoktur.

[2] Her yaptığın işte kendine şunu sor: Bu bana ne getirecek? Pişmanlık mı? Kısa bir süre daha yaşayıp öleceğim ve

her şey geride kalacak. Şu anda yaptığım iş yaşayan, düşünen, toplumsal, tanrıyla ortak bir yasaya uyan birinin işiyse daha fazla ne arayayım?

[3] Aleksandros, Gaius¹ ve Pompeius, Diogenes, Herakleitos ve Sokrates'le karşılaştırılınca nedir? İkcinciler şeyleri, gerçeği özlery ve nedenleriyle kavradılar ve yönetici ilkeleri de kendilerine hastı. Ancak diğerleri ne çok şeye dikkat etmek zorundaydılar ve ne çok şeyin kölesi olmuşlardı.

[4] Öfkeden çatlasan bile aynı şeyleri yapacaklar.

[5] İlkın hiç tasalanma, zira her şey evrenin doğasına göre meydana gelir ve kısa bir zaman içerisinde tıpkı Hadrianus ve Augustus gibi bir hiç olacaksın. Sonra karşında olanlara dikkatle bak, onu olduğu gibi gör ve iyi bir insan olman gerektiğini hatırla; insanın doğasının gerektirdiği şeyi yolundan sapmadan, sana nasıl doğru görünüyorsa öyle yap. Yalnız bunu nezaketle, alçakgönüllülükle ve yapmacıktan kaçınarak yap.

[6] Evrenin doğasının görevi şudur: Burada olanları oraya aktarmak, dönüştürmek, oradan almak ve başka yere taşımak. Her şey değişir, ama yeniden korkmamalı. Her şey alışık olduğumuz, bildiğimiz şeylerdir, hatta pay edilişleri bile benzerdir.

[7] Her varlık, kendi doğru yolunda ilerlemekten memnuniyet duyar. Düşünebilen bir varlık da yanlışları ve karanlık şeyleri onaylamadığında, dürtülerini yalnızca toplumsal işlere yönlendirdiğinde, yalnızca kendi gücünün sınırları içerisindeki şeyleri istediğinde ya da onlardan sakındığında, evrensel doğanın pay ettiği her şeyi içtenlikle karşıladığında kendi doğru yolunda ilerler. Çünkü tıpkı yaprağın doğasının, bitkinin doğasının bir kısmı olması gibi o da evrensel doğanın bir parçasıdır. Ancak yaprağın doğası duygusuz, akılsız ve engellenebilir bir doğanın parçasıdır; insanın doğası ise engellenemeyen, akıllı, adil bir doğanın parçası. Za-

1 Gaius Julius Caesar.

manı, varlığı, nedeni, eylemi herkesin değerine göre pay eder. Yine de sen bir şeyin, bir başkasına benzer olup olmadığını bulmaya çalışma, bir şeyin toplam payının diğerinin toplam payına benzer olup olmadığına bak.

[8] Artık okuyamıyorsun. Fakat kibre, zevke ve acıya hâkim gelebiliyor, ün denen değersiz şeyin üstesinden gelebiliyor, duygusuz ve kaba insanlara öfkelenmeyebiliyor, hatta onlara yardımcı olabiliyorsun.

[9] Artık saraydaki yaşamdan yakındığını hiç kimse duymasın, kendin de dâhil.

[10] Pişmanlık, geçip giden bazı yararlı şeyleri ihmal ettiğin için kendine ettiğin bir çeşit sitemdir; iyi bir şeyin yararlı da olmalıdır ve iyi bir insan tarafından daima fark edilmelidir. Hiçbir iyi insan zevki ihmal ettiği için pişmanlık duymaz. Öyleyse zevk ne yararlı ne de iyidir.

[11] Bu şeyin yapısı nedir? Esası, maddesi nedir? Varoluş nedeni nedir? Evrende ne işe yarar? Ne zamandır var?

[12] Ne zaman uyanmakta zorlanırsan bunun senin karakterine ve toplumsal görevlerini yerine getiren bir insanın doğasına uygun olduğunu hatırla, ama uyumak akıldan yoksun canlılarla ortak eylemimizdir. Her canlının doğasına uygun olan şeyler ona en uyumlu, en bilindik ve en hoş gelen şeylerdir.

[13] Fiziği, ahlakı ve mantığı her şeye ve eğer mümkünse, sürekli uygula.

[14] Kiminle karşılaşırsan karşılaş kendine, “Bu adam iyi ve kötü hakkında ne gibi düşüncelere sahiptir?” diye sor. Çünkü haz, acı ve bunların kaynakları hakkında, iyi ve kötü itibar hakkında, ölüm ve yaşam hakkında öyle ya da böyle bir fikre sahipse yaptığı hiçbir şey bana şaşırtıcı gelmez; böyle davranmak zorunda olduğunu anımsarım.

[15] Şunu unutma, incir ağacının incir vermesine şaşmak nasıl tuhafsa, evrenin kendi meyvelerini vermesine şaşmak da tuhaftır. Doktorun hastasının ateşlenmesine ya da baş-

dümençinin rüzgârın ters yönden esmesine şaşırması kadar tuhaf olurdu bu.

[16] Şunu unutma, fikrini değiştirmek ve seni doğruya yönlendirecek birine kulak vermek de özgürlük göstergesidir. Çünkü bu, kendi hareketlerine ve yargına, yani aklına uygun olarak seçtiğin bir eylemdir.

[17] Bu seçim sana bağlıysa bunu neden yapıyorsun? Bir başkasının seçimiye kimdir suçlanacak olan? Atomlar mı, tanrılar mı? Her ikisini de suçlamak çılgınlık olur. Hiç kimseyi suçlamamalısn. Çünkü eğer yapabiliyorsan insanı düzelt. Bunu yapamıyorsan, sorunun kendisini düzelt. Eğer bunu da yapamıyorsan, birini suçlamanın ne yararı var? Hiçbir şey amaçsızca yapılmamalı.

[18] Ölen bir şey evrenin dışına çıkmaz. Burada kalır, dönüşür ve seninle evrenin de temeli olan ilk öğelerine ayrışır. Bu öğeler de dönüşür sıraları gelince, ancak şikâyet etmezler.

[19] İster at olsun ister şarap, her şey bir amaç için yaratılmıştır. Neden şaşırıyorsun? Helios,² “Bir amaçla doğdum,” der, diğer tanrılar da öyle. Peki sen ne için doğdun? Haz için mi? Sağduyu bunu kabul edebilir mi?

[20] Doğa, tıpkı bir adamın bir topu havaya atması gibi her şeyin sadece bitişini değil, başlangıcını ve sürekliliğini de hedefler. Havaya fırlatılmasının topa yararı nedir ya da düşmesinin, yere çarpmasının topa ne kötülüğü dokunur? Ya da kabarcığın şişmesinde ne gibi bir iyilik, dağılmasında ne gibi bir kötülük vardır? Lamba için de aynısı geçerlidir.

[21] İçini dışına çevir, nasıl bir şey olduğunu, ihtiyarlandığında, hastalandığında, şehvete düştüğünde nasıl bir şey olduğuna bak.

Övenin ve övülenin de, hatırlayanın ve hatırlananın da yaşamları kısadır. Bütün bunlar yeryüzünün küçük bir köşesinde olup biter, orada bile insanlar uyumlu değildir, hatta kendileriyle bile. Dünya bile evrende sadece bir noktadır.

2 Güneş tanrısı.

[22] Karşına çıkan bir eylem, düşünce ya da ifadeye dik-katini ver. Bugün iyi olabileceksen, yarın iyi olmayı yeğler-sen haklı olarak ızdırap çekersin.

[23] Herhangi bir şey mi yapıyorum? Onu insanlığın hayrını düşünerek yaparım. Başıma herhangi bir şey mi geli-yor? Tanrılara ve her şeyin doğduğu ve birlikte aktığı evren-sel kaynağa bağlayarak razı olurum.

[24] Banyo sana nasıl görünüyor, yağ, ter, kir, yağlı su, hepsi iğrenç; yaşamın her parçası da, var olan her şey de böyle görünür.

[25] Lucilla, Verus'u³ gömdü, sonra Lucilla gömüldü. Secunda,⁴ Maximus'u gömdü, sonra Secunda gömüldü. Epitynchanus, Diotimos'u gömdü, sonra Epitynchanus gö-müldü. Antoninus, Faustina'yı⁵ gömdü, sonra Antoninus gömüldü. Hep aynı. Celer,⁶ Hadrianus'u gömdü, sonra Celer gömüldü. Bu keskin zekâlı, öngörülerıyla, gururlarıyla ünlü insanlar nerede? Örneğin Charax, Platoncu Demetrius,⁷ Eudaemon ve diğerleri ne kadar zekiydiler. Kısa süreliğine canlılardı, çok uzun süredir ölümler. Bazıları pek az bile ha-tırlanmaz, bazılarıysa masallara konu olmuştur, bazılarıysa masallarda bile anılmaz. Bunları hatırlaman gerek, bir gün mutlaka bileşenlerine ayrılacaksın, yaşam soluğun ya söne-cek ya da başka bir yere göçüp oraya yerleşecek.

[26] İnsana, insana özgü işler yapmak keyif verir. İnsana özgü işlerse kendi türünden olanlara iyi davranmak, duygu-ların esiri olmamak, iyiyi ayırt edebilmek, evrenin doğasına ve ona uygun gerçekleştirenler üzerine düşündürmektir.

3 Annia Aurelia Galeria Lucilla, Lucius Verus'un eşi. Lucius Verus'tan 13 sene sonra MS 182 yılında ölmüştür. Lucius Verus MS 169 yılında ölmüştür.

4 Marcus Aurelius'un öğretmenlerinden Claudius Maximus'un eşi. (bkz. I,15.)

5 Antoninus Pius'un MS 141 yılında ölen eşi.

6 Marcus Aurelius'un öğretmenlerinden olan Caninius Celer.

7 Buradaki Demetrius, Lukianos'un alıntısında Kinik Demetrius olarak veril-miştir, fakat Marcus Aurelius kendisinden Platoncu olarak bahseder. Phale-ronlu veya Phalerumlu Demetrios olma ihtimali de vardır. (bkz. IX, 29.)

[27] Üç tür ilişki vardır: İlki bizi çevreleyen bedenimizle, diğeri her şeyin kaynağı tanrısal nedenle, sonuncusu ise bir arada yaşadıklarımızladır.

[28] Acı, ya beden için kötüdür, ki öyleyse bırak bunu beden ifade etsin, ya da ruh için. Fakat ruh dinginliğini ve huzurunu korumaya, acıyı bir kötülük olarak kabullenmeye muktedirdir. Çünkü bütün yargılar, dürtüler, arzular, sakınmalar onun içindedir ve hiçbir şey oraya nüfuz edemez.

[29] Yanlış izlenimlerini kendine şunları söyleyerek yok et: “Ruhumu bütün kötülüklerden, arzulardan, huzursuzluklardan korumak bana bağlıdır, ama her şeyin doğasını görmeli ve her birinden değerine göre faydalanmalıyım.” Doğanın sana bahsettiği bu gücü unutma.

[30] Senato’da ya da herkese yönelik sıradan bir konuşmada münasip ve açık konuş. Yalın ifadeler kullan.

[31] Augustus’un bütün sarayı, karısı, kızı, torunları, ataları, kardeşi, Agrippa,⁸ hısımları, ev halkı, arkadaşları, Areius,⁹ Maecenas,¹⁰ doktorları, cellatları, tüm saray ahalisi ölü. Şimdi diğerlerine geç... Bir insanın ölümüne değil, Pompei’deki gibi bir kavmin ölümüne. Mezarlardaki malum “kendi soyunun sonuncusu” yazıtları, atalarının bir vâris bırakmaya nasıl çabaladıklarını düşün. Sonunda içlerinden herhangi birinin soyunun sonuncusu olması kaçınılmazdır. Burada yine bütün bir soyun ölümünü düşün.

[32] Yaşamını eylemlerine göre kurman gerekir; her biri amaçladığın şeye aşağı yukarı denk gelirse memnun olmalısın. Eylemlerinin amacına ulaşmasında hiç kimse sana engel olamaz. “Ancak dışarıdan birisi engel olabilir.” Hiçbir

8 Marcus Vipsanius Agrippa, Augustus’un en yakın arkadaşı, kız kardeşinin eşi, İmparatorluğa naip ilan edilmiş ilk kişidir. Augustus’un oluşturduğu üçlü meclisin üyesidir.

9 İskenderiyeli Areios Didymos veya Arius Didimus olarak bilinen, MÖ 1. yüzyılda yaşamış Stoacı filozof, Augustus’un hocası ve danışmanıdır.

10 Gaius Cilnius Maecenas, Augustus’un sanat, siyaset ve edebiyat danışmanıdır, en yakın arkadaşlarından ve üçlü meclis üyesidir.

şey en azından dürüst, ihtiyatlı ve akıllıca davranmana engel olamaz. “Ama başka bir şekilde engellenebilir.” Bu durumda karşına çıkan engeli memnuniyetle karşılar, eylemin mümkün haline anlayışlı bir şekilde geçersen, ilk eylemin yerini düzene uygun olan eylem alır.

[33] Böbürlenmeden al, kolay bırak.

[34] Kesilmiş bir el ya da ayağı, kopmuş bir başı ve az ötesinde de bedeninin geri kalanını gördüğünde, başına gelenleri kabul etmeyen, kendini insanlardan ayrı tutan, toplumsal çıkarlara aykırı işler yapan birinin sonunu görmüş olursun. Böyle yaparsan, doğal birliğin bir parçasını, kendini bir kenara atmış olursun. Çünkü bu birliğin bir parçası olmak için doğdun, ancak şimdi kendini kopardın ondan. Fakat kendini tekrar bütünle birleştirme gücü gibi bir ayrıcalık bağışlanmış sana. Tanrı bütünden bir kez kopan başka hiçbir parçanın tekrar birleşmesine izin vermez; tanrının insanı nasıl bir iyilikle onurlandırdığına bir bak! Çünkü en başta insana bütünden ayrılmama, ayrılacak olursa da tekrar birleşme ve bütünün bir parçası olma imkânını verdi.

[35] Akıllı canlıların her birine eşit olarak verdiği diğer güçler gibi bu gücümüzü evrensel doğadan aldık. Doğanın yoluna çıkan engelleri ve ona karşı koyan her şeyi kendi amacı için dönüştürmesi, yazgıya uygun olarak şekillendirip kendisinin bir parçası kılması gibi, akıllı bir canlı da her engeli kendi eylemleri için uygun bir malzemeye dönüştürüp amacı doğrultusunda kullanabilir.

[36] Yaşamını bir bütün olarak düşünüp endişelenme. İleride başına gelmesi muhtemel acı olayların hepsini de düşünme ve her durumda kendine şu soruyu sor: “Bunda katlanılmaz, dayanılmaz olan ne?” Verdiğin cevap yüzünü kızarttı. Öyleyse kendine canını sıkan şeyin gelecek ya da geçmiş değil, şimdiki zaman olduğunu hatırlat. Aklını böyle kısıtlayıp, buna katlanamayacağını düşündüğünde aklını azarlamak canını sıkan şeyi önemsiz kılar.

[37] Pantheia ya da Pergamus¹¹ Verus'un mezarının başında mı oturuyorlar hâlâ; ya da Chabrias veya Diotimus¹² hâlâ Hadrianus'un başında mı? Saçmalık. Hâlâ orada oturuyorlarsa ölümler bunu hisseder mi, hissetseler bile bundan hoşnut olurlar mı? Hoşnut olsalar bile bu başlarında yas tutanları ölümsüz mü yapardı? Onların da kaderlerine ilkin yaşlı kadın ve erkekler olup sonra ölmek düşmedi mi? Öyleyse en sonunda bu yas tutanlar da ölünce daha önce yasını tuttukları ölümler ne yapmalıydı? Bütün bunlar bir çuval pis kokulu et sadece.

[38] Keskin bir görüşün varsa, denildiği gibi “bak ve bilgelikle yargıla.”

[39] Akıllı bir canlının karakterinde adaletle bağdaşmayan hiçbir erdem görmüyorum, ama hazla bağdaşmayan bir erdem görüyorum: İrade.

[40] Sana acı verdiğini tasavvur ettiğin bir şeye dair kanı defedersen, kendini güvenli bir yere yerleştirmiş olursun. Kimmiş bu “kendin”? Akıl. “İyi de ben akıl değilim.” Peki, o halde aklın kendine acı çektirmesin; başka bir parçanın acı çekiyorsa, bırak bu konudaki yargıyı o versin.

[41] Hayvan doğası için duyguların engellenmesi kötüdür; içgüdülerinin engellenmesi de. Ayrıca bitkilerin doğası için de engellenmek, hayvanlarınkı gibi kötü bir şeydir. Aklın engellenmesiye akıllı bir canlının doğası için kötüdür. Bunları kendine uygula. Acı mı etkiliyor seni, haz mı? Bunun kararını duygular verir. Herhangi bir eyleminde bir engelle mi karşılaştın? Hiçbir koşula bağlı olmadan, içgüdüsel olarak yapılan bir eylem, akıllı bir canlı için kötüdür. Akla uygun hareket edersen ne zarar görürsün ne de engellenirsin. Gerçekten de akla uygun eylemleri hiçbir şey engelleyemez. Çünkü ne ateş, ne demir, ne tiran, ne iftira akla erişemez. Küre olarak yaratılan, hep küre olarak kalır.¹³

¹¹ Lucius Verus'un köleleri.

¹² Hadrianus'un azat ettiği köleleri.

¹³ XI, 12 ve XII, 3'te de anılan Empedokles alıntısı.

[42] Kendime acı çektirmem doğru olmaz, çünkü başka birine hiçbir zaman kasten acı çektirmedi.

[43] Farklı insanlar, farklı şeylerden hoşnut olur, bense yönetici ilkem sağlıklı olunca, herhangi bir insana, insanların başlarına gelen herhangi bir şeye sırt dönmeyince, her şeyin iyi yanını görmeye çalışınca, olanları olduğu gibi kabul edilip hak ettikleri değere göre kullanınca hoşnut oluyorum.

[44] Şimdiki zamana kendini vermeye çalış. Öldükten sonra gelecek ünün peşinde olanlar, kendilerinden sonra geleceklerin de şimdikilerle aynı şeyleri yapacaklarını, onların da şimdikiler kadar can sıkıcı olacağını, onların da ölümlü olduklarını düşünmezler. Onların seslerinin senin hakkında öyle ya da böyle yankılanmasının, senin hakkında hangi kanıya vardıklarının ne önemi var ki?

[45] Beni kaldır ve istediğin yere fırlat. Nasılsa orada da kendisi ve doğayla uyumlu eylemlerde bulunacak, koruyucu ruhumun hoşnut olmasını sağlayacağım.

Dolayısıyla ruhumun daha kötü olması, aşağıya sürüklenmesi, aşağılanması, bocalaması, korkması için bir neden var mı? “Hem bütün bunlara değecek bir şey bulabilir misin?”

[46] İnsanın doğasında bulunmayan hiçbir şey insanın başına gelmez; öküzün doğasında bulunmayan hiçbir şey öküzün başına gelmez; asmanın başına da, taşın başına da kendi doğalarında bulunmayan hiçbir şey gelmez. Her canlının başına sadece bilindik ve doğal olan şeyler gelir, o halde sen niye yakınıyorsun? Evrensel doğa asla dayanamayacağın bir şey getirmez sana.

[47] Dışarıdan bir etkiyle başına bir şey geldiği için üzülüyorsan, aslında üzüldüğün şey o değil, ona dair yargındır ve bu yargıyı da ortadan kaldırabilirsin. Eğer seni üzen şey kendi karakterinden kaynaklanıyorsa, ona dair yargını düzeltmene ne mâni olabilir? Benzer şekilde, eğer seni üzen, sana sağlıklı ve doğru gelen bir eylemi yapamamaksa, neden daha fazla çabalamak yerine üzülüyorsun? “Ama yolumda

daha güçlü bir engel var.” Öyleyse üzülme, çünkü bu eylemi yapamamanın kabahati sende değil. “Ama bu işi yapamazsam, yaşamaya değmez.” Öyleyse aynı eylemi gerçekleştirdikten sonra ölen birisi gibi, sen de yoluna çıkan engelleri memnuniyetle karşıla ve memnun ayrıl yaşamdan.

[48] Yönetici ilkenin, kendine yoğunlaştığında kendinden memnun olduğunu ve mantığa aykırı olsa bile istemediği bir şeyi yapmadığında güçlü olacağını unutma. Bir konu hakkındaki yargını ve etraflıca düşünme yetini aklınla bir araya getirirsen daha da yenilmez olmaz mı? Arzulardan azade bir zihin güçlü bir kale gibidir. Zira insanın sığınabileceği daha sağlam ve güvenli hiçbir yer yoktur. Bunu anlamayan cahilin tekidir, anlamasına rağmen ona sığınmayan sa bedbahttır.

[49] İlk izlenimlerin bildirdiğinden daha fazla bir şey söyleme kendine. Birilerinin senin hakkında kötü konuştuğunu sana bildirmiş olabilirler. Fakat bundan zarar gördüğünü bildirmediler. Çocuğumun hasta olduğunu görüyorum, ama tehlikede olduğunu görmüyorum. Bu yüzden daima ilk izlenimlere bağlı kal ve onlara kendinden bir şey katma; böyle yaparsan başına hiçbir şey gelmez. Ya da ekle, yeryüzünde olup biten her şeyi bilen bir adamın ekleyebileceği kadarını.

[50] Salatalık acı mı? Fırlat gitsin. Yolunda böğürtlen çalıları mı var? Etrafından dolan. Bu kadarı kâfi, “Bunlar neden yeryüzünde?” diye sorma. Sorarsan bir doğabilimci kahkahalarla karşılar bunu, tıpkı marangozu ve ayakkabıcıyı dükkânlarında talaşlar, yongalar içinde görüp ayıpladığında sana gülecekleri gibi. Yine de bunların, talaşları, yongaları atacağı iyi kötü bir yer vardır, fakat evrenin doğasının kendinden başka hiçbir yeri yoktur, ancak zanaatkarlığının olağanüstü bir yanı var: Kendi sınırları içerisindeki, çürümüş, eskimiş, kullanışsız görünen her şeyi dışarıya tabi olmadan kendisine dönüştürüp onlardan yeni şeyler üretmesi. Üretmek için dışarıdan bir şeye, ya da dönüştürdüğü sağlık-

sız şeyleri atmak için bir yere ihtiyaç duymaz. Kendi alanıyla, kendi malzemesiyle, kendi zanaatkârlığıyla yetinir.

[51] İşlerini ağırdan alma; sözlerinde bulanık, düşüncelerinde kararsız olma. Ruhun her seferinde ne kendi içine kapansın, ne de dışarıya taşsın; sen de yaşamında yalnızca işle meşgul olma.

“Bizi öldürürler, parçalarlar, üstümüze lanetler yağdırırlar.” Peki bunlar aklının saf, sakın, dingin, adil kalmasını engelleyebilir mi? Herhangi birinin tatlı su kaynağının yanında durup onu lanetlediğini, kaynağınsa hâlâ içilebilir su vermeyi sürdüreceğini, çamur ya da gübre atsa bile onları çabucak dağıtıp temizleyeceğini, hiçbir şeyin dibe batıp kalmayacağını canlandır zihninde. Peki kendi içinde yapay bir kuyuya değil de her zaman gürül gürül akan bir tatlı su kaynağına nasıl sahip olabilirsin? Özgürlüğünü şefkat, sadelik ve alçakgönüllülükle temkinli bir şekilde gözeterek.

[52] Evrenin ne olduğunu bilmeyen birisi, kendisinin de nerede olduğunu bilemez. Evrenin ne için var olduğunu bilmeyen, evreni de kendini de bilemez. Bu soruların herhangi birinden kaçınan birisi, kendi yaratılış amacını da bilemez. Öyleyse nerede, kim olduklarını bilmeden kendisini alkışlayanların övgüsünden kaçanlar, ya da bu övgünün peşinden gidenler için ne düşüneceksin?

[53] Saatte üç kez kendine lanetler okuyan biri tarafından övülmek ister misin? Kendini memnun edemeyen bir insanı memnun etmek ister misin? Yaptığı hemen her işte pişmanlık duyan birinin kendinden memnun olduğu söylenebilir mi?

[54] Bizi çevreleyen havayla sadece soluğunu paylaşmayı bırak artık, aklın da her şeyi kapsayan akılla birlik olsun. Çünkü düşünce her yere dağılır ve tıpkı birinin havayı soluması gibi herkese nüfuz eder.

[55] Kötülük genel olarak evrene hiçbir zarar vermez, özel olarak da bir insanın yaptığı kötülük bir başkasına za-

rar vermez; sadece istediği zaman ondan kurtulma gücüne sahip olan kişiye zararlıdır.

[56] Benim kasten yaptığım seçimle, bir yakınımın kasten yaptığı bir seçim, tıpkı onun soluğu ve bedeni gibi birbiriyle alakasızdır. Zira her ne kadar birbirimiz için yaratılmış olsak da, her birimizin yönetici ilkesi kendi alanının efendisidir. Aksi takdirde bir yakınımın kötülüğü, benim de kötülüğüm olurdu. Tanrı, mutsuzluğumun bir başkasına bağlı olmasını istememiştir.

[57] Güneş ışığı yukarıdan aşağıya dökülüp her yere dağılır gibidir, dökülür ama yok olmaz, çünkü ışığın dağılması genişlemedir aslında. Güneş ışınları yayıldıkça genişler. Güneş ışınlarının nasıl bir şey olduğunu dar bir aralıktan karanlık bir odaya giren güneş ışığını izleyerek anlayabilirsin. Düz uzanır ve karşısına çıkan ilk katı nesneye vurunca durur; ne geriler ne de yok olur. Düşüncenin yayılıp genişlemesi de böyle olmalıdır: Dökülüp dağılmalı ama genişleyerek. Karşısına çıkan engellere karşı zor kullanmaz, üzerlerinde bir baskı oluşturmaz, sadece durup taviz vermeden bekler ve ulaştığı her şeyi aydınlatır. Çünkü yoluna çıkan bu engel bu ışığı iletmezse, kendini düşüncenin ışığından mahrum eder.

[58] Ölüm korkusu ya duyularını yitirmekten, ya da duyularının değişmesinden korkmaktır. Fakat duyuların olmayınca hiçbir kötülüğü de hissedemezsin; duyuların değişirse sen de başka bir tür canlı olursun ve yaşamın son bulmaz.

[59] İnsanlar birbirleri için yaratılmıştır. Ya eğit onları ya da onlara katlan.

[60] Ok bir yöne yol alır, akıl başka bir yöne. Bununla birlikte akıl bir şeye olanca dikkatini verirse, yolundan sapsaksızın, dosdoğru hedefine varır.

[61] Diğer insanların yönetici ilkelerine gir ve onların da senin yönetici ilkene girmesine izin ver.

IX. Kitap

[1] Adaletsizlik, tanrılara karşı saygısızlıktır. Çünkü evrensel doğa düşünebilen canlıları birbirleri için, birbirlerine değerlerine göre yardım etmeleri ve hiçbir şekilde birbirlerine zarar vermemeleri kaydıyla yarattı. Bu kaideyi ihlal eden birisi açık bir şekilde tanrıların en büyüğüne karşı saygısızlık etmektedir.

Yalan söyleyen birisi de tanrıların en büyüğüne karşı aynı saygısızlığı yapmaktadır. Çünkü evrensel doğa, aynı zamanda varlıkların da doğasıdır. Varlıklar da diğer bütün varlıklarla sıkı bir bağa sahiptir. Ayrıca doğa, hakikat olarak adlandırılır ve her şeyin ilk nedeni hakikattir. Bu yüzden kasten yalan söyleyen birisi, doğaya aykırı bir davranışta bulunduğundan tanrılara saygısızlık etmektedir. İstemeyerek yalan söyleyen birisi de evrenin doğasıyla uyumsuzluk içerisinde olduğundan ve doğal düzene karşı geldiğinden tanrılara saygısızlık etmektedir. Kendisini gerçeklerin tam karşısına koyan kişi doğal uyuma zarar vermiş, doğasının kendisine bahsettiklerinden uzaklaşmış, yalanı gerçekten ayırt edemez hale gelmişti. İyi bir şeymiş gibi haz peşinde koşan birisi de, kötü bir şeymiş gibi acılardan kaçan birisi de tanrılara saygısızlık etmektedir. Böyle birinin hazları ve acıları, iyilerle kötüler arasında ayırım yapmaksızın pay ettiği için sürekli

evrensel doğayı suçlaması olağandır; kötü insanlar sıklıkla zevk içinde yaşar ve zevke ulaşacak şeylere bolca sahiptirler, fakat iyi insanlar acı içindedir ve acıya neden olacak şeyler de bolca düşmüştür paylarına. Acıdan korkan biri, herhangi bir zaman içerisinde dünyada olup biteceklerden de korkacaktır, bu da tanrılara saygısızlıktır. Haz peşinde koşan birisi ise adaletsizlikten sakınamayacaktır, bu da şüphesiz tanrılara saygısızlıktır.

Doğaya tamamen uymak isteyen biri, bunlara karşı evrensel doğa gibi tarafsız olmalıdır; ne her ikisini de yapmalı ne de her ikisine karşı olmalıdır, sadece eşit mesafede durmalıdır. Evrensel doğa bunlardan birini diğerinden üstün tutsaydı her ikisini de yaratmazdı. Bu yüzden, evrensel doğanın taraf tutmadığı, eşit bir mesafede durduğu acıya ve zevke, ölüme ve yaşama, onura ve onursuzluğa karşı eşit mesafede durmayan biri, açıkça tanrılara karşı saygısızlık etmektedir. Evrensel doğa bunlara eşit mesafededir derken, neden-sonuç ilişkisiyle birbirini izleyen olaylara ve var olan her şeye karşı aynı mesafede olduğunu söylemek istiyorum; tanrısal öngörünün ilk nedeninin sonucu olan her şeye, yani başlangıçta her varlığın temeli olacak ilkeleri, maddeleri, dönüşümleri ve belli bir sıra takip edecek üretme güçlerini belirleyerek tasarladığı düzende var olan her şeye karşı eşit mesafededir.

[2] Şüphesiz bir insan için yalanı, ikiyüzlülüğü, gösterişi ve kibri tatmadan bu dünyadan ayrılmak son derece mutluluk verici olurdu. En azından bunlardan bıkmış olarak son nefesini vermek “sonraki en güzel yolculuk” için iyi bir başlangıç olurdu. Yoksa bile isteye kötü kalmayı mı seçiyorsun, tecrübelerin seni bu vebadan uzak durmaya ikna edemedi mi hâlâ? Aklın bozulması, bizi saran, soluduğumuz havanın bozulup kirlenmesinden çok daha tehlikeli bir vebadır. İkinci veba sadece canlıların yaşamlarını tehdit eder, diğeryse insanlığımıza saldırır.

[3] Ölüme tepeden bakma, hatta onu sevecenlikle karşıla, çünkü doğanın isteğidir ölüm. Çünkü gençlik ve yaşlılık, büyüme ve olgunlaşma, dişlerin yenilenmesi, sakalın çıkması, saçlara ak düşmesi gibi; döllenme, hamilelik ve doğum gibi, yaşamın her dönemindeki doğal işleyiş gibi, yaşamın her evresindeki fiziksel değişimler gibidir çözülmemiz. Bu yüzden ölüme karşı kaba hesaplarla, saldırganca, hor görerek yaklaşmak, düşünebilen insana göre değildir, yaşamın olağan işleyişine uygun bir şey olarak beklemeli ölümü. Eşinin karnındaki bebeğinin çıkmasını nasıl bekliyorsan, aciz ruhunun beden denen zardan kurtulacağı anı da öyle bekle.

Eğer kaba ama içine işleyecek basit bir kural istersen, uzak kalacağın maddi şeyleri ve artık ruhunu karıştırmayacak alışkanlıklardan kurtulacağını düşünmek seni ölümle uzlaştırır. Ayrıca o insanlardan, iğrenmeyip aksine nazik bir ilgi göstermen gereken insanlardan da ayrılacaksın. Yine de ölümün seni, aynı fikri paylaştığın insanlardan ayırmayacağını unutma. Bu, bizimle aynı düşünceleri paylaşan insanlarla birlikte yaşama olanağı bile bizi yaşamda tutmaya yeter. Ancak şimdi onlarla uyumsuzluk içinde yaşamamanın, “Çabuk gel ey Ölüm, yoksa kendimi kaybedeceğim,” dedirtecek kadar bezdirici olduğunu gör.

[4] Hata yapan biri, kendine hata yapar. Adil davranmayansa, kendine adaletsizlik etmiş olur, zira kendini kötü biri yapar.

[5] Yalnızca bir şeyi yapmak değil, yapmamak da çoğu zaman adaletsizliktir.

[6] Şu an alınan kararın doğru, şu an yapılan işin toplumsal olması ve elinde olmayan nedenlerden dolayı başına gelen her olayın seni soktuğu şu anki durumundan memnun olman yeterli.

[7] Hayalgücünü yok et, içgüdülerini dizginle, arzularına hâkim ol. Yönetici ilkeni kendi üstündeki tek güç kıl.

[8] Akıldan yoksun canlılara tek bir ruh paylaştırılmıştır; akıllı canlılara da öyle ama onlara paylaştırılan akıllı bir ruhtur. Tıpkı topraktan yaratılmış her şey için tek bir toprağın olması, bütün canlıların tek bir ışığı görmesi, tek bir havayı soluması gibi.

[9] Ortak şeyleri paylaşan her şey, kendi türünü arar. Topraktan gelen her şey toprağa meyillidir, sudan gelen her şey suya, havadan gelen her şey havaya. Onları birbirlerinden ayırmak için araya engeller koymak, güç kullanmak gerekir. Ateş, barındırdığı ateş ögeleri sebebiyle yükselir, ama yeryüzünde alev almaya hazırdır; biraz kuru olan her madde onu kolaylıkla alevlendirir, zira bünyesinde alevlenmeye mâni olan çok az şey barındırır. Ortak akli paylaşan her canlı da, doğuştan kendine benzer olanı arar; hatta diğerlerinden daha fazla arar, çünkü kendine yakın olanlarla karışıp kaynaşmaya diğer varlıklardan üstün olduğu ölçüde hazırdır.

Düşünemeyen canlılar içinde de arı kovanlarına, hayvan sürülerine, kuş yuvalarına ve deyim yerindeyse aşka rastlarız. Çünkü bu sürüleşme aşamasında ruhları vardı ve bitkilerde, taşlarda, odunlarda bulunmayan birleşme dürtüsü çok daha güçlü bir biçimde kendisini gösterdi. Düşünebilen canlılar arasındaysa siyaset, arkadaşlık, devlet idaresi, toplumlar, savaş ve ateşkes antlaşmaları vardır. Daha yüce varlıklar arasında da ayrılmış olsalar da, tıpkı yıldızlardaki gibi bir tür birliktelik mevcuttur. Daha yüce varlıklara doğru ilerleyince, birbirlerinden çok uzak düşmüş olsalar bile, duygusal bir birliktelik bulunabilir.

Bir de şimdiki zamanda olup bitene bak. Sadece akıllı canlılar birbirlerine yakınlaşma, bir arada akma meyillerini unuttu artık. Fakat birbirlerinden kaçarken bile tuzaklara yakalanırlar, çünkü doğa muazzam bir güce sahiptir. Söylediklerimi iyice düşünürsen topraktan gelip de topraktan yaratılmış hiçbir şeyle bağı olmayan bir şey bulmanın, insan-

larla bağıını tamamen koparmış bir insan bulmaktan daha kolay olduğunu göreceksin.

[10] İnsan, Tanrı ve evren, hepsi meyve verir kendi mevsimlerinde. Meyve vermek ifadesinin genelde bir asma ya da benzerleri için kullanılmasının önemi yok. Aklın hem ortak, hem de kişiye has meyveleri vardır, aklın tüm meyveleri kendine benzer.

[11] Eğer imkân varsa, hata yapanları düzelt. Eğer imkân yoksa hoşgörünün sana bu durumlar için verildiğini unutma. Tanrılar da bu kişilere karşı hoşgörülüdür, hatta onların sağlığa, zenginliğe, üne erişmelerine yardım ederler, yani merhametlidirler. Senin de yapman mümkün. Nedir seni engelleyen?

[12] İş, pişmanlık duymadan, acınma veya övgü beklentisi olmadan yapılmalı. Yalnızca tek bir şey istemelisin: Yaptığın işin toplumsal çıkara uygun olması. Aksi halde geri çekil.

[13] Bugün tüm dertlerimden kurtuldum, hatta her türlü belayı defettim. Çünkü benim dışımda değil, içimde, kendi düşüncelerimdeydiler.

[14] Tecrübeyle edinilen her şey alışılmış, kısa ömürlü, özünde kirlidir. Şimdiki her şey, vaktiyle gömdüklerimizin zamanlarındaki gibi aynı.

[15] Şeyler kapının ardında kendi başlarına, kendileri hakkında hiçbir şey bilmeksizin, hiçbir şey açıklamaksızın duruyorlar. Onlara dair yargı veren ne öyleyse? Yönetici ilke.

[16] Erdem ve erdemsizliğin kişinin hissettiklerinde değil eylemlerinde olması gibi, akıl sahibi toplumsal bir canlının iyiliği ve kötülüğü de hislerde değil, eylemlerindedir.

[17] Havaya atılmış bir taş için ne yere düşmek kötüdür, ne de havaya atılmak.

[18] İnsanların yönetici ilkelerinin derinlerine giden bir yol bul, orada korktuğun yargıçları ve kendilerini nasıl yargıladıklarını göreceksin.

[19] Her şey bir değişim içerisinde. Sen de sürekli bir değişimin, bir bakıma bir çözülmenin içerisinde; evrenin tamamı da böyledir.

[20] Başka birinin yanlışı, yanlışı yapana bırakılmalı.

[21] Bir faaliyetin, şiddetli bir arzusun, fikrin sona ermesi tıpkı ölüm gibidir; fakat kötü bir şey değildir. Şimdi yaşamının evrelerini, çocukluğunu, ergenliğini, erişkinliğini, yaşlılığını incele. Bunlardaki her değişim de ölümdür. Bunda korkulacak bir şey var mı? Şimdi de dedenin, ardından annenin, daha sonra babanın altındaki yaşamına geç, orada da pek çok tahribat, değişim ve sonlanma bulunca tekrar sor: “Bunda korkulacak bir şey var mı?” Yani yaşamının sona ermesinde, durmasında, değişmesinde de korkulacak hiçbir şey yok.

[22] Kendi yönetici ilkeni, evrenin yönetici ilkesine ve şu insanın yönetici ilkesine doğru koş hızla. Böylelikle kendi yönetici ilkeni adil kılabilir, evrenin yönetici ilkesinin hangi parçası olduğunu hatırlayabilir, şu insanın yönetici ilkesinden cahil mi bilgili mi olduğunu öğrenebilir ve sana yakın olup olmadığı hakkında karar verebilirsin.

[23] Sen nasıl toplumsal bir düzenin mükemmel bir parçasıysan, her eylemin de yaşayan toplumsal düzenin mükemmel bir parçasıdır. Gerek ilişkili olsun gerek ilişkisiz, toplumsal hedefe yönelmeyen her eylemin, tıpkı demokratik bir devletteki uyumlu toplumdan kendini ayırtıran kişi gibi, senin yaşamını parçalar, birliğini bozar.

[24] Çocukların dalaşmaları, yaramazlıkları, “cesetleri taşıyan ruhlar...” Böylelikle gölgelerin dünyası daha iyi canlanıyor insanın gözünde.¹

[25] Nesneleri var eden nedenlerin niteliğine doğru git ve onu, yaratıldığı maddeden ayırtarak etraflıca incele. Sonra her nesnenin kendine has doğasına göre ne kadar var olabileceğini hesapla.

1 Metin açık değil. Marcus Aurelius’ın kullandığı “Neknia” kelimesi *Odysssea*, xi’e gönderme olabilir.

[26] Yönetici ilkenin kendi işini yapmasına engel olduğun için sayısız acıya katlandın. Bu kadarı kâfi.

[27] Birileri seni suçladığında, senden nefret ettiğinde ya da sana bağırduğında, onların ruhlarına yönel, içlerine gir ve ne tür insanlar olduklarını gör. Utanman gerekmediğini, senin hakkında ne tür fikirlere sahip olduklarını göreceksin. Yine de onlara karşı hoşgörülü olmalısın. Çünkü doğa onları sana dost olarak yaratmıştır, tanrılar da isteklerini yerine getirmeleri için rüyalar, kehanetler vasıtasıyla onlara her tür yardımda bulunurlar.

[28] Evrenin yukarıya aşağıya, devirden devire dönüşleri hep aynıdır. Evrensel akıl ya her olay için girişimlerde bulunur, ki eğer öyleyse sonuçlarını kabul etmelisin; ya da en başta ilk ve son kez tek bir girişimde bulunmuştur, eğer öyleyse de ardından gelen tüm varlıklar onun neticesidir. Öyleyse kızacak ne var? Evreni yaratan tanrıysa her şey yolunda demektir; evren atomlardan ve bölünemeyen maddelerden meydana gelmişse, eğer her şey rastlantıysa, senin de buna uyman gerekmez.

Şu bir gerçek ki yakında hepimizin üstünü toprak örtecek, sonra o da değişip başka bir şeye dönüşecek, sonra dönüştüğü şey de değişecek ve bu değişimler sonsuza dek sürecek. Bu sonsuz değişim ve dönüşüm dalgasının hızını düşünen biri, fâni olan her şeyi hor görür.

[29] Evrensel neden taşkın akan bir seldir, önüne çıkan her şeyi sürükleyip götürür. Kendilerini siyasetçi sanan, filozof gibi davranan adamlar ne değersizdir, ne boş konuşurlar! Ey insan! Doğanın senden talep ettiği işi yap şayet bu görev sana verilmişse ve birileri bunu görüyor mu diye etrafına bakınma. Platon'un *Devlet*'i gibi bir şey umma, en ufak bir gelişmeden memnun ol, ne kadar ufak olursa olsun önemsiz olmadığını düşün. Bir başkasının düşüncesini kim değiştirebilir? Düşüncelerini değiştirmediklerindeyse, ikna olmuş gibi davranıp yakınan insanların köleliği di-

şında ne elde edilir? Şimdi Aleksandros'tan, Philippos'tan² ve Phaleronlu Demetrios'tan söz et. Belki evrensel doğanın onlardan talep ettiklerini biliyorlardı ve kendilerini buna göre eğitmişlerdi. Fakat bir tragedya oyuncusu gibi davranmışlarsa, hiç kimse beni onları taklit etmediğim için ayıplayamaz. Felsefenin işi sadelik ve tevazudur, boş ihtişamla ayartmayın beni!

[30] Sayısız hayvan sürülerini, merasimleri, fırtınalı ya da dingin deniz yolculuklarını ve birlikte doğan, yaşayan ve ölen varlıkların farklılıklarını yukarıdan incele. Çok uzun zaman önceki bir yaşamı, senin ardından sürülecek yaşamları ve barbar halkların yaşamını bir düşün. Nice insan adını dahi bilmiyor, bir o kadarı da adını çarçabuk unutacak, nicesi seni övüyor ve aynı şekilde nicesi kısa süre sonra sana lanetler yağdıracak. Hatıranın, ününün ve diğer meziyetlerinin hiçbirisi değerli değil.

[31] Dış nedenlerden kaynaklanan olaylarda dinginlik, nedenleri senden kaynaklanan eylemlerde adaletli olmak: Yani toplumsal çıkarlara hizmet eden dürtüler ve eylemler, doğana uygun olan budur.

[32] Pek çok sorundan kurtulman mümkün, zira tamamı sadece hayalgücünde barınıyor. Böylelikle bütün evreni kucaklayıp ebedî zamanı anlayacak, her şeyin süratle değiştiğini, doğumdan çözülmeye kadar olan sürenin kısıllığını, doğumdan önceki sürenin sınırsızlığını, çözülmenden sonraki sınırsızlıkla eşdeğer olduğunu düşünmek için zihninde geniş bir yer açmış olacaksın.

[33] Gördüğün her şey yok olacak, yok olan şeyleri görenler de kısa sürede yok olacak. Yaşlı ölen, zamansız ölenle aynı yerde olacak.

[34] Bu insanların yönetici ilkeleri nedir, neyle meşgullerdir, hangi sebeplerle sever ve onurlandırırılar? Onların aciz ruhlarını tüm çıplaklığıyla görmeyi huy edin. Birini yermele-

2 Büyük İskender'in babası II. Philippos.

rinin ona zarar verdiğini, ya da övmelerinin yarar sağladığını düşünürler, bu ne büyük bir kendini beğenmişlik.

[35] Kayıp, değişimden başka bir şey değildir. Evrenin doğası da değişimden ve her şeyin doğru yapılmasından memnun olur; başlangıçtan beri böyledir ve sonsuza kadar da böyle olacaktır. Öyleyse niye meydana gelen her şey kötüdür ve hep kötü olacak diyorsun? O kadar tanrının bunları düzeltecek herhangi bir yardımda bulunmaması mümkün mü? Ya da ardı arkası kesilmeyen kötülöklere mi mahkûm edildi dünya?

[36] Her şeyin temel maddesi çürümüşdür: Su, toz, kemikler, pislik. Mermerler yeryüzünün katı pislikleri, altın ve gümüş tortusu, giysiler kılı postlar, mor renk kabuklu kanıdır vb. Soluğumuz için de geçerlidir aynısı, birinden diğerine dönüşür.

[37] Bu acınası yaşam şekline, bu söylenmelere, bu maymunluklara son ver artık. Neden kaygılanıyorsun? Bunların hangisi yeni? Seni afallatan nedir? Neden mi? Ona iyice bak öyleyse. Madde mi? Ona da iyice bak. İkisi de orada işte. Artık tanrılara karşı çok daha sade ve onlara daha yaraşır olmalısın. Bunları ha yüz yıl ha üç yıl incelemişsin, hepsi bir.

[38] Eğer hata yapmışsa, kötölük de onundur. Fakat belki de hata yapmamıştır.

[39] Ya tüm varlıklar, her şeyin tek bir bedende olması gibi tek bir düşünsel kaynaktan ve tek bir parçanın bile bütünün çıkarına olan şeylerden sızlanmaması gerekir, ya da sürekli birleşip ayrışan atomlardan. O halde neden kaygılanıyorsun? Yönetici aklına şöyle söyle: “Öldün mü, bozuldun mu, vahşileştin mi, ikiye bölündün mü oldun, bir sığır sürüsüne katıldın da onlarla aynı otlakta mısın?”

[40] Tanrılar ya her şeye kadirdir ya da değildir. Eğer her şeye kadir değillerse neden yakarıyorsun? Eğer her şeye kadirlerse, onlara böyle korkularından arınmak, bunları arzulamamak, bunlardan dolayı acı çekmemek için dua ede-

cek yerde, neden bunların olması ya da olmaması için dua ediyorsun? Çünkü her şeye kadirlerse insanlara her konuda yardım edebilirler. Muhtemelen şöyle diyeceksin: “Tanrılar bunları bana bıraktı.” O halde sana bırakılan hakkı özgür birisi gibi kullanmak, elinde olmayan şeyler için bir köle gibi, düşük birisi gibi hırpalanmaktan daha iyi değil mi? Hem tanrıların bize yardım etmediklerini, hatta elimizde olan şeylerde bile yardım etmediklerini nereden çıkardın? Şöyle dua etmeye başlarsan sonuçlarını göreceksin. Bir adam, “Şu kadınla yatabilsem,” diye dua eder, sense “Şu kadınla yatmayı istemesem,” diye dua edersin. Bir başkası, “Şu adamdan kurtulabilsem,” diye dua eder, sense “Şu adamdan kurtulmayı istemesem,” diye dua edersin. Bir başkası, “Ufak çocuğumu kaybetmesem,” diye dua eder, sense “Çocuğumu yitirmekten korkmasam,” diye dua edersin. Kısacası böyle dualar et ve sonuçlarına bak.

[41] Epikuros der ki: “Hastayken bedenimin acılarını hiç dile getirmediğim, beni görmeye gelenlere böyle şeylerden söz etmeyip bir konu üzerinde özellikle durarak doğa felsefesinin esaslarını tartışmayı sürdürdüm: Zihnin bedenin hissettiklerinin, hareketlerinin bilincinde olmasına rağmen bunlardan etkilenmeyip, kendine has iyiliği muhafaza etmesini. Herhangi bir durumda yaptıkları gibi doktorların küstahlaşmalarına da müsaade etmedim, yaşamımı olması gerektiği gibi güzel ve iyi sürdürdüm...” Sen de hastalandığında ya da başka bir durumda Epikuros’un yaptığını yap. Çünkü ne olursa olsun felsefeden uzak kalmamak, sıradan ya da cahil biriyle gevezelik etmemek tüm felsefi disiplinlerin ortak ilkesidir. Yalnızca şu anki eylemine ve o eylemde kullandığın alete ver dikkatini.

[42] Utanmaz birisi seni rencide ettiğinde kendine şunu sor: “Dünyada utanmazların bulunmaması mümkün mü?” Mümkün değil. O halde mümkün olmayan bir şeyi isteme. Çünkü bu adam dünyada bulunması gerekli olan utanmaz-

lardan birisi. Güvenilmez bir düzenbaz ya da yanlış yapan herhangi birisi için de aynı tavrı takın. Böyle insanların var olmamasının mümkün olmadığını hatırlamak, seni onlara karşı daha merhametli kılar. Bir başka soru üzerine düşünmek de yararlıdır: “Doğa, bu kötülüğe karşı insana hangi erdemi bahşetmiştir?” Çünkü doğa duygusuz birisine karşı nezaketi verdiği gibi, başka durumlar için de başka çözümleri panzehir olarak vermiştir.

Doğru yoldan ayrılmış birine doğruyu göstermek mümkündür. Çünkü hata yapan herkes kendisi için belirlenmiş işareti kaçırdığından doğru yoldan ayrılır. Bunlardan ne tür bir zarar gördün? Zihnine zarar verecek bir şey yaptığı için sinirlendiğin tek bir insan bile bulamazsın aslında, çünkü başına gelen kötü şeyler zihninin dışından gelmez. Bütün kötülükler ve zararlı şeyler orada, zihninin içindedir.

Eğitimsiz birisinin eğitimsiz birisi gibi davranmasında ne gibi bir kötülük ya da tuhaflık olabilir ki? O insanın bir hata yapmamasını umduğun için aslında kendini suçlaman gerek. Çünkü başlangıçta bu kişinin bir hata yapacağını anlama yetisine sahiptin. Bunu unutan sen, onun hata yapmasına şaşırıyorsun.

Hepsinden öte, birini güvenilmezlik ya da nankörlükle suçlayacak olursan, düşüncelerini önce kendine çevir. Çünkü böyle bir kişiye güvenme veya güvenini boşa çıkarmaya- cağı fikrine sahipsen, bir kişiye bir lütufta bulunduysan ama bunu karşılıksız yapmadıysan, yaptığın tüm iyilikleri bütün meyveleri edinmek için yaptıysan, açık bir şekilde hata senden kaynaklanmaktadır.

Bir insana iyilik yaptığında daha fazla ne isteyebilirsin ki? Kendi doğanla uyumlu bir şey yapmış olmak sana yetmiyor mu? Bir mükâfat mı bekliyorsun? Eğer öyleyse bunun, gözün gördüğü için, ayakların da yürüdüğü için mükâfat talep etmelerinden farkı yok. Bu uzuvlar, kendilerine özgü olan bu işleri yapmak için yaratılmıştır; iyilik yapmak için

dünyaya gelen insan da, herhangi bir iyilik yaptığında ya da ortak çıkara faydalı olduğunda sadece kendi payına düşeni yapmış olur ve bunun sonucunda alacağı mükâfat da budur.

X. Kitap

[1] Ey ruhum, günün birinde gerçekten de iyi, sade, yalnız başına, tüm çıplaklığıyla seni kuşatan bedenden daha görünür olacak mısın? Günün birinde sevme zevkini ve âşık olmanın doğasını tadacak mısın? Günün birinde tatmin olmuş, hiçbir şeye gereksinim duymayan, hiçbir şeyi istemeyen ve zevk bulacağın canlı veya cansız hiçbir şeyi arzulamayan biri olacak mısın? Hiçbir zaman bu eğlenceler için herhangi bir yerde daha uzun zaman, daha uygun bir yer, ülke, ılıman bir iklim ya da sana daha yakın olan insanlar istemeyen birisi olacak mısın? Şu anki durumdan hoşnut olacak mısın, sahip olduğun her şeyden haz duyacak mısın? Tanrıların sana verdiği her şeye razı olacak, senin için iyi olan her şeyin onlar için de iyi olduğuna ve olacağına inanacak mısın? Tanrıların kendisiyle aynı doğaya sahip olan başkalarını yaratmak için çözülüp ayrışan her şeyi yaratan, bir araya toplayan, kucaklayan o harika, iyi, adil varlığı korumak için gereken her şeyi vereceğine ikna edecek misin kendini? Günün birinde tanrılar ve insanlarla onları hiç suçlamadan, hiç kusur aramadan birlik olacak mısın?

[2] Yalnızca doğa tarafından yönetilen birisi olarak doğanın senden ne istediğine bak ve bir canlı olarak doğan bundan zarar görmeyecekse istediğini yap. Sonra da bir

canlı olarak doğanın senden istediklerini incele ve düşünebilen bir canlı olarak doğana zararlı değilse hepsini kabullen. Düşünebilen bir canlı, toplumsal bir canlıdır. Bu kurallara uyarsan, başka bir şeyden kaygılanmana gerek kalmaz.

[3] Her şey doğanın katlanabileceği ya da katlanamayacağı bir biçimde meydana gelebilir. Bu yüzden başına katlanabileceğin bir olay gelirse şikâyet etme ve doğana uygun olarak ona katlan. Doğan gereği katlanamayacağın bir olayla karşılaştığında da şikâyet etme, nasılsa bitip gidecek. Yine de her şeyin doğana uygun olduğunu, bir şeye katlanmanın kendi yargınla ilişkili olduğunu, yapmakla yükümlü olduğunu ya da çıkarının bunu gerektirdiğini de aklında tut.

[4] Biri hata yapıyorsa, nazikçe ona doğruyu öğret ve hatasını göster. Bunu yapamıyorsan kendini suçla, hatta kendini bile suçlama.

[5] Başına gelen her şey, daha en başından senin için tasarlanmıştır; kader, senin varlığını ve başına gelecekleri birlikte eğirip dokumuştur.

[6] İster atomlar olsun, ister doğa, hepsinden önce doğa tarafından kontrol edilen bütünün bir parçasıyım ve benimle aynı türden olan diğer parçalarla bir yakınlığım var. Bütünün bir parçası olduğumu hep hatırlarsam, bütünden payıma düşenlerin hiçbirinden rahatsızlık duymam, zira zararlı hiçbir parça bütünde yer alamaz. Bütün varlıklar bu özelliğe sahiptir. Evrensel doğanın sahip olduklarının dışında başka bir özelliği daha vardır: Herhangi bir dış etken tarafından kendisine zarar verebilecek herhangi bir şeye zorlanamaz.

Bütünün bir parçası olduğumu hatırladıkça ondan kaynaklanan her şeyi memnuniyetle karşılarım, doğanın benimle aynı türden olan diğer parçalarıyla yakınlığımı da hep hatırlarsam toplumsal olmayan hiçbir iş yapmam. Aynı türden olanları daha çok gözetir, bütün çabamı ortak çıkara yöneltir, onun aleyhine bir durumdan kaçınırım. Kendi yurttaşlarına yararlı işler yaptığı ya da kentinin verdiği

görevi memnuniyetle karşıladığı için bir yurttaşın yaşamının daha iyi olması gibi, ben de bunlara uyarsam yaşamım daha iyi olur.

[7] Bütünün her parçasının, evrenin kapsadığı bütün varlıkların yok olması kaçınılmazdır. Ama yok olmayı, değişme olarak almalı. Bu doğanın kendisi için kötü ve kaçınılmaz bir şey olsaydı, parçaları sürekli olarak değişip farklı yollarla yok olmak için tasarlandığından bütün de varlığını düzgün sürdüremezdi. Doğa kendi parçalarını eziyet etmek için, kötülükten kaçamasınlar diye yaratmış olabilir mi, ya da böyle bir şey onun bilgisi haricinde gerçekleşebilir mi? Her iki ihtimal de akılalmaz ölçüde saçmadır.

Ayrıca doğayı göz ardı edip, şeyleri yapılarıyla uzun uzun açıklamaya kalkıştığımızda, bütünün parçaları değişmek için yaratıldı dememize rağmen, buna doğaya aykırı bir şeymiş gibi şaşırmak ya da buna üzülmek de saçma olur, özellikle her şeyin bileşenlerine ayrıştığını düşünürsek. Çünkü bu ya basitçe atomlarına ayrışma, ya da mesela katı bir nesnenin toprağa, esîrden bir nesnenin de havaya dönüşmesidir. Evren ister ateşle yanıp kül olsun, ister ebedî bir değişimle yenilensin bu nesneler evrensel akla geri alınır.

Bu katı ve esîr nesnenin doğduğumuz andan beri bizimle olduğunu zannetme. Çünkü hepsi dün ya da önceki gün yediğin yiyeceklerden ve soluduğun havadan edinilmiştir. Demek ki değişip dönüşen bu nesne annenin meydana getirdiği değil, sonradan edindiğin şeylerdir. Karakterinle sıkı sıkıya bağlı olduğu varsayılsa bile, hiçbirisi kastettiklerime ters düşmez.

[8] İyi, mütevazı, dürüst, ihtiyatlı, ılımlı, yüce gibi sıfatlar edindiysen, bunlara sahip çık ve asla yeni bir isimle çağırılma. Bu sıfatlardan uzaklaşırsan da hemen onlara geri dön. İhtiyatlı sıfatının her nesne için derinlemesine bir kanıya ve düşünce bütünlüğüne sahip olma; ılımlı sıfatının evrensel doğadan payına düşenleri uysallıkla kabul etme; yüce sıfatının sa zihinsel yanını, bedeninin şiddetli ya da sakın hareket-

lerinin, kaba yönelimlerinin, geçici üne düşkünlüğün, ölümün ve benzeri şeylerin üstünde tutmak anlamına geldiğini aklından çıkarma. Bu sıfatların başkaları tarafından sana verilmesini ummadan, onlara layık olup korumayı başarır-san, yeni bir insan olur, yeni bir yaşama adım atarsın. Çünkü şimdiye kadar yaptığın gibi yaşamının pislikleriyle hırpalanmayı sürdürmek son derece manasızdır ve yaşamaya aşırı düşkün korkak bir insan olmaktır; arenada her yanları parçalanmış, kan revan içinde yabani hayvanlarla dövüşenlerin, yarın da aynı pençe ve dişlerin arasına atılmak için hayatta kalmayı istemesine benzer.

Öyleyse bu birkaç sıfat kılavuzun olsun, onlara sahip olmaya yönlendir kendini, bunu başarabilirsen, Mutlular Adaları'ndan¹ birine yerleşmiş biri gibi kal orada. Eğer akıntıya kapıldığını, bocaladığını ve üstün gelemeyeceğini hissedersen, üstünlük sağlayabileceğin bir köşeye çekil, ya da hiç öfkelenmeden, sadelikle, özgürce, alçakgönüllülükle, nihayet doğru bir iş yapmanın bilinciyle ayrıl yaşamdan. Bu sıfatları aklında tutmak için tanrıları hatırlamanın sana büyük faydası dokunur; tanrıların istedikleri şeyin dalkavukluk değil, bütün akıllı canlıların onlara benzemeye çalışması olduğunu, incir ağacının incir ağaçlığı, köpeğin köpeklik, arının arılık, insanın insanlık yapması gerektiğini unutma.

[9] Taklitçi tiyatro, savaş, korkaklık, uyuşukluk, kölelik, bunların tümü, eğer doğaya uygunluğunu inceleyerek tasavvur edip kabullenmemişsen kutsal ilkelerini günden güne yok eder. Her durumda görevini yerine getirmeye çalışmalı, aynı zamanda teoriyi uygulamalı ve her konu hakkındaki uzmanlıktan gelen özgüvenini gösteriştan uzak ama gizlemeden, bozulmadan muhafaza etmelisin. Sadeliğin, onurun

¹ Mutlular, şanslılar, kutsanmışlar adası, Eskiçağ mitolojisinde öldükten sonra gidilen bir nevi cennettir. Hesiodos ve Pindaros'taki Elysium ile özdeşleştirildiği de olmuştur. Cebelitarık Boğazı'nın ötesinde, okyanusta yer aldığına inanılır.

zevkine; nesnelerin özünü ve evrende kapladıkları yeri, varlıklarının ne kadar süreceğini, içlerinde hangi öğeleri barındırdığını, kime ait olduklarını, kime ne sunabildiği ve de kimin onu alabildiğini bilmenin zevkine ne zaman varacaksın?

[10] Bir örümcek sineği yakaladığında, bir başkası yabantavşanı, biri sardalya, biri yabandomuzu, biri ayı, biriye Sarmatialıları² yakaladığında büyük gurur duyar. İlkelerini inceleyecek olursan, bunlar hırsız değil midir?

[11] Şeylerin birbirlerine nasıl dönüştüklerini anlayabilmek için bir yöntem bul; dikkatini sürekli bu konuya ver, kendini bu konuda eğit. Çünkü hiçbir şey ruhun yücelmesine bundan çok yardımcı olmaz. Bunu başaran kişi bedeninden sıyrılmış gibi olur ve yakında bunların hepsini terk edeceğini, insanlardan ayrılması gerektiğini keşfettiği için bütün işlerinde kendini dürüstlüğe ve başına gelen diğer şeylerde evrensel doğaya bırakır. Başkalarının onun hakkında söyleyecekleri, düşünecekleri ya da davranışlarını hiç aklına getirmez, çünkü şu iki şeyle yetinir: Şu anda yaptığı şeyde adil davranmak ve şu anda yazgısına düşenden memnun olmak. Bütün meşguliyetlerini, hırslarını bırakır ve sadece yasalara uyarak doğru yolda ilerlemek ister; doğru yol da tanrıyı izlemektir.

[12] Herhangi bir konuda ne yapılması gerektiğini görürken kuşkuya ne gerek var? Eğer doğru yolu görebiliyorsan, bu yolda sapmadan ilerlemek senin elindedir. Ancak doğru yolu göremiyorsan, kendini geri çek ve en iyi danışmanlara başvur. Başka engellerle karşılaşırsan da adil olanı düşünerek ilerle, mevcut durumunun müsaade ettiği kadar. Çünkü bu konuda muvaffak olmak en iyi şeydir, daha doğrusu bundan geri çekilme tek gerçek hatadır.

2 Marcus Aurelius, MS 175 yılında Marcomanni Seferi sırasında Sarmatia'ya yaptığı seferden zaferle ayrılmış, Sarmatialılara silah bıraktırmış ve boyunduruk altına almıştır. Bunun üzerine kendisine Sarmaticus [Sarmatia Fatihi] unvanı verilmiştir.

Her konuda mantığa göre hareket eden kişi, telaşsız ama faal, neşeli ama vakurdur.

[13] Uyanır uyanmaz kendine şunu sor: “Adil ve doğru davranışlarından dolayı başkaları tarafından kınanmak benim için önemli mi?” Önemli değil. Diğer insanları metheder ya da karalarken kibirle seslerini yükseltenlerin kendi yataklarında, kendi sofralarında neler yaptığını, nelerden kaçındıklarını, neyin peşinde olduklarını, elleri ya da ayaklarıyla değil de dürüstlük, saygınlık, hakikat, kanun, iyi bir koruyucu ruh gibi en kıymetli parçalarıyla nasıl hırsızlık ve yağma yaptıklarını unuttun mu?

[14] Eğitimli ve alçakgönüllü biri, her şeyi veren ve her şeyi alan doğaya, “Dilediğini ver, dilediğini al,” der. Fakat meydan okurcasına değil, doğaya itaatkâr ve sade bir bağlılıkla söyler.

[15] Yaşayacak pek az zamanın kaldı. Bir dağdaymış gibi yaşa kalanını. Orada ya da burada yaşamamanın hiçbir farkı yok. Yaşadığımız her yer dünya kentindedir. Varsın insanlar gelip doğaya uygun yaşayan gerçek insanı görsünler, incelesinler. Eğer ona dayanamazlarsa varsın öldürsünler. Zira ölüm, onlar gibi yaşamaktan çok daha iyidir.

[16] Nasıl iyi bir insan olunacağı hakkında daha fazla konuşma, öyle biri ol.

[17] Zamanın ve özün bütünlüğünü düşün hep; her şeyin bütün özle kıyaslandığında bir incir çekirdeği, bütün zamanla kıyaslandığındaysa bir burgunun dönüşünden başka bir şey olmadığını düşün.

[18] Var olan her şeyi dikkatle incele ve her şeyin zaten çözülüp dağılmaya başladığını, bu çözülüp dağılma sürecini, ya da doğanın her şeyi ölmek için yarattığını düşün.

[19] İnsanlar yemek yerken, uyurken, cinsel ilişki sırasında, dışkılarken ve böyle şeyler yaparken nasıldır? Başkalarına hükmederken, gururlandıklarında ya da sinirlendiklerinde, birilerine tepeden baktıklarında nasıldırlar? Kısa süre

önce ne çok şeyin, hangi nedenlerle kölesi olduklarını düşün. Kısa bir süre sonra yine aynısı olacak.

[20] Evrensel doğa her varlığa yararlı olanı, tam yararlı olduğu anda verir.

[21] “Toprak yağmuru ister, kutsal Aether de.”³ Evren de ne olması gerekiyorsa onu ister. Bu yüzden ben de evrene, “Ne istiyorsan, ben de onu isteyeceğim,” diyorum. Şunu söylemek de öyle değil mi: “Bu olmayı seviyor.”

[22] Ya alıştığın yerde yaşarsın, ya da kendi isteğinle alıştığın yerin dışına çıkarsın; ya da ölürsün ve hizmetin tamamlanır. Bunlardan başka seçenek yok. Bu yüzden cesur ol.

[23] Şu düzlüğün, herhangi bir toprak parçasından farkı olmadığını açıkça gör; oradaki her şey bir dağın en tepesindeki, bir kumsaldaki veya dilediğin herhangi başka bir yerdekiyle aynı. Platon’un dediği gibi: “Dağda bir koyun ağılıyla çevrelenmiş, koyun sürülerini sağlıyor.”⁴

[24] Yönetici ilkem bana göre nedir, onunla ne yapıyorum şu anda, onu hangi amaçla kullanıyorum? Akılsız mı? Toplumdan ayrılmış, uzaklaşmış mı? Yoksa birlikte hareket edecek kadar zavallı bedenimle bütünleşmiş mi?

[25] Efendisinden kaçan biri firaridir. Ancak bizim efendimiz yasadır ve yasayı ihlal eden de firaridir. Ayrıca acı çeken, öfkelenen ya da korkan birisi de, herkese payını veren ve her şeyi yöneten yasanın buyurduğu herhangi bir şeyin gerçekleşmemiş olmasını, şimdi ya da gelecekte gerçekleşmesini isteyen biri de firaridir.

[26] Erkek tohumlarını dölyatağına bırakıp çekilir. Sonra başka bir neden gelir, bunun üzerinde çalışır ve bebeği yaratır. Böyle bir başlangıçtan çıkan sonuca bak! Sonra boğazdan aşağı besinleri gönderir ve başka bir neden de gelip duyguları, dürtüleri, bütün yaşamı, gücü ve diğer pek çok

3 Euripides, Frag. 890. Kutsal Aether, Erebus ve Nyks’in çocuğu olan, üst gökyüzünün kişileştirilmiş hali.

4 Platon, *Theaitetos*, 174d3-e1.

şeyi yaratır. Bu yüzden böylesine bir gizlilikle gerçekleşen bu şeyleri derinlemesine düşün ve onları yaratan gücü, bir şeyin düşmesini ya da yükselmesini sağlayan, gözlerimizle görmek de algıladığımız güç gibi algıla.

[27] Sürekli şimdi var olan her şeyin bizden önce de var olduğunu ve gelecekte de var olacağını düşün. Örneğin, Hadrianus'un, Antoninus'un, Philippos'un, Alexandros'un, Kroisos'un⁵ sarayları gibi bizzat gördüğün ya da kadim tarihten öğrendiğin bütün dramları ve benzer sahneleri gözünün önüne getir. Bu gördüğün sahnelerde yalnızca oyuncular farklı.

[28] Herhangi bir şeye öfkelenen veya herhangi bir şeyden rahatsız olanları düşün; bu halleri kurbanlık bir domuzun tekmeler savurup bağırmasına benzer. Yatağında tek başına, sessizlik içerisinde yatarken kaderimizin kaçınılmaz zincirlerinden şikâyet eden birisi de aynı durumdadır. Olup bitenlere gönüllü olarak itaat etme yetisi sadece düşünebilen canlılara verildi, geri kalan her şey için itaat zorunludur.

[29] Her işe başladığında kendine şunu sor: “Ölüm seni bu işten mahrum bırakacağı için mi korkutucu?”

[30] Herhangi birinin yaptığı bir hataya öfkелendiğinde, derhâl düşünceni değiştir ve parayı, zevki, ünü veya buna benzer başka bir şeyi iyi sandığında yaptığın benzer hataları düşün. Düşüncelerini buna verirsen öfkeni çabucak unutacak ve baskı altındaki birinin başka türlü davranamayacağını göreceksin. Elinden geliyorsa ona bunu yaptıran baskıyı ortadan kaldır.

[31] Satyrion'a⁶ bak ve bir Sokratesçi, Eutykhes'i veya Hymen'i düşün, Euphrates'e⁷ bak ve Euthykion'u veya Silvanus'u düşün, Alkiphron'a bak ve Tropaiophoros'u dü-

5 Zenginliğiyle ünlü son Lidya kralı. “Karun kadar zengin olmak” deyimindeki Karun.

6 Burada anılan isimlerin bir kısmı bilinmemektedir.

7 Stoacı Euphrates, MS 35-118 yılları arasında yaşamıştır, Genç Plinius'la arkadaşlık etmiş, Hadrianus'un emriyle ölüme gönderilmiştir.

şün, Severus'a⁸ bak ve Kriton'u veya Ksenophon'u düşün, kendine bak ve Caesarların herhangi birisini düşün ve bunu herkese uygula. Ardından da şunu sor: Şimdi neredeler? Hiçbir yerde ya da bilinmeyen bir yerdeler. Böylece değişmiş bir maddenin sonsuz zaman içerisinde artık yeri olmadığını anımsayacak, yaşamın bir sis bulutundan, bir hiçten başka bir şey olmadığını göreceksin. Öyleyse nedir bu telaş? Şu kısacık hayatını düzgün bir şekilde geçirmekten neden hoşnut olmuyorsun? Hangi maddi nedenden, hangi vazifeden kaçırıyorsun? İncelikle gözlemlediğin ve yaşamın her alanında doğalarını araştırdığın bu şeyler, akıl için iyi bir alıştırma olmadan başka nedir? Öyleyse bunu, sağlam bir midenin her şeyi hazmetmesi gibi, içine atılanları alev ve ışığa dönüştüren bir ateş gibi, kendi içinde benimseyinceye kadar sebat et.

[32] Hiç kimse haklı olarak senin samimiyetten yoksun ya da kötü olduğunu söyleyemesin; bunları söyleyen birisi yalan söylesin. Bunu mümkün kılmak senin elinde; iyi ve samimi biri olmanı ne engelleyebilir? Böyle birisi olamıyorsan da yaşamını sonlandırmaya karar vermelisin. Çünkü akıl da bu şekilde yaşamayı kabul etmez.

[33] Maddi bir durumda söylenebilecek veya yapılabilecek en mantıklı şey nedir? Çünkü ne olursa olsun bunu yapmanın ya da söylemenin önünde hiçbir engel olamaz.

Bir haz düşkününün haz peşinde koşması gibi, insanın kendi yapısına uygun bir şey yapmaktan alacağın hazzı ulaşana dek sızlanınayı kesmeyeceksin. Her durumda doğana uygun davranınayı zevk sayman gerekir ve bu da her yerde mümkündür.

Mesela bir silindire, kendine özgü yapısı dolayısıyla her yerde hareket etme yeteneği verilmemiştir, bu yetenek ne suya, ne ateşe, ne de doğa tarafından ya da akılsız bir canlı tarafından yönetilen diğer şeylere verilmiştir. Çünkü onların karşısında pek çok engel vardır. Ama zekâ ve akıl doğaları

8 Bkz. I,14.

ve istekleri gereği bütün engeller arasından ilerleyecek bir yol bulabilirler. Ateşin yukarıya, taşın aşağıya, silindirin eğimli bir yüzeyde ilerlemesi gibi, aklın da bütün engeller arasından ilerleyebilme kolaylığını gözünün önünde bulundur ve daha fazlasını arama. Çünkü diğer engeller cansız bir varlıktan farksız olan bedenimizdendir, aklımızın izni olmadan bize zarar veremez, hiçbir kötülük yapamazlar. Böyle olmasaydı, kötülük edilen kişi de hemen kötü olurdu. İnsan dışındaki herhangi bir şeyin başına kötü bir şey gelirse daha kötü olur. Fakat burada insan, deyim yerindeyse, karşısına çıkan fırsatı doğru kullanırsa daha güçlü ve daha övgüye değer olur. Kısacası doğası gereği kente zarar vermeyen hiçbir yurttaş zarar görmez ve hiçbir şey yasaya zarar vermeyen hiçbir kente zarar vermez. Gerçi talihsizlik diye adlandırılan şeylerin hiçbirisi de yasaya zarar veremez. Yasaya zarar vermeyen hiçbir şey kente de, yurttaş da zarar vermez.

[34] İçine gerçeğin ilkeleri işlemiş birini acı ve korkuya karşı uyarmak için şu kısa ve açık cümle yetecektir:

“Rüzgârın yere savurduğu yapraklar gibidir insan soyu.”⁹

Çocukların da küçük yapraklar gibidir. Seni samimiyet ve coşkuyla öven ya da tam aksine lanetler yağdıran, alay edenler de yapraklara benzer. Ölümünden sonra ününü sürdürecekler de yapraklar gibidir. Çünkü hepsi,

“Baharda yeniden filizlenir.”¹⁰

Sonra rüzgâr yerlere savurur, ardından da “orman başkalarını yeşertir.”¹¹ Kısa bir ömür pek çok şeyin ortak kaderidir, fakat sen ebediyen var olacakmış gibi ya her şeyden kaçıyorsun ya da her şeyi kovalıyorsun. Kısa bir süre sonra gözlerini kapatacaksın, sonra bir başkası da seni mezara taşıyan için ağlayacak.

9 Homeros, *İlyada* VI, 147.

10 A.g.e. VI, 148.

11 A.g.e. VI, 149.

[35] Sağlıklı bir göz görülebilen her şeyi görmeli, ama “Yalnızca yeşil olanı istiyorum,” dememelidir. Çünkü bu sağlıksız bir gözün belirtisidir. Sağlıklı bir kulak ve burnun da her şeyi duymaya ve koklamaya hazır olması gerekir. Değirmen nasıl öğütülmesi gereken bütün tahılları öğütüyorsa, sağlıklı bir mide de bütün yiyecekler için değirmen gibi olmalıdır. Bu yüzden sağlıklı bir zihnin de her şeye karşı hazır olması gerekir. Fakat “Çocuklarımı koru,” ve “Herkes beni övsün,” diyen bir zihin, sadece yeşili arayan gözler, sadece yumuşak bir şeyler arayan dişler gibidir.

[36] Ölüm döşeğinin başında durup, bu hüznü durumu nezaketle karşılayacak birilerine sahip olacak kadar talihli hiç kimse yoktur. Saygın ve bilge birisiyse, kendi kendine şunu söyleyen çıkacaktır kesinlikle: “Artık rahat bir soluk alabiliriz, sonunda bu ihtiyar öğretmenden kurtuluyoruz, hiçbiri-mize kötülük etmedi ama bizi suçladığını hissetmiştim.” Saygın birisi için bunları derlerdi. Ama bizim durumumuzdakiler için, bizden kurtulduklarına sevinecek pek çok nedenleri var! Dolayısıyla şunu düşünecek ve söyleyecek olursan, ölümün daha kolay olur: “Bu yaşamdan ayrılıyorum, yakınlarım için öyle çok çaba sarf ettiğim, yakardığım, düşündüğüm yaşamımdan ayrılıyorum, belki yakınlarım bile ardından daha dingin olacaklarını umarak gitmemi istiyor.” Böyle bir yerde daha uzun kalmanın ne yararı var ki? Yine de bundan dolayı onlara daha az nezaket gösterme, kendine özgü alışkanlığına bağlı kal, sevgiyi, dostluğu ve nezaketi sürdür. Sürüklenen birisi gibi değil, asilce ölen birisi gibi ruhun bedeninden rahatlıkla, dikkat çekmeden süzülüp gitsin olması gerektiği gibi. Seni yakınlarınla buluşturup kaynaştıran doğaydı, şimdi de ayırıyor. Akrobalarından ayrılıyorum belki ama buna karşı koymadan. Çünkü doğaya uygun olan budur.

[37] Başka birisinin her eyleminde kendine şunu sor: “Bu adamın amacı ne?” Fakat ilkin kendinden başla ve önce kendini incele.

[38] İplerimizi yönlendiren şeyin içimizde olduğunu hatırla. Bu hitabetimizdir, yaşamımızdır, deyim yerindeyse, bizi insan kılandır. Onu asla etrafını saran damarlarla, üstüne yapışmış organlarla canlandırma kafanda. Çünkü bunlar sadece dülgerin baltası gibidir, tek farkı vücudumuza yapışık olmalarıdır. Onları hareket ettiren ve durduran neden olmadan hiçbir dokumacının mekiğinden, yazarın kaleminden, arabacının kamçısından daha yararlı değildir.

XI. Kitap

[1] Akıl sahibi bir ruhun kendine has özellikleri şunlardır: Kendini görür, kendini inceler, kendine dilediği şekli verir. Bitkilerin meyveleri ve akılsız hayvanların ürünleri başkaları tarafından toplanırken, akıl sahibi ruh kendi ürününü kendisi toplar, hayatının sınırları nerede belirlenmiş olursa olsun kendi hedefine erişir. Dansta, tiyatro oyununda ya da buna benzer bir şeydeki gibi işini yarım bırakmaz, nerede olursa olsun karşısına herhangi bir engel çıkarsa, iş tamamlanana dek önceden tasarladığı eylemini tamamlar, böylelikle kendisine, “Ben, bana ait olanla yetiniyorum,” diyebilir.

Evren boyunca, evreni çevreleyen boşluk boyunca ilerler, bunların biçimini izler, zamanın sonsuzluğuna uzanır, her şeyin yenilendiğini anlar, enine boyuna bu durumu değerlendirir ve bizden önce gelenlerin yeni bir şey görmediğini, bizden sonra geleceklerin de yeni bir şey görmeyeceğini kavrar. Kırk yaşında bir insan, biraz olsun akıllıysa, olup biten her şeyi ve olup bitecek her şeyi görmüştür, zira hepsi aynıdır. Akıl sahibi bir ruhun kendine has diğer özellikleri ise şunlardır: Yakınlarını sevmek, doğruluk, saygınlık, aynı zamanda yasanın da bir özelliği olan kendisinden daha üstün bir şeye değer vermemek. Buradan da doğru akılla adil akıl arasında fark olmadığı sonucu çıkar.

[2] Güzel bir şarkıya, dansa ve güreşe kayıtsız kalmanın yolunu düşün. Bir melodiyi tek tek notalarına ayırtmak ve her birini tek tek duyduğunda bu beni alt eder mi diye sormak yeter. Dansta ve güreşte de her duruşu, her hareketi benzer şekilde ayırtırırsan yine aynısı olur. Bu yüzden erdem ve erdemden kaynaklanan şeyler dışında, her şeyi parçalarına ayırarak incelemeyi unutma, bu şekilde değerlerini yitirdiklerini göreceksin. Bunu bütün yaşamına da uygula.

[3] Bedenden ayrılması, sönümlenmesi ya da etrafa dağılması, ya da varlığını devam ettirmesi gerektiğinde bu eyleme hazır olan ruh ne muazzamdır! Fakat bu insanın içinden gelmelidir, Hristiyanlardaki gibi sırf inatçılıktan değil; tragedyalara özgü unsurlara başvurmaksızın birini ikna edebilecek muhakemeye ve kutsallığa dayalı bir yerden gelmelidir.

[4] Toplumun yararına olan bir iş mi yaptım? O halde bu benim de yararımıdır. Daima bunu aklında bulundur ve kesinlikle bundan vazgeçme.

[5] Senin zanaatın ne? İyi bir insan olmak. Fakat evrensel doğa kadar insanın kendisine has özelliklerine dair muhakeme etmeden bunu nasıl gerçekleştireceksin?

[6] Önceleri tragedya doğa bir biçimde meydana gelenleri hatırlatmak ve sahne üstünde seni etkileyen bu olayların, tiyatro sahnesinden daha büyük olan yaşam sahnesinde seni üzmemesini sağlamak maksadıyla icra edilmiştir. Çünkü olayların bu şekilde cereyan etmesi ve “Ey Kithairon!”¹ diye haykıran oyuncuların bile bunlara katlanmaları gerekir. Oyun yazarları bazı yararlı şeyler de söylemiştir. Bilhassa şu ne ünlüdür:

“Tanrılar reddettiye çocuklarımı ve beni,
Elbet vardır bir nedenleri.”²

1 Aiskhylos, Sophokles, Euripides gibi tragedya yazarları tarafından kullanmış bir söz öbeğidir, MÖ 479'daki Plataea Savaşının yapıldığı yer olan Kitharion dağına hitap etmektedirler.

2 Euripides, *Antiope*, Frag. 207.

Ayrıca,

“Olan bitene öfkelenmenin yararı yoktur.”³

“Ve yaşamımız biçilmekte tıpkı olgun başaklar gibi.”⁴

Ve bunun gibi daha pek çoğu. Tragedyadan sonra, konuşma özgürlüğüyle, eğitici yapısıyla ve dizginsiz küstahlığa mahal vermeyen diyaloglarıyla Antik Komedyas⁵ geldi. Oldukça benzer bir öğeden Diogenes⁶ de faydalanmıştır. Bundan sonra Orta Komedyas⁷ ve akabinde Yeni Komedyanın⁸ neden çıktığını, Yeni Komedyanın yavaş yavaş taklit ustalığına doğru gidişini değerlendir. Bu yazarlar da faydalı şeyler söylemiştir. Fakat bu denli şiirsel dramalar neyi amaçlıyordu ki?

[7] Felsefe için yaşamının şu anki durumundan daha elverişli bir durum olmadığı nasıl da açık.

[8] Bitişigindeki daldan kesilmiş bir dal olamaz, ancak ağacın bütününden kesilmiş bir dal olur. Benzer bir şekilde bir insan, sadece başka bir insandan ayrılmaz, bütün toplumdan ayrılır. Dalı bir başkası keser, ama insan yakınından nefret ederek, ona sırtını dönerek kendini ayırır ve kendisini aynı zamanda bütün toplumdan ayırdığını idrak edemez. Yine de Zeus’un bize bahşettiği hediye sayesinde, yakınlara

3 Euripides, *Bellerophon*, Frag. 289.

4 Euripides, *Hypsipyle*, Frag. 757.

5 Atina demokrasinin yükselişle birlikte, her şeyi eleştirebilecek ve her şeyi bir komedi öznesi yapabilecek, bütünüyle özgür ilk komedi türü. Sivri politik mesajlar, bel altı espriler, taşlama gibi özellikleri vardır. En önemli temsilcisi Aristophanes’tir.

6 Sinopeli [Sinoplu] Diogenes’ten söz edilmektedir.

7 Peloponnesos Savaşı’nın ardından Atina’nın uğradığı ekonomik kriz tiyatroyu da etkilemiştir. Bu kriz ortamında sahnedeki koronun görevi, siyasi ve bireye yönelik eleştiri ve taşlamalar azaltılmış, daha genel olgular eleştirilene başlanmıştır.

8 Büyük İskender’in ölümüyle başlayıp, MÖ 260’a kadar süren komedi türü. Genel bir eleştiri, geçmişteki kişilere yönelik hicivler ya da mitolojik karakterlere yönelik hicivler yerine, doğrudan o çağda yaşayan kişilere, düşüncelere ve kültürlere yönelik ılımlı eleştiriler getirir. En önemli temsilcisi Menandros’tur.

rımızla tekrar birleşmemiz, tekrar bütünü parçası olmamız mümkündür. Ancak sürekli yinelenen ayrılıklar, ayrılan taraf için birleşmeyi zora sokar ve tekrar birleşmeyi güçleştirir. En başından beri ağaçla birlikte büyüyen ve onunla birlikte soluk alıp veren dalla, kesildikten sonra tekrar aşılana dal bahçıvanların dediğinin aksine aynı değildir. Ağaçla birlikte büyü, ancak aynı kanıda olma.

[9] Doğru aklın yolunda ilerlerken yoluna çıkan engeller, seni doğru olan işinden asla saptıramaz, ama onlara karşı iyi niyetinden de vazgeçiremezler. İki durumda da kendine hâkim ol, sadece eyleminde ve kararındaki sebatkârlığını değil, yoluna engel olmaya ya da sana başka dertler yaratmaya çalışanlara karşı nezaketini de muhafaza et. Çünkü onlara sinirlenmek güçsüzlüktür, görevinden kaçmaktan veya korkuyla teslim olmaktan hiçbir farkı yoktur. Korkak birisi de doğanın yarattığı bir akrabasından ya da dostundan uzaklaşan birisi de görevinden kaçanlara benzer.

[10] Doğa hiçbir zaman sanattan daha değersiz değildir. Çünkü sanat, pek çok şeyde doğayı taklit eder. Öyleyse her şeyin en mükemmel ve en kapsamlı doğasına karşı sanatsal yaratıcılık asla üstün gelemez. Bütün sanatlar, daha yüce olan yararına daha aşağı olanı yaratır. Evrensel doğa da aynıını yapar. Bu yüzden adaletin kaynağı burasıdır ve geri kalan erdemlerin temeli de budur. Başka şeyleri önemsersek, kolaylıkla aldatılırsak, aceleyle karar verirsek, havai davranırsak adil olamayız.

[11] Seni rahatsız eden ardından gittiğin veya kaçtıkların değil; onlar seni bulamaz, sen kendini onların peşinden götürürsün. Onlar hakkındaki yargılarında ihtiyatlı olursan yerlerinden kıpırdamazlar ve sen de peşlerine düşen ya da kaçan biri gibi görünmezsin.

[12] Ruhun küresi, kendisi dışında bir şeye doğru taşmadığı, kendi içine çekilmediği, genişlemediği, bozulmadığı

müddetçe şeklini korur, etrafına ışık saçar ve bu ışık vasıtasıyla her şeyin ve kendisinin içindeki gerçeği görür.

[13] Biri beni hor mu görecektir? Varsın görsün. Ben hor görülecek herhangi bir eylemim ve sözümün bulunmaması için çaba gösteririm. Ya benden nefret ederse? Varsın etsin. Ben herkese nazik ve dostane davranacağım; benden nefret edene bile açıkça görünen bir hatasını göstermeye hazır olacağım; ama bunu sitemle ya da sebatkârlığımla gösteriş yaparak değil, tıpkı ünlü Phokion⁹ gibi samimi ve kibar bir şekilde yapacağım, elbette rol yapmıyorsa. Çünkü tanrıların öfkelenmeye, yakınmaya meyilli birisi gibi görünmemek için insan kendi içinde böyle olmalıdır. Şu an kendi doğana uygun bir şey yapıyorsan ve her şeyi evrensel doğanın toplumsal çıkara uygun gördüğü bir şeyin öyle veya böyle gerçekleşmesi için çabalayan bir insan gibi memnuniyetle karşılıyorsan, başına kötü bir şey gelebilir mi?

[14] Birbirlerini hakir görenler, birbirlerine dalkavukluk ediyor ve birbirlerinden üstün olmak isteyenler, birbirlerinin ayaklarına kapanıyor.

[15] “Sana dürüst davranmak istiyorum,” diyen birisi nasıl çürümüş ve sahtekârdır. Ey insan, sen ne yapıyorsun? Bunu söylemene gerek yok. Dürüstlük kendiliğinden anlaşılmalı. Yüzünde yazmalı, sesinde çınlamalı. Tıpkı sevgilinin, sevgilisinin bir bakışında her şeyi anlayabilmesi gibi dürüstlük baktığın an gözlerinden taşmalıdır. Kötü kokan bir insanın yanından geçerken fark edilmesi gibi hemen anlaşılmalıdır sade ve dürüst bir insan. Çalışılmış sadelik bir kılıçtır. Kurdun kuzuya dostluğundan daha çirkin bir şey yoktur. En çok bundan kaçın. İyi, nazik ve samimi birisi, bu nitelikleri gözlerinde barındırır ve dikkatten kaçmaz.

9 Plutarkhos'un, *Paralel Hayatlar* eserine de konu olan ünlü Atinalı devlet adamı ve komutan. Atinalılar tarafından idam edilmiştir ve idam edilmenden önce oğluna, “Ölümümden dolayı Atinalılara kin gütmeme...” diye bir mesaj göndermiştir.

[16] En mükemmel şekilde sürdür yaşamını, eğer ilgisiz olmayan şeylere ilgisiz davranırsa, ruhunda mükemmel bir biçimde yaşayacak gücü bulur insan. Her şeyi ayrı ayrı ve bir bütün olarak incelerse, hiçbirinin bizde kendisi hakkında yargı oluşturmamaları, bize kendilerinin gelmeyeceklerini, biz onlara dair yargılar vermedikçe kıpırtısız kalacaklarını, onları zihnimize bizzat kazıdığımızı unutmamalı. Zihinlerimize kazınsalar bile, dilediğimizde silmemiz mümkündür. Böyle şeylerle ilgilenmek için çok kısa bir süremiz kaldı, sonra yaşamımız sona erecek. Neden hoşnutsuzluk duyuyorsun ayrıca? Eğer doğaya uygunsa, bunlardan memnun ol ki senin için kolay olsun her şey. Eğer doğaya aykırıysa, doğanla neyin uyumlu olduğunu ara ve sana ün kazandırmasa bile ona doğru hızla ilerle. Çünkü kendine özgü iyiliği arayan herkese müsamaha gösterilir.

[17] Her şeyin ne zaman, neyden oluştuğunu, neye dönüştüğünü, dönüştüğünde ne olacağını ve bundan hiçbir kötülük gelmeyeceğini düşün.

[18] Birincisi, başkalarına karşı ne durumda olduğunu değerlendir ve birbirimiz için yaratıldığımızı düşün; başka bir açıdan bakacak olursak, koçun ya da boğanın sürüsünü kollaması gibi ben de insanları kollamak için yaratıldım. Buradan ilk ilkelere yönel, her şeyi yöneten atomlar değilse doğadır. Bu doğruysa, daha aşağı şeyler, yüce şeyler için yaratılmıştır, daha yüce şeylerse birbirleri için.

İkincisi, sofrada, yatakta ve başka yerlerde nasıl insanlar olduklarını, kendi düşüncelerinin onları nelere zorladığını ve zorlanarak yaptıkları eylemlerle nasıl gururlandıklarını değerlendir.

Üçüncüsü, eğer yaptıkları işi doğru yapıyorlarsa onlara sinirlenmemeli. Eğer doğru yapmıyorlarsa, ellerinde olmadan ve bilgisizlikten böyle yaptıkları açıktır. Çünkü hiçbir ruh, kendini hakikatten ve herkese hak ettiği gibi davranma

yeteneğinden kasten mahrum etmez. Her hâlükârda adaletsiz, duygusuz, açgözlü ve yakınlarına hatalı davranan biri olarak anılmak herkesi sinirlendirir.

Dördüncüsü, sen de diğerleri gibi pek çok yanlış yapıyorsun. Yanlışların bazılarından kaçınsan da hata yapmaya meyillisin hâlâ. Korkaklıktan, başkalarının ağzına düşmekten ya da bunun gibi bir şey yüzünden hata yapmaktan çekiniyorsun sadece.

Beşincisi, insanların hata yaptığından emin olamazsın. Çünkü pek çok şeyi belli bir plana göre yaparlar. Herhangi birinin eylemlerine dair yargıda bulunmak için yeterli bilgiyi edinmek gerekir.

Altıncısı, çok öfkелendiğinde ya da sabrın tükendiğinde, insan yaşamının bir an olduğunu ve kısa sürede hepimizin yan yana cansız uzanacağını düşün.

Yedincisi, bizi rahatsız eden insanların eylemleri değildir, çünkü bu onların yönetici ilkeleriyle ilgilidir; bizi rahatsız eden bu eylemlere dair yargılarımızdır. Öyleyse düşünceni değiştir, yargını defet ki öfkeden kurtulabilesin. Peki nasıl olacak bu? Başkalarının sana zarar veren davranışlarının ahlaksızca olmadığını farz ederek. Çünkü zarar veren davranışlar kötü olsaydı, sen de pek çok suçtan sorumlu tutulur, haydut ya da benzeri bir şey olurdu.

Sekizincisi, bizi üzen ve öfkелendiren şeylerden ziyade, üzüntü ve öfkedir bize daha çok zarar veren.

Dokuzuncusu, iyilik sahiciyse, yapmacıklıktan ve ikiye bölülükten uzaksa yenilmezdir. Çünkü en küstah insan sana bir kötülük yapsa bile, ona karşı iyi davranmayı sürdür; sana kötülük yapmaya çalıştığında hatasını sakince göster, bunun kötü olduğunu öğret: “Hayır evlat, başka bir amaçla geldik dünyaya. Ben zarar görmüyorum, sen kendine zarar veriyorsun.” Arıların, sürü halinde yaşayan diğer hiçbir canlının böyle davranmadığını incelikle göster. Fakat bunu okuldaymış gibi, sizi izleyenleri etkilemek ister gibi samimi-

yetsiz, sitemkâr, alaylı değil, yalnız olmasanız bile öyleymiş gibi sevecenlikle yapmak gerekir.

Bu dokuz kuralı Musalardan bir hediye gibi kabul et ve hiç unutma; hâlâ hayattayken bir an evvel insan olmaya başla. İnsanlara öfkelenmemek kadar onlara dalkavukluk etmemeye de özen göster. Çünkü her ikisi de toplumsal çıkara aykırıdır ve zarar verir. Öfkelenildiğinde bunun erkekçe bir şey olmadığını, sevecenlik ve kibarlık gibi özelliklerin insana ve haliyle bir erkeğe daha çok yaraştığını düşün. Öfkelenmeye ve hoşnutsuzluğa mahal vermeyen bir adam içinde gücü, sağlam sinirleri ve yürekliliği barındırır. Çünkü zihin hislerden bağımsız olmaya ne kadar yakınsa, güçlü olmaya da o kadar yakındır. Öfke de üzüntü gibi zayıflıktır. Çünkü her ikisi de yaralanmaya ve teslimiyete neden olur.

Eğer istersen, şu onuncu kuralı da Musaların liderinden¹⁰ bir hediye olarak kabul et: Kötülerin hata yapmamalarını ummak deliliktir. Çünkü bu imkânsızı istemektir. Fakat başkalarına kötülük yapmalarına razı olmak, sana yapmamalarını ummak da zalimliktir ve bir tirana yaraşır ancak.

[19] Yönetici ilkenin dört sapmasından her şeyden daha çok, sürekli sakınmalı ve bunları tespit eder etmez her seferinde şunları söyleyerek tamamen yok etmelisin: “Bu düşünce gereksiz, bu düşünce toplumsal birliği zedeler, bu söylediğim içimden gelmiyor.” Yürekten gelmeyen bir şey söylemek saçmadır. Dördüncü sapmaysa, senin tanrısal parçanın, kendinden çok daha değersiz ve ölümlü bir parçan olan bedeninin kaba, biçimsiz davranışlarına boyun eğmesidir.

[20] İçindeki soluğun ve ateşin bütün parçaları doğaları gereği yükselme eğiliminde olsalar bile, evrenin düzenine itaat ederler ve içinde kalmaya devam ederler. İçindeki bütün toprak ve sıvı parçaları da doğaları gereği alçalma eğiliminde olsalar bile, yükselip kendi doğalarına aykırı bir yerde dururlar. Böylece elementlerin de bütüne itaat ettiklerini ve

¹⁰ Musalar korosunu Apollon yönetir.

ayrılma işareti alana kadar zorla yerleştirildikleri yerde kaldıklarını görürüz.

Öyleyse yalnızca akıllı parçanın bulunduğu yeri beğenmediğinden öfkelenmesi ve itaat etmemesi tuhaf değil mi? Doğasına uygun olan haricinde hiçbir zorlama olmamasına rağmen, buna katlanamaz ve tam tersini benimser. Onu haksızlığa, ahlaksızlığa, öfkeye, üzüntüye ve korkuya yönelten neden, doğaya aykırı hareket etmekten başka bir şey değildir. Yönetici ilken başına gelenlere katlanamadığı anda ona ayrılan yerden uzaklaşır. Çünkü bu yalnızca insanlara adil olmak için değil, tanrıya saygı ve hizmet için de yaratılmıştır. Bu ikisi de bütünün parçalarındandır ve adil davranmaktan daha önceliklidir.

[21] “Yaşam amacı daima tek ve aynı olmayan biri, yaşamı boyunca tek ve aynı kalamaz.” Bu sözlerde amacın ne olduğunu açıkça ortaya koymak gerek, aksi halde bu açıklama yetersiz kalır. Çünkü insanların öyle ya da böyle iyi dedikleri şeylere dair yargıları birbirinden farklıdır, sadece belli başlı şeylerde, mesela toplumsal çıkara yönelik şeylerde pek çok kişi için benzerdir amaç; bu yüzden kendi yaşam amacımızı toplumsal amaca uydurmamız gerekir. Bütün çabasını bu amaca yönlendiren birinin bütün eylemleri tutarlı olur ve hep aynı kalır.

[22] Dağ faresiyle kent faresini hatırla, ikincisi tedirgin ve kaygılıdır.¹¹

[23] Sokrates pek çok kişinin paylaştığı fikirleri “öcü” olarak adlandırıyordu, çocukları korkutan öcüler.

[24] Lakedaimonlar¹² festivallerde yabancı konukların sandalyelerini gölgeye koyar, kendileriye herhangi bir yere oturturlardı.

[25] Sokrates, davetini reddetmesine dair Perdikkas’a şunları söylemiştir: “Oraya gelmiyorum, ona deyin ki, en

11 Aisopos, *Masallar*, CCXLIII.

12 Spartalılar.

çirkin ölüyle ölmeyeceğim.” Bir başka ifadeyle, iyiliği kabul edemem, karşılığını verecek gücüm yok.

[26] Epikürosçuların yazılarında erdemli bir yaşam sürmüş yaşlılarından birini sürekli hatırlama talimatı vardır.

[27] Pythagorasçılar: “Sabahleyin gökyüzüne bak, orası işlerini daima kendilerine yaraşır biçimde tamamlayanları ve yaptıkları işlerin düzenliliğini, saflıklarını, yalınlıklarını hatırlatır sana. Çünkü yıldızların örtüleri yoktur.”

[28] Ksanthippe¹³ pelerini alıp dışarı gittiğinde Sokrates’in nasıl koyun postunu kuşandığını ve kendisini böyle gördükten sonra utanıp geri dönen arkadaşlarına ne dediğini bir düşün.

[29] Okumada ve yazmada, öğrenmeden öğretemezsin. Yaşamda da böyledir.

[30] “Köle olarak doğdun, aklın sana yararı yok.”

[31] “... Ben de yürekten güldüm kahkahalarla.”

[32] “Kaba saba sözlerle çatacaklar erdeme.”¹⁴

[33] “Çocuk sahibi olamayacakken çocuk sahibi olmak isteyen birisi gibi kışın incir aramak da delinin işidir.”¹⁵

[34] Epiktetos, çocuğunu öpen birisinin içinden şöyle demesi gerektiğini söyler: “Yarın bir ihtimal öleceksin.” “Ne uğursuz laflar bunlar.” “Doğal bir olayı işaret eden hiçbir şey uğursuz değildir,” dedi Epiktetos. “Eğer bu sözler uğursuzsa, başakların biçildiğini söylemek de uğursuzdur.”¹⁶

[35] Koruk, olgun, kuru üzüm; hepsi birer dönüşümdür, ama yokluğa değil, henüz var olmamışa.¹⁷

[36] “Hırsız özgür irademizi çalamaz,” diyor Epiktetos.¹⁸

[37] Epiktetos şöyle diyordu: “Onaylama sanatı bulmamız gerekiyor ve dürtülerimizin hedefine, nezaket, uygun

13 Sokrates’in eşi. Burada anlatılanlar başka bir kaynakta yoktur.

14 Hesiodos, *İşler ve Günler*, 185

15 Epiktetos, *Söylevler*, III, 24, 86.

16 A.g.e. III, 24, 88.

17 A.g.e. III, 24, 91.

18 A.g.e. III, 22, 105.

koşullara göre hareket etme, toplumsal çıkara yönelik olma, yakınımızın gönencine göre olma, bir şeyin değeriyle orantılı olma gibi şeyler koymalı, arzusun aşırısından kaçınmalı, denetimimizde olmayan şeylerden uzak durmalıyız.”

[38] “Alelade bir konuyu tartışmıyoruz,” dedi, “deli olup olmayacağımız söz konusu.”¹⁹

[39] Sokrates şöyle diyordu: “Ne istiyorsunuz? Düşünebilen varlıkların ruhuna sahip olmak mı yoksa düşünemeyenlerin mi?” Düşünebilen varlıkların ruhuna. “Peki hangi düşünebilen varlıkların ruhuna, sağlıklı olanların mı yoksa kötücül olanların mı?” Sağlıklı olanların. “Öyleyse niye aramıyorsunuz onu?” Çünkü ona sahibiz. “Öyleyse neden tartışıp çekişiyorsunuz?”²⁰

¹⁹ A.g.e. III, 22, 17-21.

²⁰ Sokrates’e atfedilse de alıntının kaynağı bilinmiyor.

XII. Kitap

[1] Kendini reddetmezsen dolaylı yollardan erişmeyi umduğun her şeyi zaten elde edebilirsin. Bir başka deyişle, bütün geçmişi geride bırakıp geleceği tanrısal öngörüye emanet edersen, tanrılara saygı ve adaletle yalnızca şimdiye yönelirsen. Tanrılara saygı, yazgının sana sunduklarını sevmektir, çünkü doğa onu sana, seni de ona vermiştir. Adalet, doğruları açık bir şekilde, döndürüp dolaştırmadan özgürce konuşabilmen, yaptığın her işte yasayı gözetmen ve değerine uygun yapmandır. Başkalarının kötülüklerinin, düşüncelerinin, sözlerinin, etrafında büyüyen şu aciz bedeninin hislerinin seni engellemesine izin verme, bırak etkilenen parçan meşgul olsun bunlarla.

Bu yüzden dünyadan ayrılma vaktin geldiğinde, her şeyi bir kenara bırakıp yalnızca yönetici ilkene ve tanrıya saygı gösterirsen, yaşamının sona ermesinden değil, asla doğaya uygun bir şekilde yaşamaya başlayamayacağından korkarsan seni yaratan evrene layık bir insan olursun. Artık yurdunda bir yabancı olmayacaksın, beklenmedik şekilde meydana gelen olaylara her gün şaşıran, bir ona bir buna bağımlı yaşayan birisi olmayacaksın.

[2] Tanrı, bütün yönetici ilkeleri maddi kabuğu, zarı, derisi olmadan, tüm çıplaklığıyla görür. Çünkü tanrısal akıl, yalnızca kendisinden akan ve iletilenlere, bunlara dönüşen-

lere temas eder. Sen de kendini böyle davranmaya alıştıırırsan, dikkatini dağıtan pek çok şeyden kurtulursun. Çünkü kendini saran etten kılıfa değer vermeyen, kıyafetlere, eve, üne ve bunun gibi süslere bağlanmaz.

[3] Üç şeyden oluşuyorsun: Beden, soluk ve zihin. Bunların ilk ikisi onlarla ilgilendiğin sürece senindir, fakat üçüncüsü yalnızca senin yönetimindedir. Eğer başka insanların yaptıklarını ve söylediklerini, senin geçmişte yaptığın ve söylediğin her şeyi, gelecekte rahatsız olabileceğin her şeyi, seni saran bedenle istemsizce, doğuştan birleşen soluğunu, dışında dönüp duran girdabı zihninden uzaklaştırırsan, yazgının elinden kurtulan zihnin arınmış ve bağımsız bir şekilde yaşamını sürdürecektir güce sahip olur. Adil olanı yaparak, başımıza gelenleri kabullenerek, doğruları söyleyerek, yönetici ilkeni kendinden, yani beden ve onun duygularından, gelecek veya geçmişteki şeylerden ayırabilirsen ve Empedokles'in dediği gibi, "Yalnızlığından keyif alan, dairesel bir küre"¹ olabilirsen, yalnızca sana ait olan hayatı, yani şimdiki zamanı yaşamayı alışkanlık edinirsen, en azından kalan günlerini dingin, asil ve tanrısal parçalarla barışık geçirebilirsin.

[4] İnsanın kendini diğer insanlardan daha çok sevmesine rağmen kendi hakkındaki yargısına, diğerlerinin düşüncesinden daha az önem vermesine hep şaşarım. Şüphesiz karşısına çıkan bir tanrı veya zeki bir öğretmen, insana derinlemesine düşünmemesini veya hemen dile getiremeyeceği bir şey tasavvur etmesini yasaklasaydı, buna bir gün bile sabırla katlanamazdı. Bu yüzden yakınlarımızın bizim hakkımızda fikirlerine, kendimizinkinden daha çok saygı duyuyoruz.

[5] Nasıl oldu da insana özgü her şeyi güzellik ve iyi niyetle tasarlayan tanrılar, şunu gözden kaçırdılar: Bazı insanlar ve bütünüyle iyi olanlar, tanrılarla çok daha fazla ilişki kuranlar, kutsal işlerde ve ayinlerde tanrıya en yakın olanlar, bir kere

1 Horatius, *Satirae*, II, 7, 95

ölüyor, yeniden var olamıyorlar, hatta sonsuza dek yok oluyorlar. İyi insanlar gerçekten böyle bir yazgıya sahipse, şüphesiz onlar için iyi olan budur, başka bir yazgıya sahip olmaları gerekseydi tanrılar bunu verirdi onlara. Böyle bir şey adil olsaydı, mümkün de olurdu, doğaya uyumlu olsaydı, doğa bunun nedeni olurdu. Dolayısıyla böyle bir yazgıya sahip olmamandan –ki gerçekten de değilsin– böyle olmaması gerektiğini çıkararak güvenebilirsiniz. Bunu tanrılara sorduğunuz saçma ve cüretkâr bu sorunda kendin de görebilirsin. Son derece iyi ve adaletli olmasaydılar tanrılarla bu şekilde tartışamazdık. Tanrılar kendi yarattıkları bu düzende herhangi bir şeyin adletsizce ve mantıksızca ihmal edilmesine göz yummaz.

[6] Sana imkânsız görünen şeyleri de yap. Çünkü sol el, yeterince alıştırmayı yapmadığı için çoğu işte yararsız görünür; oysa birazcık alıştırmayla dizginleri sağ elden daha sağlam kavrar.

[7] Ölüm tarafından teslim alınacağında bedeninin ve ruhunun nasıl olman gerektiğini, yaşamın kısalığını, geçmişte ve gelecekteki sonsuz zamanı, bütün maddelerin zayıflığını düşün.

[8] Şeylerin altında yatan nedensel ilkelerine, eylemlerin amaçlarına, acının, hazzın, ölümün ve ünün ne olduklarına bütün çıplaklığıyla dikkatlice bak. İnsanın ruhsal huzursuzluğundan kimin sorumlu olduğuna, hiç kimsenin başkalarınca engellenemeyeceğine ve her şeyin yargıdan ibaret olduğuna iyice bak.

[9] İlkelerini kullanırken gladyatöre değil, boksöre benzemelisin. Çünkü gladyatör kılıcını kullanır ve bırakır, fakat boksörün eli hep hazırdır ve onu yumruk yapmak dışında başka bir şeye gerek duymaz.

[10] Şeyleri madde, neden ve amaç olarak inceleyerek gerçekte oldukları şekilde gör.

[11] İnsan, tanrının ona uygun gördüğü şeyler haricindeki her şeyi yapmama ve tanrıdan gelen her şeyi kabullenme gücüne sahiptir.

[12] Doğaya uygun olarak gerçekleşen şeyler yüzünden tanrıları suçlamamalı, çünkü onlar bilerek veya bilmeyerek hiçbir yanlış yapmaz. Ama insanları da suçlamamalı, çünkü onlar da sadece bilmeyerek yanlış yapar. O halde hiç kimseyi suçlamamalı.

[13] Yaşamda olup bitenlerin birine bile şaşırın insan nasıldır gülünç, nasıl yabancısıdır!

[14] Kaçınılmaz bir yazgı ve bozulamaz bir tasarım; bağışlayıcı bir tanrı; ya da amaçsız ve kılavuzsuz bir kargaşa. Eğer kaçınılmaz bir gereklilik varsa neden direniyorsun? Bağışlamaya hazır bir tanrı varsa kendini bu tanrının yardımına layık hale getir. Eğer amaçsız ve kılavuzsuz bir kargaşa varsa, böylesine çalkantılı bir denizin ortasında yönetici akla sahip olmak memnun etsin seni. Dalgalar seni sürükleyecek olursa, bırak aciz bedenini ve soluğunu olduğu gibi sürüklesin. Zihnini asla sürükleyemezler.

[15] Lambanın ışığı sönmüceye kadar etrafını aydınlatır ve parlaklığını yitirmez. İçindeki adalet, gerçek ve ihtiyat sen ölmeden evvel neden sönsün?

[16] Birisinin hata yaptığı izlenimine kapılırsan kendine, “Bunun bir hata olduğunu nasıl anlayabilirim?” diye sor. Eğer hata yapmışsa, kendi yüzünü tokatlayan biri gibi kendi kendini cezalandırmadığını nasıl anlayabilirim?

Kötü birinin hata yapmamasını isteyen biri, incirlerden acı özsu çıkmamasını, bebeklerin ağlamamasını, atın kişnemesini veya kaçınılmaz olan diğer şeylerin olmamasını isteyen birine benzer. Kötü karakterli birinden başka ne beklenebilir? Rahatsız oluyorsan düzelt onu.

[17] Bir şey sana uygun değilse yapma! Doğru değilse söyleme! Dürtün senin elinde olsun.

[18] Bırak içgüdün sende bir izlenim yaratan her şeyi nedenlerine, maddesine, amacına ve varlığının son bulması gereken zamana göre incelesin.

[19] İçindeki tutkuları yaratan ve her defasında seni kukla gibi oynatandan daha güçlü ve daha tanrısal bir şeye sahip olduğunu artık fark et! Şimdi zihnim hangi düşünceyle meşguldür? Korku mu, kuşku mu, şehvet mi? Ya da buna benzer başka bir şey mi?

[20] Birincisi, hiçbir şeyi rasgele ve amaçsız yapma. İkincisiyse, toplumsal çıkara yönelik olmayan başka bir amaca yönelme.

[21] Çok zaman geçmeden hiçbir yerde bir hiç olacak-sın, ne şimdi gördüğün herhangi bir şey olacak, ne de şimdi yaşayan herhangi birisi. Çünkü doğanın uygun gördüğü üzere, her şey değişmek, dönüşmek ve yok olmak zorundadır, şu an bulunduğun yerde sırası gelince bir başkası var olacak.

[22] Her şey düşüncene bağlı, düşüncen de sana. Bu yüzden istediğinde düşünceni ortadan kaldırırsan, bir burnu dönüp huzurlu, dingin bir koya ulaşmış gibi olursun.

[23] Bir iş zamanında biterse, bitmekten dolayı hiçbir zarara uğramaz. İşi yapan da zarara uğramaz. Var olan bütün eylemlerimizin toplamı diyebileceğimiz yaşam da buna benzer, zamanı geldiğinde tamamlanmaktan dolayı hiçbir zarar görmez. Bu eylemler silsilesini uygun bir zamanda sonlandıran birisi de zarar görmez. Uygun zamanı ve sınırı doğa belirler, bazen de kendimize özgü doğamız, mesela yaşlandığımızda; fakat uygun zamanı ve sınırı kesin olarak belirleyen, bütün evreni daima genç ve dinç tutmak için parçalarını sürekli değiştiren evrensel doğadır. Bütüne yararlı olan her şey daima yararlı ve güzeldir. Bu yüzden yaşamın sona ermesi herhangi biri için kötü, aşağılayıcı bir şey değildir ve hür iradene veya toplumsal çıkara da bağlı değildir; tam aksine bütün için zamanında olmuşsa yararlıdır, eylemi gerçekleştirene yararlı olduğu gibi. Tanrıyla aynı şeylere ve aynı yargılara yönelen birisi, tanrıdan ilham almıştır.

[24] Şu üç şeyi hiç unutma: Birincisi, yaptığın hiçbir şeyi rasgele yapma veya adaletin kendisinin yapacağından başkasını yapma. Dışarıdan başına gelenlerin hepsi şüphesiz rastlantısaldır ya da tanrısal öngörüye bağlıdır, fakat bundan dolayı ne rastlantıyı, ne de tanrısal öngörüğü suçla. İkincisi, ne tür olursa olsun her bir canlının, ana rahmine düşüşünden ilk soluk verişine ve ilk soluk verişinden ruhunu teslim edene dek hangi bileşenlerden oluştuğu ve nelere ayrışacağını düşün. Üçüncüsü, eğer aniden göğe doğru yükselip insana ait şeylere ve onların çeşitliliklerine bakacak olsaydın, insanları küçümserdin, çünkü aynı anda gökyüzünde ve esîrde ağırlanan varlıkları da görürdün. Göğe ne kadar sık yükselttilersen yüksel hep bunları, aynı türden fâni şeyleri göreceksin. Bunlar için mi böbürleniyoruz?

[25] Yargını bir kenara fırlatırsan kurtulursun. Bunu kim engelliyor?

[26] Herhangi bir şeye sinirlendiğinde, her şeyin evrenin doğasına göre meydana geldiğini, bunun bir başkasının yaptığı yanlış olduğunu, her şeyin, her zaman aynı şekilde gerçekleştiğini ve gelecekte böyle olacağını, hatta şu anda herhangi bir yerde aynı olayın gerçekleştiğini unutuyorsun. Herhangi bir insanın bütün insanlarla ne kadar yakın olduğunu, bu yakınlığın kandan veya tohumdan değil, toplumsal akıldan kaynaklandığını da unutuyorsun. Her insanın aklının tanrısal olduğunu ve oradan aktığını da unutuyorsun. Hiçbir şeyin, hiç kimseye has olmadığını, çocuğunun, bedeninin, hatta ruhunun bile oradan geldiğini, her şeyin yalnızca kanılarından ibaret olduğunu, her insanın yalnızca şu an yaşadığını ve yalnızca yaşadığı şu anı kaybedeceğini de unutuyorsun.

[27] Bir şeye aşırı öfkelenenleri, en ünlüleri, en talihsizleri, en nefret dolu insanları düşün hep. Sonra bir tart: “Şimdi nerede bu insanlar?” Duman, kül, efsane oldular, belki efsane

bile değiller artık. Bunun örneklerini düşün: Fabius Catullinus kırdı, Lusius Lupus bahçesinde, Stertinius Baiae'da,² Tiberius³ Capreae'dadır.⁴ Sonra Velius Rufus'u⁵ ve genel olarak herhangi bir şeye yönelik boş gururu, insanların şiddetle arzulanıkları her şeyin ne kadar değersiz olduğunu düşün. Her konuda kendilerini adil, ölçülü, tanrıların peşinden giden insanlar gibi göstermeye çalışmaları daha bilgecedir. Çünkü kibirden yoksun olmakla böbürlenene kibir, en katlanılmaz olanıdır.

[28] “Tanrıları nerede gördün veya varlıklarını nereden öğrendin de bu kadar tapınıyorsun?” diye soranlara şöyle söyle: İlkin, tanrılar gözle görünür. Sonra, kendi ruhumu da hiç görmedim ama ona da saygı duyuyorum. Tanrıların gücünü her eyleyimde sürekli tecrübe ettim ve var olduklarını anlayıp saygı gösterdim.

[29] Yaşamın kurtuluşu her şeyi bütünüyle, bütün gerçekliğiyle, özü ve nedeniyle görmeye, bütün ruhunla doğru olanı yapmaya ve doğruyu söylemeye bağlıdır. Bir iyiliğin hemen ardından, arada küçücük bir mesafe bile bırakmadan bir başka iyilik yaptıktan sonra hayatın tadını çıkarmaktan başka ne kalır geriye?

[30] Evlerin duvarlarıyla, dağlarla, başka sayısız şeylerle engellense de bir güneş ışığı vardır. Kendine özgü sayısız bedenlere bölünse de bir ortak öz vardır. Sayısız doğaya ve kendine has karaktere bölünse de bir ruh vardır. Bölünmüş gibi görünse de akıllı bir ruh vardır. Bunlardan artan parçalar örneğin soluk ve madde, birleşmeye ve birbirlerine çekilmeye meyilli olsalar da duygudan yoksun ve birbirlerine yabancıdır. Benzerine yönelmek ve onunla bütünleşmek aklın kendisine has özelliğidir ve aklın toplumsal içgüdüsünde bölünmek yoktur.

2 İtalya'da bulunan antik bir kent.

3 MS 14 ve 37 yılları arasında hüküm sürmüş Roma'nın ikinci imparatoru.

4 İtalya'da bulunan ve antik yerleşime sahip bir ada.

5 Gaius Velius Rufus, Nerva, Traianus muhtemelen Domitianus döneminde de Roma ordusunda ve Roma devletinde görev yapmıştır.

[31] Ne istiyorsun? Varlığını sürdürmek mi? Duygularının arzularının peşinden gitmek mi? Olgunlaşmayı ve olgunlaşmanın durmasını mı? Konuşmak mı? Düşünmek mi? Bunlardan hangisi istemeye değer sence? Bunların hepsini küçümseyebiliyorsan nihai amacın, tanrının ve aklın peşinden git. Ancak öncekilere değer vermek ve ölümle herhangi birinden mahrum kalacağımıza üzülme aklın ve tanrının yolundaki bir engeldir.

[32] Her insana zamanın sonsuz uçurumunda ne küçük bir parça ayrılmış. Bir anda sonsuzluğun içinde kaybolur insan. Evrensel maddenin, evrensel ruhun ne kadar küçük bir parçası düşmüştür insanın payına. Bütün yeryüzünün ne küçük bir parçasında sürünüyorsun. Hep bunları düşün ve şundan başka hiçbir şeyi önemseme: Doğa seni neye yönlendirirse onu yap, evrensel doğa sana ne getirirse kabul et.

[33] Yönetici ilke kendisinden nasıl faydalanır? Çünkü her şey ondadır. Geriye kalanlar senin hür iradene bağlı olsun ya da olmasın ceset ve dumandan ibarettir.

[34] Ölümü küçümseme fikrine en yararlı şey zevki iyi, acıyı ise kötü görenlerin bile onu küçümsemeleridir.

[35] Yalnızca zamanında gelen bir şeyin iyi olduğuna inanan, akla uygun, doğru yaptığı işlerinin çok ya da az olmasına kayıtsız kalan, dünyayı daha az veya daha çok bir süre seyretmeyi umursamayan birini ölüm bile korkutamaz.

[36] Ey insan, bu büyük kentte yurttaşın. Üç yıl veya beş yıl fark eder mi? Çünkü onun yasalarına göre herkes eşittir. Seni kentten gönderen bir tiran ya da adaletsiz bir yargıç değildir, seni kentten gönderen ve buraya getiren doğadır, o halde bunda tuhaf olan ne? Bir oyuncunun, onu işe alan yönetici tarafından sahneden alınmasına benzer bu. “Ama ben yalnızca üç perdede oynadım, beşinde değil!” Doğru söylüyorsun, ama yaşamda üç perde bütün oyun anlamına gelebilir. Çünkü her şeyin sonunu belirleyen, seni

vaktiyle bir araya getiren ve şimdi de çözülmenden sorumlu olan şeydir. Her ikisinden de sen sorumlu değilsin. Bu yüzden zarafetle ayrıl sahneden, zira seni sahneden alanda da var aynı zarafet.